

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра статистики, обліку та аудиту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
на тему: «Аналіз якості життя населення України»

Виконав: студент 2 курсу
спеціальності 051 «Економіка»
(освітньо-професійна програма
«Економічна-аналітика та
статистика»)

Микола МІРОШНИКОВ

Керівник: к. е. н., доцент ЗВО
кафедри статистики, обліку та аудиту

Тетяна ЧАЛА

Роботу допущено до захисту перед АК рішенням кафедри статистики,
обліку та аудиту від «09» грудня 2024 р., протокол № 8.

В.о. зав. кафедри статистики, обліку та аудиту

Тетяна СЛЮНІНА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	6
1.1 Сутність поняття «якість життя населення» та його складові	6
1.2 Еволюція підходів до оцінки якості життя населення	19
1.3 Валовий внутрішній продукт як основний показник матеріального добробуту	25
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	35
2.1 Аналіз основних соціально-економічних показників розвитку України	35
2.2 Визначення позиції України в міжнародних рейтингах якості життя	45
2.3 Проблеми забезпечення якості життя населення в Україні та шляхи їх вирішення	53
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3 РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	64
3.1 Аналіз основних складових якості життя населення регіонів України	64
3.2 Аналіз показників якості життя населення в Харківській області	71
3.3 Кластерний аналіз диференціації якості життя населення в регіонах України	81
Висновки до розділу 3	91
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	108

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах якість життя є комплексним індикатором благополуччя суспільства, що враховує не лише рівень доходів, але й доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальної інфраструктури, а також екологічні та соціальні умови. В Україні питання підвищення якості життя є особливо актуальним у зв'язку з економічними та соціальними викликами, включно з економічною нестабільністю, нерівністю доходів, демографічними проблемами та обмеженим доступом до якісних соціальних послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, що стосуються теоретичних напрацювань та аналізу якості життя населення, широко розглядаються в наукових дослідженнях та публікаціях таких науковців як Альтман Д. Г. [55], Аюсо-Матеос Дж. Л. [73], Бакас Т. [23], Бджуллар Н. [26], Берл Д. [72], Бразер Дж. [69, 56], Бразил І. А. [58], Василіадіс Х. М. [59], Ворнер А. [47], Гарленд Е. Л. [47], Девідсон Р. Дж. [49], Дінер Е. [40,53], Еванс Дж. [69], Енрайт Р. [49], Інглхарт Р. [41], Каммінс Р. А. [31, 32, 33], Карімі М. [56], Карлтон Дж. [69], Карпентер Дж. С. [23], Келл О. Н. Е. [57], Креплін Ю. [58], Ламуре-Ламарш К. [59], Лі Л. [33], Лукас Р. [73], МакЛеннон С. М. [23], Малуфф Дж. М. [26], Мірет М. [73], Мухлі У. Х. [61], Нікель Л. Б. [63], Пізгуд Т. [69], Робертс Б. В. [63], Сакіріс Н. [72], Сальвадор-Карулла Л. [73], Свенссон А. М. [61], Тей Л. [81, 53, 41], Фаріас М. [58], Флук Л. [49], Хенлі А. [47], Хіршберг М. Дж. [49, 50], Хоупвелл С. [55], Чернишенко О. С. [63], Шоб Ахмад [19], Шульц К. [55], Шутте Н. С. [26].

На міжнародному рівні дослідження якості життя значною мірою ґрунтуються на таких індексах, як Індекс людського розвитку (ІЛР), який розроблений Програмою розвитку ООН [71], Індекс щастя та Індекс соціального прогресу. Їх застосування дає змогу здійснити порівняльний аналіз між країнами. Серед дослідників, що аналізують ці індекси, відзначаються роботи Світового

банку та OECD [64]. Українські вчені також активно долучаються до вивчення якості життя. Наприклад, дослідження соціально-економічних показників, проблем нерівності доходів та доступу до соціальних послуг набули поширення серед економістів та соціологів [65]. Наукові колективи дослідницьких центрів, таких як United Nations Development Programme та інші міжнародні організації, зосереджуються на проблемах оцінки рівня життя через інтегральні підходи, включаючи екологічні, соціальні та економічні чинники [87].

Ці дослідження формують основу для практичного аналізу, який сприяє створенню рекомендацій щодо підвищення рівня благополуччя населення.

Об'єктом дослідження є якість життя населення в Україні та в світі як багатовимірне соціально-економічне явище, яке відображає рівень благополуччя та задоволення потреб громадян.

Предметом дослідження виступають методи та інструменти вимірювання якості життя, основні індекси та показники, а також специфіка їх застосування для оцінки рівня життя в різних країнах та в Україні.

Метою дипломної роботи є аналіз підходів до оцінки якості життя населення в Україні та світі, виявлення основних факторів, що впливають на якість життя, а також розробка рекомендацій для підвищення рівня благополуччя та соціально-економічного розвитку населення України.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати еволюцію теоретичних підходів до оцінки якості життя населення;
- дослідити показники та індекси, що використовуються для оцінки якості життя у міжнародній практиці;
- оцінити місце України в міжнародних рейтингах якості життя;
- визначити ключові соціально-економічні та екологічні чинники, що впливають на якість життя населення України;
- провести регіональний аналіз якості життя в Україні із застосуванням кластерного підходу;

– розробити практичні рекомендації для покращення якості життя населення в Україні.

Методи дослідження: В ході дослідження застосовано методи аналізу та синтезу для опрацювання теоретичної бази, табличний та графічний методи представлення результатів проведених розрахунків, багатовимірні методи статистичного аналізу, а саме: кластерний аналіз.

Апробація результатів дослідження. Результати наукової роботи пройшли апробацію на міжнародній науково-практичній конференції: IV Міжнародна науково-практична конференція «Current Trends in Scientific Research Development» 14-16.11.2024 року Бостон, США (Додаток Д) [10].

Практичне значення дослідження. У роботі проаналізовано основні підходи до визначення якості життя, показники та індекси, що використовуються у світовій практиці, а також особливості їхнього застосування в умовах України. Розглянуто основні індекси, такі як Індекс людського розвитку (ІЛР), Індекс щастя, Індекс соціального прогресу та інші, які дозволяють оцінити рівень благополуччя та задоволення життям у різних країнах.

Особливу увагу приділено аналізу методів вимірювання якості життя в Україні, порівнянню їх з міжнародними стандартами та виявленню проблем, що впливають на об'єктивність результатів. Проведене дослідження дозволяє визначити основні чинники, що негативно впливають на якість життя в Україні, та розробити рекомендації щодо їхнього покращення, зокрема, в сфері економіки, соціальної інфраструктури, охорони здоров'я та екології. Результати роботи можуть бути корисними для фахівців, які займаються питаннями соціально-економічного розвитку, а також для розробників державної політики, спрямованої на покращення якості життя населення України.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 5 додатків. Основний обсяг роботи складає 107 сторінок друкованого тексту. Список використаних джерел нараховує 95 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

1.1 Сутність поняття «якість життя населення» та його складові

Якість життя – це широке поняття, що охоплює кілька різних вимірів (які ми розуміємо як елементи або фактори, що складають повну сутність і можуть бути виміряні через набір субвимірів із відповідними індикаторами для кожного).

Якість життя охоплює як об'єктивні фактори (наприклад, володіння матеріальними ресурсами, здоров'я, статус зайнятості, житлові умови тощо), так і суб'єктивне сприйняття цих факторів. Останнє значною мірою залежить від пріоритетів і потреб громадян.

Якість життя в своїх роботах досліджували такі відомі науковці.

Shoeb Ahmad [19] досліджує якість життя у контексті роботи, зокрема зосереджуючись на тому, як робочі умови та ставлення до працівників впливають на їхню задоволеність життям. Він пропонує парадигму, яка включає баланс між професійним і особистим життям.

Bakas T., McLennon S. M., Carpenter J. S. [23] проводять систематичний аналіз моделей якості життя, пов'язаних зі здоров'ям, наголошуючи на інтеграції фізичних, психологічних і соціальних аспектів у концепцію якості життя. Вони аналізують різні моделі, щоб покращити розуміння потреб пацієнтів.

Diener E., Inglehart R., Tay L. [81, 53, 41] зосереджуються на вимірюванні суб'єктивного благополуччя, яке є ключовим компонентом якості життя. Автори розглядають теорію життєвого задоволення, її валідність і застосування на практиці для оцінки якості життя в різних країнах.

Cummins R. A. [31, 32, 33] представляє інтерактивну модель, яка поєднує об'єктивні показники якості життя (наприклад, економічний рівень) і

суб'єктивне благополуччя (задоволеність життям). Він стверджує, що якість життя визначається балансом між цими двома компонентами.

Salvador-Carulla L., Lucas R., Ayuso-Mateos J. L., Miret M. [73] пропонують концептуальну основу для використання термінів “якість життя” і “добробут” у медичних науках, досліджують, як ці терміни впливають на оцінювання та планування в охороні здоров'я, підкреслюючи їх важливість для прийняття рішень.

Kreplin U., Farias M., Brazil I. A. [58] торкаються аспектів якості життя через вивчення зв'язку між психологічним благополуччям і медитаційними практиками. Вони відзначають, що медитація може покращувати суб'єктивне благополуччя, але вплив на загальну якість життя залишається обмеженим.

Vjullar N., Schutte N. S., Malouff J. M. [26] досліджують взаємозв'язок між гедонічними (задоволення) та евдемонічними (усвідомленість, мета в житті) процесами. Вони доводять, що якість життя формується не лише зовнішніми факторами, а й внутрішніми установками та емоційним інтелектом.

Muhli U. H., Svensson A. M. [61] досліджують, як якість життя змінюється у людей похилого віку, підкреслюючи важливість безперервності соціальних зв'язків і здорового способу життя.

Hanley A., Warner A., Garland E. L. [47] досліджують, як практика усвідомленості впливає на психологічне благополуччя та суб'єктивне сприйняття якості життя, наголошують, що контемплятивні практики сприяють зниженню стресу і покращенню емоційного стану.

Lamoureaux-Lamarche C., Vasiliadis H. M. [59] досліджують вплив травматичних подій на якість життя літніх людей, аналізують зв'язок між задоволеністю життям і якістю здоров'я, підкреслюючи важливість соціальної підтримки та реабілітаційних заходів.

Nickel L. B., Roberts B. W., Chernyshenko O. S., Li L. [33, 63] розглядають, як риса відповідальності впливає на різні аспекти життя, включаючи якість стосунків і роботи, показують, що помірною відповідальністю сприяє добробуту, тоді як надмірний контроль може знижувати загальну якість життя.

Peasgood T., Carlton J., Brazier J., Evans J. [69, 56] аналізують, як концепція якості життя впливає на ухвалення рішень у системі охорони здоров'я. Вони наголошують на важливості врахування суб'єктивного добробуту пацієнтів у процесах планування ресурсів.

Sakiris N., Berle D. [72] підходять до якості життя через вивчення емоційної регуляції. Вони демонструють, що покращення управління емоціями позитивно впливає на суб'єктивне благополуччя і загальне життєве задоволення.

Vaj B., Pande N. [22] зробили висновок, що психологічна стійкість є ключовим фактором у покращенні якості життя через медитаційні практики.

Dawson A. F., Brown W. W., Anderson J. [37] досліджують, як інтервенції, засновані на усвідомленості, впливають на суб'єктивне благополуччя студентів. Вони показують, що такі практики сприяють зниженню стресу і покращенню якості життя.

Deaton A. [38] аналізує зв'язок між задоволеністю життям і економічними факторами, досліджуючи, як ці фактори впливають на якість життя протягом життєвого циклу.

Denovan A., Macaskill A. [39] наголошують, що активне проведення дозвілля сприяє зниженню стресу і покращенню суб'єктивного благополуччя, яке є важливим аспектом якості життя.

Diener E. [40, 53] аналізує, як емоції, задоволення основних потреб і соціальні зв'язки впливають на якість життя.

Curry O. S., Rowland L., Van Lissa C. J. [34] досліджують, як доброзичливі дії впливають на добробут того, хто їх виконує. Вони роблять висновок, що добрі вчинки можуть підвищувати рівень суб'єктивного благополуччя, покращуючи якість життя.

Czekierda K., Horodyska K., Banik A. [35] досліджують вплив змісту життя на фізичне та суб'єктивне благополуччя, показують, що сенс життя позитивно корелює з покращенням якості життя під час реабілітації.

Hawthorne B. S., J. Flook, Vella-Brodrick D. A. [48] стверджують, що якість життя залежить від когнітивного навантаження: високе навантаження знижує добробут, а позитивне середовище сприяє покращенню загальної якості життя.

Hirshberg L., Enright R., Davidson R. [49, 50] аналізують, як практики усвідомленості впливають на ставлення до інших і підвищують рівень емоційного благополуччя, що є важливим аспектом якості життя.

Juszczak E., Altman D. G., Hopewell S., Schulz K. [55] досліджують, як рандомізовані дослідження впливають на результати у сфері охорони здоров'я, акцентуючи на важливості якісного аналізу даних для оцінки якості життя пацієнтів.

Karimi M., Brazier J. [69, 56] розглядають концептуальні відмінності між поняттями “здоров'я”, “якість життя, пов'язана зі здоров'ям”, і “загальна якість життя”. Вони підкреслюють значення цих понять у медичних дослідженнях.

Kjell O. N. E., Diener E. [40, 53, 57] пропонують спрощені інструменти для оцінки задоволеності життям і гармонії в житті, які дозволяють точніше вимірювати якість життя.

Вимірювання якості життя різних популяцій і країн у порівнянний спосіб є складним завданням, і для цього потрібна система індикаторів, що охоплює низку релевантних вимірів. У поведінкових науках загалом вважається, що поведінка індивідів керується метою досягнення вищого рівня якості життя, і що фактична поведінка повинна розглядатися як відображення цієї мети.

Якість життя є складним і багатограним явищем, яке залежить як від об'єктивних факторів (зокрема можливості задоволення людських потреб та інтересів у певних соціально-економічних умовах), так і від різноманітних суб'єктивних аспектів (соціально-психологічних, соціокультурних тощо). Підвищення якості життя є важливим критерієм і необхідною умовою для людського розвитку.

Концепція людського розвитку підкреслює пріоритет людини, наголошуючи, що вона є метою економічного зростання, а не його інструментом. Цю концепцію було впроваджено в науковий обіг і державне управління у 1990

році. У Доповіді про людський розвиток Програми розвитку ООН була сформульована ключова ідея: “Справжнє багатство націй – це люди”. Метою людського розвитку є створення середовища, яке дозволяє людям жити довге, здорове і творче життя. Взаємозв’язок між людським розвитком і якістю життя полягає в тому, що людський розвиток спрямований на підвищення якості життя. Якість життя відображає основні умови та рівень реалізації принципів людського розвитку, пріоритетність його у цивілізаційному процесі, а також самовідчуття людини, її ідентичність та стан навколишнього середовища.

Досягнення високого рівня людського розвитку неможливе без забезпечення високої якості життя. Обмеження у будь-якій соціальній сфері звужують свободу вибору, яка є основою людського розвитку. Усунення цих обмежень та бар’єрів, а також активізація соціального залучення (інклюзії) для розширення можливостей і свобод людей є головним завданням політики людського розвитку, яка також спрямована на покращення якості життя[2].

Міжнародна спільнота визнала якість життя однією з ключових характеристик рівня суспільного розвитку країн. Поступово відходить практика акцентування уваги лише на економічних показниках і досягненнях науково-технічного прогресу, не враховуючи пріоритетності людського фактора. Генеральний директор Євростату Вальтер Радермахер у доповіді «Вимірювання добробуту та якості життя» наголосив, що висока якість життя неможлива без покращення здоров’я, соціальної інтеграції, створення сприятливого довкілля та досягнення мінімального рівня матеріального добробуту. Він також підкреслив складність оцінки якості життя через необхідність формування системи індикаторів об’єктивної та суб’єктивної оцінки як на міжнародному, так і на національному рівнях [71].

Генеральний директор Євростату, коментуючи висновки Комісії з вимірювання економічних досягнень і соціального прогресу (Комісія Стігліц-Сен-Фітуссі), наголосив на потребі вдосконалення інформаційної бази для оцінки якості життя через залучення різних джерел даних і визначення найбільш значущих індикаторів для прийняття управлінських рішень [72].

На основі академічних досліджень та кількох ініціатив було визначено такі 9 вимірів/сфер як загальну рамку для вимірювання добробуту (див. рис. 1.1).

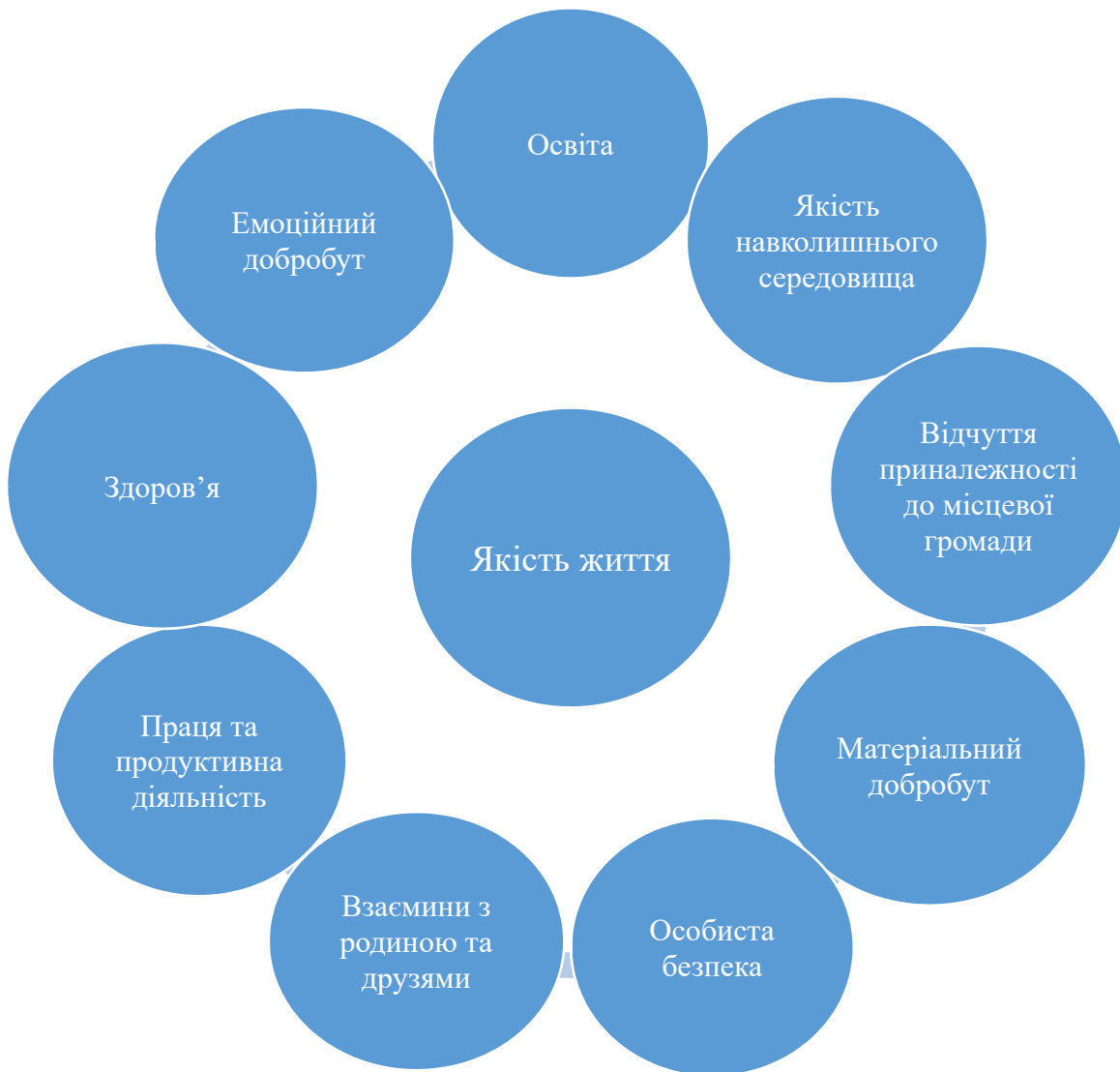

Рисунок 1.1 – Складові вимірювання якості життя населення

Джерело: побудовано автором за [41].

Слід зауважити, що виділені складові слід розглядати одночасно через можливі компроміси між ними [27, 41, 52, 87].

Задоволеність сімейним життям є важливим елементом добробуту особи. Цілком логічно стверджувати, що в більшості випадків особа з міцними сімейними зв'язками буде щасливішою, ніж та, що не має сімейних стосунків. Тому взаємини з родиною та друзями слід враховувати в будь-якому вимірі

якості життя. Хоча можна вказати багато інших змінних, які можна розглядати як такі, що представляють сферу взаємин з родиною та друзями, надзвичайно важко знайти багато об'єктивних і кількісних індикаторів, необхідних для міжкраїнних порівнянь. Через обмеження доступності даних зазвичай розглядається лише один індикатор для характеристики цієї сфери, а саме – рівень розлучень. Зростання рівня розлучень є ознакою неуспішних шлюбів і послаблених стосунків із родиною та родичами.

Загальна оцінка життя вимірюється за трьома підвимирами: задоволення життям (когнітивна оцінка), афект (почуття або емоційні стани людини, як позитивні, так і негативні, зазвичай вимірюються з посиленням на певний момент часу) та еудамонія (відчуття сенсу і мети в житті, або добре психологічне функціонування). Хоча такі показники, як статистика злочинності, стан здоров'я та індикатори добробуту безумовно пов'язані з якістю життя, ці індикатори не можуть відобразити, що означає бути “щасливим”. Наскільки щасливою є людина, залежить не лише від її доходу та споживання, а й від інтенсивності стресу, депресії та психологічного стану. Емоційний добробут, як і фізичне здоров'я, можна оцінювати за різними вимірами. Можна використовувати дані про рівні самогубств серед чоловіків і жінок, щоб зосередитися на емоційному добробуті. Ми припускаємо, що економічний добробут не гарантує кращого емоційного добробуту, а вищий рівень самогубств серед будь-якої статі є ознакою слабшого емоційного добробуту.

Здоров'я є невід'ємною частиною якості життя громадян і може також розглядатися як форма людського капіталу. Погане здоров'я може впливати на загальний прогрес суспільства. Фізичні та/або психічні проблеми також мають дуже негативний вплив на суб'єктивне благополуччя.

Ситуація зі здоров'ям у Європейському Союзі в контексті якості життя вимірюється переважно через три підвимири: Індикатори результатів здоров'я, такі як очікувана тривалість життя (на основі таблиць смертності), кількість здорових років життя (поєднуючи інформацію про очікувану тривалість життя з опитувальними даними про самозаявлені обмеження в активності) та суб'єктивні

оцінки власного здоров'я, хронічні захворювання та обмеження в активності; Детермінанти здоров'я (здорові та нездорові звички, такі як куріння, вживання алкоголю, споживання фруктів і овочів, фізичні вправи); Доступ до медичної допомоги. Здоров'я має як прямі, так і непрямі позитивні ефекти на якість життя. Однією з найкраще вивчених взаємозв'язків є зв'язок між здоров'ям і доходом. Вищий дохід веде до кращого здоров'я, але краще здоров'я також призводить до вищого доходу завдяки підвищеній продуктивності та участі в робочій силі. Щоб зосередитися на сфері здоров'я, потрібно знайти баланс між різними складовими здорового суспільства: демографією, тривалістю життя, смертністю, захворюваністю та медичною інфраструктурою. Таким чином, ми використовуємо темп зростання населення (як показник демографічного тиску); очікувану тривалість життя при народженні (тривалість життя); рівень дитячої смертності (смертність); кількість випадків СНІДу та туберкульозу (як показник захворюваності); витрати держави на охорону здоров'я у відсотках до ВВП та співвідношення лікарів до населення (як показник медичних закладів), щоб охопити сферу здоров'я у оцінці якості життя.

Відчуття належності до своєї місцевої громади та суспільства в цілому залежить від таких факторів, як рівень освіти, політичні права та громадянські свободи, серед інших.

Багато людей у різних країнах світу систематично позбавляються політичної свободи та основних громадянських прав. Іноді стверджується, що позбавлення цих прав сприяє економічному зростанню і є «добрим» для швидкого економічного розвитку. Проте комплексні міжкраїнові порівняння не підтвердили цю тезу, і існує небагато доказів того, що авторитарна політика справді сприяє економічному зростанню. Паралельно з цим усвідомленням економісти, які раніше вважали, що вимірювання доходів є єдиними та надійними індикаторами людського добробуту, нарешті почали розуміти, що політичні свободи та громадянські права є так само важливими елементами якості життя, як і будь-які інші елементи.

Матеріальні стандарти життя вимірюються на основі чотирьох підвимірів: дохід, споживання, матеріальні умови та житло (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Матеріальні стандарти життя

Джерело: побудовано автором за [86, 87].

Дохід є важливим показником, оскільки він впливає на більшість інших індикаторів у цій рамці. Те ж саме стосується споживання, в якому деякі агреговані показники беруться з національних рахунків (фактичне споживання домогосподарств на душу населення), а інші показники споживання домогосподарств планується розробити в майбутньому на основі Опитування бюджетів домогосподарств. Спільні індикатори доходу, споживання та багатства також розробляються і мають потенціал надати найповнішу картину ситуації домогосподарств.

Елементи матеріального добробуту мають як прямий, так і непрямий позитивний та негативний вплив на якість життя людини. Наприклад, зростання національного доходу внаслідок індустріалізації підвищує якість життя з одного боку, але зменшує його для тих, хто живе в забруднених районах. Останні можуть зазнавати додаткових непрямих ефектів, якщо зростання забруднення підвищує частоту захворювань та хронічних хвороб. Аспекти матеріального добробуту

найширше використовуються для складання різних індексів добробуту. Одна з основних причин їх використання — доступність якісних даних по різних показниках. Традиційно показники доходу або пов'язані з ними заходи матеріального добробуту вважалися адекватними індикаторами рівня життя.

У вимірі управління та основних прав охоплюються 3 підвимири: довіра до інститутів і державних послуг; дискримінація та рівні можливості; активне громадянство. Забезпечення правильних законодавчих гарантій для громадян є основним аспектом демократичних суспільств. Хороше управління залежить від участі громадян у громадському та політичному житті (наприклад, через активні дії громадянства, такі як участь у демонстраціях, надсилання листів до посадових осіб або підписання петицій). Це також відображається на рівні довіри громадян до інститутів країни, задоволеності державними послугами та відсутності дискримінації.

Дискримінація за ознакою статі вимірюється за необробленим гендерним розривом в оплаті праці та гендерним розривом у зайнятості, а також розривом у зайнятості іммігрантів у порівнянні з національним населенням — це єдині показники, включені в цей підвимір на даний момент, але в майбутньому можуть бути розроблені й інші показники.

Оцінки рівня безробіття, комбіновані валові коефіцієнти зарахування до перших, других і третіх рівнів шкіл, а також рівень економічної активності жінок використовуються для оцінки “обсягу роботи та продуктивної діяльності”, що існує в країнах, включених до нашого зразка. У будь-який момент часу громадяни країни можуть бути продуктивно зайняті або у трудовій діяльності, або в процесі навчання в школі. Рівень економічної активності жінок використовується для оцінки інтенсивності гендерної рівності в продуктивній діяльності. Для добробуту людей особиста безпека є такою ж важливою, як і будь-які інші сфери якості життя. У суспільстві з низьким рівнем злочинності люди можуть насолоджуватися своїм способом життя більше, ніж у суспільстві з високим та поширеним рівнем злочинних правопорушень. Індивід отримує задоволення не лише від споживчих товарів, які він або вона купує, але також від

можливості вільно пересуватися, бути захищеним від злочинів і матеріальних крадіжок, а також насолоджуватися правопорядком у своїх районах. Для характеристики цього домену добробуту можна використовувати два різних індикатори: загальну кількість правопорушень на 100,000 мешканців, згідно з національною кримінальною статистикою, та витрати на армію в процентному співвідношенні до ВВП. Загальна кількість правопорушень включає випадки вбивств, сексуальних злочинів, серйозних нападів, крадіжок, шахрайства, підробки валюти та наркотичних злочинів. Чим вища загальна кількість правопорушень на 100,000 мешканців, тим нижчим буде добробут людей. Аналогічно - витрати на армію не в воєнний час є непродуктивними витратами, і, отже, вони мають непрямий негативний вплив на якість життя.

Також, безпеку вимірюють за економічної безпеки. Тут слід використовувати показники багатства (вартість активів, що належать домогосподарству, мінус вартість зобов'язань на певний момент часу). Активи (особливо коли вони ліквідні) є важливим показником економічної стійкості та стійкості до шоків, а отже, є важливим аспектом якості життя.

Більшість характеристик людського добробуту ігнорують взаємозв'язки між якістю життя та змінами в навколишньому середовищі.

Якість навколишнього середовища має як прямі, так і непрямі довгострокові ефекти на стан здоров'я громадян, а отже, впливає на якість життя людей у регіоні. Для оцінки якості навколишнього середовища можна використовувати такі показники: викиди парникових газів/вуглекислого газу (CO₂); забруднення води/доступ до безпечної водопостачання (ACH₂O); та виснаження природних ресурсів/дефорестацію. Викиди CO₂ в основному є побічним продуктом індустріалізації і привертають більше уваги в країнах середнього та високого доходу. Дефорестація та виснаження місцевих водних ресурсів викликають найбільшу занепокоєність у країнах з низьким доходом. Забруднення води є серйозною проблемою через його негайні ефекти на здоров'я людей і продуктивність. Дефорестація є важливою, оскільки вона впливає на гідрологічний цикл і пов'язана з виснаженням і забрудненням водних ресурсів.

Захист навколишнього середовища протягом останніх кількох десятиліть займає дуже важливе місце в європейській політиці. Вплив забруднення повітря, води та шуму може мати безпосередній вплив на здоров'я людей і економічне процвітання суспільств. Показники, пов'язані з навколишнім середовищем, є дуже важливими для оцінки якості життя. Суб'єктивні показники, такі як власні сприйняття рівнів шуму або наявності забруднення та бруду в їхньому місцевому районі, а також задоволеність навколишнім середовищем і зеленими зонами.

Об'єктивні показники (кількість забруднювачів у повітрі, зокрема значення для часток, оскільки вони менш залежні від кліматичних умов і, отже, більш порівнянні) також включені. У економіках, що базуються на знаннях, освіта відіграє ключову роль у житті громадян і є важливим фактором, що визначає їхній прогрес у житті. Рівень освіти може впливати на професію, яку вибере особа. Особа з обмеженими навичками та компетенціями зазвичай виключаються з широкого спектра робочих місць і іноді навіть не мають можливостей для досягнення важливих цілей у суспільстві. Вони також мають менше перспектив для економічного процвітання.

Освіта є найважливішою формою людського капіталу на рівні суспільства. У Європейському Союзі цей вимір оцінюється за наявними показниками, які згруповані в чотири підвимири та зображені на рис. 1.3.

Науковці виділяють три основні типи визначення якості життя: глобальні, компонентні та вузькі. Глобальне визначення описує якість життя як рівень задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Компонентні визначення підкреслюють багатовимірність цього поняття, виділяючи як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти. Загальноприйнята точка зору стверджує, що якість життя включає не лише умови досягнення та задоволення потреб, а й здатність підтримувати досягнуті результати. Третій підхід обмежується вибором однієї або кількох категорій, які відображають специфічні сфери життя.

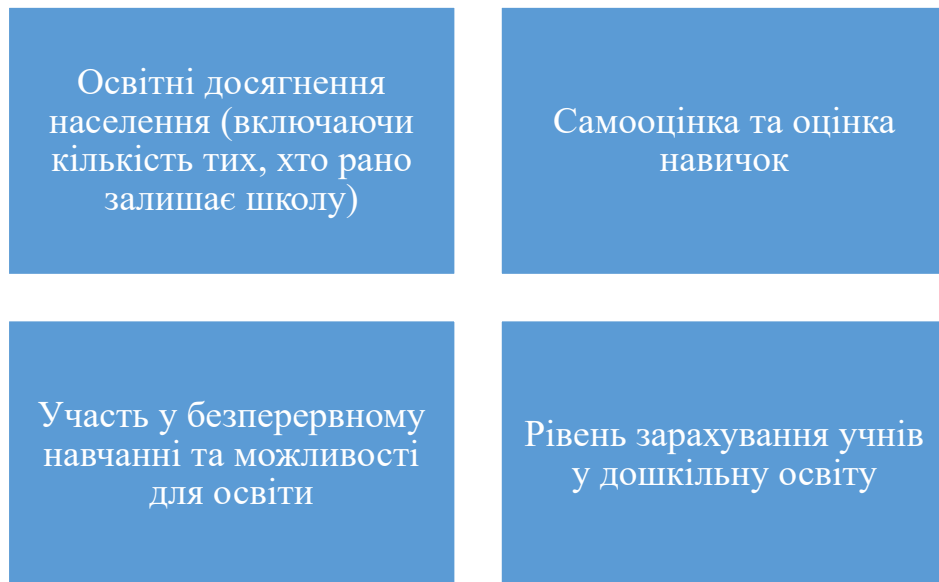

Рисунок 1.3 – Показники освіти, що використовуються для оцінювання якості життя

Джерело: узагальнено автором за [27, 52, 87].

Оцінка якості життя полягає у визначенні ступеня відповідності умов життя людини її потребам та уявленням про гідне життя, через порівняння параметрів життєдіяльності з певними стандартами. Цей процес включає вибір показників якості життя, обґрунтування критеріїв оцінки та безпосередню оцінку. Для цього використовують кількісні, якісні та інтегральні показники. Кількісні показники охоплюють ВВП на душу населення, рівень споживання, зайнятість та інші матеріальні блага. Якісні показники стосуються умов праці, побуту та відпочинку. Інтегральні показники поєднують кількісні та якісні характеристики якості життя, представлені у вигляді статистичних даних і експертних оцінок. Концептуальні підходи до оцінки якості життя поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивний підхід оцінює якість соціального та фізичного середовища, в якому людина реалізує свої потреби, використовуючи статистичну інформацію. Суб'єктивний підхід базується на соціологічних опитуваннях, які відображають індивідуальні оцінки якості життя, враховуючи раціональні та емоційні аспекти.

Суб'єктивні параметри залежать від особистого досвіду і життєвих цінностей індивіда, що робить вибір критеріїв оцінки особливо важливим. При

цьому сприйняття якості життя може значно відрізнятись між людьми, оскільки те, що важливо для однієї людини, може бути менш значущим для іншої. Тому важливо розмежовувати критерії для порівняння якості життя.

Критерії якості життя можуть бути загальними або конкретними. Загальні критерії відображають цінності суспільства, які формувались протягом часу і відрізняються залежно від регіону, країни чи соціальної групи. Конкретні критерії – це певні нормативні показники, визначені через статистичні дослідження або закони.

Якість життя вважається ключовою метою соціально-економічного розвитку і основним критерієм ефективності управління. Підвищена увага до якості життя змушує уряди враховувати суспільну думку при розробці стратегій розвитку. Важливо визначити, як суспільство впливає на світогляд людини, чи має вона можливість отримувати задоволення від праці, розвиватись і вносити свій вклад у загальний розвиток, будучи здоровою. Це вимагає нових підходів до оцінки якості життя та методів її вимірювання [27, 52, 87].

1.2 Еволюція підходів до оцінки якості життя населення

Ранні підходи до вимірювання якості життя виникли наприкінці XIX та на початку XX століть у відповідь на швидку індустріалізацію, урбанізацію та зростаюче усвідомлення соціальної нерівності. Ранні оцінки зосереджувалися на різних соціально-економічних факторах і стали основою для сучасних методів оцінки добробуту як окремих осіб, так і суспільства. Ось ключові особливості цих ранніх підходів:

Індустріальна революція та умови праці: Індустріальна революція кардинально змінила умови життя людей. Заводи забезпечували роботою багатьох працівників, але з довгими робочими годинами, низькими зарплатами та поганими умовами праці. Ранні спроби оцінити якість життя часто

зосереджувалися саме на цих аспектах; зокрема, на умовах праці, ризиках для здоров'я, житлових умовах у швидко зростаючих містах тощо.

Теорія марксизму та соціальна нерівність: Письмові праці Карла Маркса та Фрідріха Енгельса привернули увагу до важких умов, з якими стикалися робітники. Їхня критика капіталізму виявила економічну нерівність та експлуатацію, що призводило до низької якості життя робітників як результат системної нерівності. Це стало основою для погляду на якість життя з перспективи соціальної справедливості та класової боротьби.

Емпіричні соціальні дослідження та статистика: Наприкінці XIX століття почали з'являтися емпіричні соціальні дослідження, які намагалися вимірювати умови життя емпірично. Наприклад, дослідження Чарльза Бута "Життя і праця людей у Лондоні" (1889) вимірювало рівень бідності та умови життя по всьому Лондону. Дослідники, як-от Зигмунд Бауман у Німеччині, також проводили подібні дослідження, що зосереджувалися на соціальних умовах і стали ранніми прикладами використання статистичних методів для оцінки якості життя.

Державне втручання та соціальне забезпечення: У відповідь на зростаюче усвідомлення поганих умов життя уряди почали впроваджувати соціальні реформи. Отто фон Бісмарк запровадив у Німеччині програми соціального страхування — такі як пенсії, страхування від безробіття та медичне страхування, що стало однією з перших офіційних спроб державної влади покращити та стабілізувати якість життя.

Охорона здоров'я та демографія: Охорона здоров'я швидко стала центральним фокусом, оскільки лікарі та реформатори визнали зв'язок між умовами життя, гігієнічними практиками та здоров'ям населення. Оцінки здоров'я та рівні смертності стали показниками якості життя. Цей зсув заклав основу для більш наукового, заснованого на даних підходу до оцінки того, як довкілля, харчування та системи охорони здоров'я впливають на загальний добробут.

Основою оцінок якості життя у XIX та на початку XX століття були умови праці, економічна нерівність, питання здоров'я та роль уряду у покращенні

соціального забезпечення. Ці початкові зусилля створили міцну основу для більш складних і комплексних методів оцінки якості життя в подальшому.

Після другої світової війни відбулися значні зміни в підходах до оцінки добробуту населення. Відбувся перехід від економічних показників до більш комплексних індексів, які враховували соціальні, економічні та політичні аспекти.

Багато країн, особливо в Європі, почали швидко відновлювати свої економіки після другої світової війни. Це стало можливим завдяки міжнародним програмам, таким як План Маршалла, а також національним ініціативам щодо відновлення інфраструктури та економічного потенціалу. Проте економічне зростання не завжди приводило до рівномірного підвищення рівня життя. Стало очевидним, що ВВП як основний показник економічного розвитку не може повністю відображати загальний добробут суспільства. У післявоєнні роки багато країн провели масштабні реформи в таких сферах, як охорона здоров'я, освіта та соціальне забезпечення. Держави загального добробуту ("welfare states") набули повного розвитку, і уряди взяли на себе відповідальність за забезпечення мінімального рівня життя для всіх громадян. До таких заходів входили пенсійне забезпечення, медичне страхування, освітні програми та допомога по безробіттю. Метою було не лише підвищення рівня життя, а й зменшення соціальної нерівності.

У середині ХХ століття з'явилися перші спроби розробити індекси, які враховували більше соціальних факторів. Одним із таких індексів став Індекс соціального добробуту, що включав не лише економічні показники, але й інші аспекти, такі як житлові умови, доступ до охорони здоров'я та рівень освіти. Це дозволило отримати більш цілісну картину якості життя та відобразило прагнення урядів підвищувати не лише економічне зростання, а й добробут своїх громадян. У 1990 році Програма розвитку ООН розробила Індекс людського розвитку (ІЛР), який став однією з найважливіших інновацій у вимірюванні якості життя. Підготовка до створення цього індексу розпочалася ще в середині

XX століття, коли стало зрозуміло, що показники добробуту мають враховувати людський потенціал. ІЛР вимірює три компоненти, що представлені на рис.1.4.

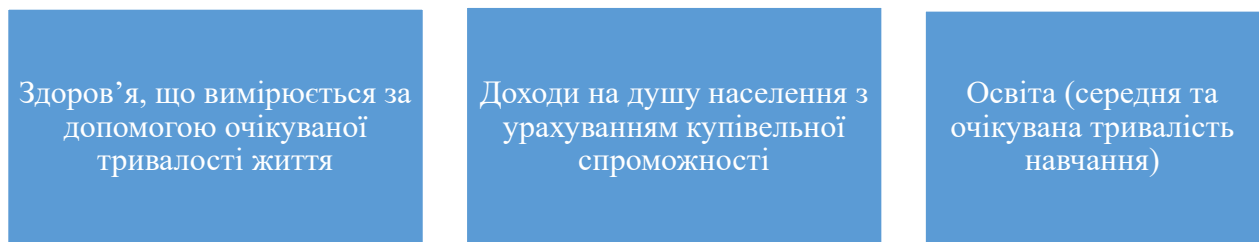

Рисунок 1.4 – Компоненти індексу людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [27, 52, 87].

ІЛР став новим стандартом для оцінки якості життя, оскільки включав не тільки економічні показники, але й людський розвиток.

У післявоєнний період дослідники, уряди та міжнародні організації почали приділяти більше уваги соціальним дослідженням. Соціологи, демографи та економісти розробляли нові методи вимірювання щастя, задоволеності життям та соціальної мобільності. У цей період також розвивалися методи опитування та статистичні інструменти, що дозволили здійснювати більш детальні оцінки якості життя. Такі організації, як Світовий банк і Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), активно працювали над розробкою стандартів і методів для оцінки якості життя в різних країнах. Ці зусилля привели до створення таких індексів, як Індекс кращого життя від OECD. Ці інструменти використовувалися для порівняння якості життя в різних країнах і розробки політик, спрямованих на покращення життя громадян [64, 65, 66, 67].

Післявоєнний період був ключовим етапом у розвитку та вдосконаленні індексів якості життя. У цей час робилися спроби розробити індекси, які враховували соціальні аспекти добробуту, такі як освіта, охорона здоров'я та соціальна стабільність. Індекс людського розвитку став однією з ключових подій, що сприяла формуванню сучасних підходів до оцінки якості життя.

В усіх країнах світу одним із ключових критеріїв вимірювання здоров'я населення є очікувана тривалість життя (ТЖ), яка є більш об'єктивним

показником, ніж загальна смертність і природний приріст населення. Цей показник є відображенням життєздатності населення в цілому, оскільки не залежить від вікової структури і необхідний для аналізу та порівняння в динаміці різних країн світу. В таблиці 1.1 наведені показники середньої тривалості життя в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД).

Таблиця 1.1 –Тривалість життя в країнах ОЕСД

Рік	Австрія	Бельгія	Франція	Німеччина	Швеція	Швейцарія	США
1960	68,7	69,7	70,3	69,2	73,1	71,4	69,7
1962	69,4	70,3	70,5	70,0	73,4	71,3	70,1
1963	69,6	70,1	70,5	70,1	73,6	71,3	69,9
1964	70,0	70,8	71,4	70,7	73,8	72,2	70,2
1965	69,8	70,7	71,3	70,6	73,9	72,3	70,2
1966	70,2	70,7	71,5	70,8	74,2	72,5	70,2
1967	70,0	71,0	71,5	71,0	74,2	72,8	70,5
1968	70,2	70,7	71,5	70,6	74,0	72,7	70,2
1969	69,9	70,8	71,3	70,5	74,1	72,7	70,5
1970	70,1	71,0	72,2	70,7	74,7	73,2	70,8
1971	70,3	71,1	72,1	70,9	74,7	73,3	71,1
1972	70,7	71,4	72,4	71,2	74,8	73,8	71,2
1973	71,2	71,7	72,5	71,4	74,9	74,1	71,4
1974	71,2	72,0	72,8	71,7	75,0	74,5	72,0
1975	71,4	72,0	73,0	71,5	75,0	74,9	72,6
1976	71,8	72,2	73,2	72,0	75,0	75,0	72,9
1977	72,2	72,8	73,8	72,6	75,5	75,5	73,3
2015	78,8	78,7	79,2	78,3	81,5	80,8	76,1
2020	78,9	78,5	79,2	78,7	80,6	81,0	76,2
2021	78,8	79,4	79,3	78,4	81,3	81,8	76,1
2022	79,1	79,7	79,3	78,3	81,4	81,8	76,4
2023	79,2	80,3	80,1	78,3	81,7	82,3	76,4

Джерело: побудовано автором на основі [60].

Тривалість життя в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД) значно зросла в період з 1960 по 2023 рік, що відображало поліпшення умов життя, розвитку медицини та впровадження соціальних програм у післявоєнний період.

Ключові фактори, що вплинули на зростання тривалості життя:

1. Покращення охорони здоров'я: Уряди країн ОЕСД активно розвивали системи охорони здоров'я, впроваджуючи національні програми медичного страхування та соціальну підтримку.

2. Поліпшення санітарних умов і гігієни: Масштабні реформи в міському плануванні, покращення водопостачання та санітарних систем зменшили рівень захворюваності й смертності від інфекційних хвороб.

3. Прогрес у медицині: Розвиток вакцинації, антибіотиків та нових методів лікування сприяв значному зменшенню дитячої смертності та підвищенню середньої тривалості життя.

Таким чином, період з 1960 по 2023 рік характеризувався значним покращенням тривалості життя в країнах OECD, в середньому тривалість життя зросла на 3 що підтверджує доцільність та якість комплексних соціальних та медичних реформ.

Тривалість життя як показник якості життя є важливим індикатором, оскільки вона відображає загальний стан здоров'я населення, ефективність системи охорони здоров'я, рівень життя, а також соціально-економічні умови в суспільстві. Цей показник відіграє ключову роль у визначенні якості життя, оскільки тривалість життя тісно пов'язана з багатьма іншими факторами добробуту. Очікувана тривалість життя при народженні вимірює середню кількість років, яку новонароджені можуть очікувати прожити, якщо рівень смертності залишиться постійним протягом усього їхнього життя. Цей показник враховує рівень охорони здоров'я, умови праці, екологію, доступ до чистої води та їжі, а також соціальну стабільність. Висока тривалість життя свідчить про високий рівень якості життя, де люди мають доступ до медичної допомоги, безпечних умов проживання та здорового способу життя. Тривалість життя є одним з трьох основних компонентів Індексу людського розвитку (ІЛР, HDI), що підкреслює її значущість як ключового показника добробуту. Чим вище тривалість життя, тим кращим вважається рівень охорони здоров'я та соціальної захищеності у країні. Крім ІЛР, багато міжнародних організацій використовують тривалість життя для оцінки ефективності політик, спрямованих на зменшення бідності, поліпшення охорони здоров'я та забезпечення рівного доступу до ресурсів [52, 87].

Тривалість життя є також важливим показником для оцінки соціальної нерівності. Наприклад, у багатьох країнах спостерігається суттєва різниця у

тривалості життя між різними соціальними групами, зокрема між багатими та бідними, а також між міськими та сільськими жителями. Гендерні відмінності: Жінки зазвичай живуть довше за чоловіків, що може бути пов'язано з біологічними факторами, але також із відмінностями у способі життя та поведінці, такими як ризики, пов'язані з професією або шкідливими звичками. Підвищення тривалості життя є ключовою метою багатьох міжнародних програм, зокрема Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР), які передбачають зниження дитячої та материнської смертності, покращення доступу до медичних послуг і зменшення смертності від неінфекційних захворювань [69, 71, 73].

Підвищення тривалості життя зазвичай вказує на прогрес у досягненні цих цілей і на загальне підвищення рівня життя в країні. Тривалість життя хоча й є важливим показником, не враховує якість життя у старшому віці. Наприклад, люди можуть жити довго, але мати низьку якість життя через хронічні хвороби або обмежену доступність соціальних послуг у похилому віці. Іноді тривалість життя може бути високою навіть у країнах з нерівномірним розподілом ресурсів, що вказує на необхідність додаткових показників для оцінки якості життя.

1.3 Валовий внутрішній продукт як основний показник матеріального добробуту

Рівень життя – це широкий термін, який охоплює багато факторів, у тому числі ті, які не купуються та продаються на ринку. Рівень ВВП на душу населення, наприклад, фіксує частину того, що ми маємо на увазі під терміном рівень життя, про що свідчить той факт, що більша частина міграції у світі включає людей, які переїжджають із країн із відносно низьким ВВП на душу населення до країни з відносно високим ВВП на душу населення [66, 67].

Поточним стандартом економічного та соціального прогресу є валовий внутрішній продукт (ВВП), який є найпоширенішим показником економічної

діяльності нації. Незважаючи на те, що його простота полегшує його використання, все частіше визнають, що він недостатній для виконання завдання моніторингу всіх відповідних особливостей сучасних суспільств, управління, екосистем, політиків і громадськості. ВВП оцінює попит і пропозицію через врахування ринкової вартості товарів і послуг, вироблених і проданих у країні протягом певного року.

Цей показник є результатом простого додавання витрат на індивідуальне споживання країни (платежі домогосподарств за товари та послуги), державних витрат (державні витрати на постачання товарів і послуг, державні борги тощо), чистого експорту (експорт мінус вартість імпорту) і чистого виробництва капіталу (збільшення загального запасу капітальних товарів країни). Звітуючи про товари та послуги, вироблені в країні вітчизняними або іноземними компаніями, ВВП призначений для того, щоб дати відповідь на те, як розвивається економіка, яка частка приросту виробництва зумовлена інфляційними тенденціями та яка частина виробленого валового доходу використовується для споживання, інвестицій або заощаджень [75, 81, 83, 85, 87].

Оскільки межі ВВП збігаються з межами, які використовуються для вимірювання чисельності населення та зайнятості в країні, цей індекс використовується для встановлення національної політики та розробки програм і, на жаль, для оцінки якості життя в різних країнах. Уряди регулярно використовують зміни у ВВП як показник успіху економічної та фінансової політики. ВВП є індикатором рівня життя суспільства, але це лише приблизний показник, оскільки він безпосередньо не враховує дозвілля, якість навколишнього середовища, рівень здоров'я та освіти, діяльність поза ринком, зміни в нерівності доходів, збільшення різноманітності, розвиток технологій або – позитивне чи негативне – значення, яке суспільство може надавати певним видам продукції.

ВВП важливий, оскільки він дає інформацію про розмір економіки та її ефективність. Темпи зростання реального ВВП часто використовуються як індикатор загального стану економіки. У широкому сенсі зростання реального

ВВП тлумачиться як ознака того, що економіка йде добре. Коли реальний ВВП значно зростає, зайнятість, швидше за все, зростатиме, оскільки компанії наймають більше працівників на свої заводи, а люди мають більше грошей у своїх кишенях. Коли ВВП скорочується, як це сталося в багатьох країнах під час недавньої глобальної економічної кризи, зайнятість часто зменшується. У деяких випадках ВВП може зростати, але недостатньо швидко, щоб створити достатню кількість робочих місць для тих, хто їх шукає. Але зростання реального ВВП дійсно відбувається циклічно з часом. Економіки іноді перебувають у періодах буму, а іноді в періодах повільного зростання або навіть спаду (останній часто визначається як два квартали поспіль, протягом яких обсяги виробництва падають). У Сполучених Штатах, наприклад, було шість рецесій різної тривалості та тяжкості між 1950 і 2011 роками.

ВВП у країні зазвичай розраховується національним статистичним агентством, яке збирає інформацію з великої кількості джерел. Проте, здійснюючи розрахунки, більшість країн дотримуються встановлених міжнародних стандартів. Міжнародний стандарт вимірювання ВВП міститься в *Системі національних рахунків*, складеній Міжнародним валютним фондом, Європейською комісією, Організацією економічного співробітництва та розвитку, ООН і Світовим банком. Коли економісти говорять про рівень життя, вони мають на увазі середню кількість (і якість) товарів і послуг, які люди в країні можуть собі дозволити споживати. Оскільки реальний ВВП вимірює кількість вироблених товарів і послуг, прийнято використовувати ВВП на душу населення, тобто реальний ВВП, поділений на кількість населення, як міру економічного добробуту або рівня життя в країні [83, 85, 87].

Сполучені Штати Америки, Китай, Японія, Німеччина та Індія є найбільшими економіками світу у 2023 році, згідно з даними про їхній ВВП, які зображено на рисунку 1.5. ВВП є ключовим показником для оцінки масштабів економіки нації.

Традиційний підхід до вимірювання ВВП країни передбачає витратний метод або метод кінцевого використання, за якого загальна сума виходить

шляхом складання витрат на свіжі споживчі товари, нові інвестицій, державні витрати і чистої вартості експорту.

При розрахунку ВВП витратним методом підсумовуються витрати всіх учасників економіки, таких як домогосподарства, компанії, держава і іноземні споживачі, що купують експортовані товари з даної країни. У результаті отримуємо загальну вартість всіх товарів і послуг, використаних у суспільстві.

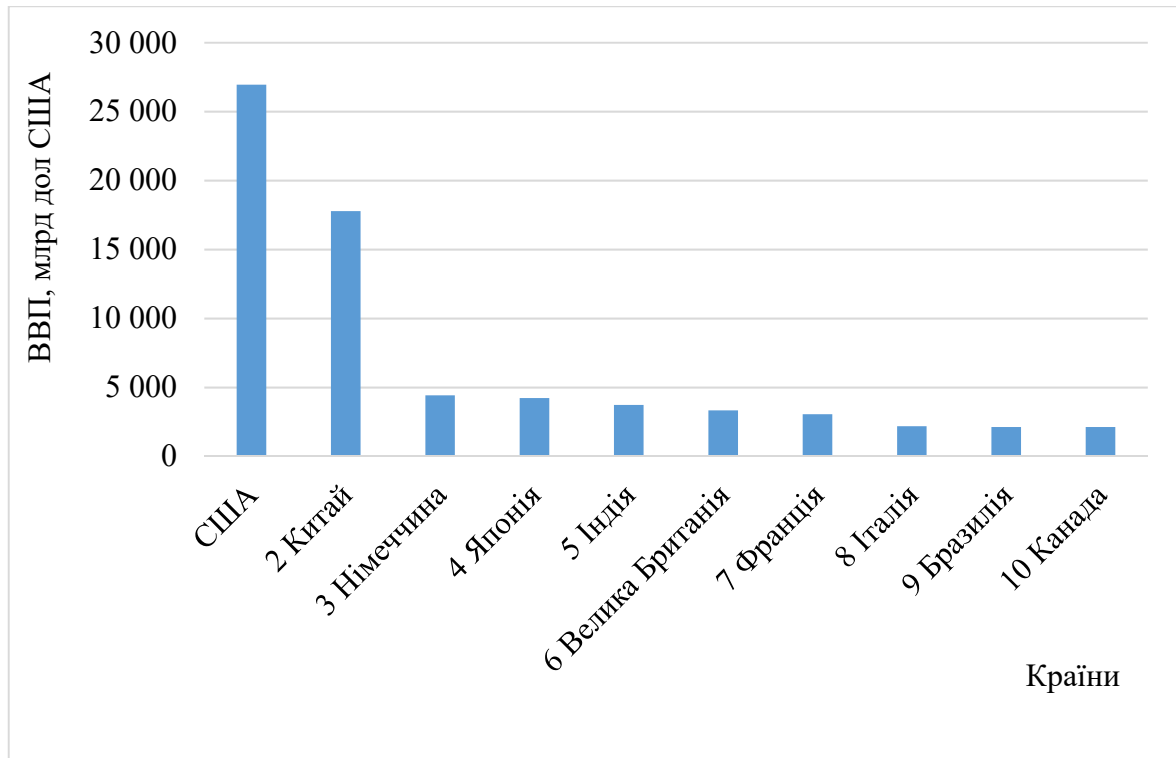

Рисунок 1.5 – Рейтинг країн за ВВП

Джерело: побудовано автором за [83].

Економіка США має найбільший ВВП у світі. Сполучені Штати це третя за чисельністю населення країна у світі, хоча й значно поступається Китаю та Індії. Отже, економіка США більша за інші країни лише тому, що в Сполучених Штатах проживає більше людей, ніж у більшості інших країн, чи тому, що економіка США фактично більша в розрахунку на одну особу.

На це питання можна відповісти, обчисливши ВВП країни на душу населення; тобто ВВП, поділений на населення.

Данні для аналізу ВВП наведені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Рейтинг країн світу за ВВП у 2023 р.

Ранг	Країна	ВВП, млрд дол. США	ВВП на душу населення, тис. дол. США
1	Сполучені Штати Америки (США)	26 954	80,41
2	Китай	17 786	12,54
3	Німеччина	4430	52,82
4	Японія	4231	33,95
5	Індія	3730	2,61
6	Велика Британія	3332	48,91
7	Франція	3052	46,32
8	Італія	2190	37,15
9	Бразилія	2132	10,41
10	Канада	2122	53,25

Джерело: побудовано автором за [83].

Країни в усьому світі відрізняються за рівнем доходу на душу населення на порядки. Крім того, культури та особисті інтереси відрізняються тим, які аспекти життя вони бажають оптимізувати (наприклад, громада чи дохід).

Сполучені Штати підтримують свій статус головної світової економіки та найбагатшої країни, незмінно зберігаючи свої вершинні позиції з 1960 по 2023 роки. Їхня економіка може похвалитися надзвичайною різноманітністю, що розвивається завдяки важливим секторам, включаючи послуги, виробництво, фінанси та технології. Сполучені Штати мають значний споживчий ринок, сприяють інноваціям і духу підприємництва, мають стійку інфраструктуру та сприятливі умови для ведення бізнесу. Китай став свідком помітного зростання свого економічного прогресу, перемістившись з четвертого місця в 1960 році на друге місце в 2023 році. Китайська економіка переважно залежить від виробництва, експорту та інвестицій. Він пишається тим, що має численну робочу силу, надійну державну підтримку, вдосконалену інфраструктуру та стрімко зростаючий споживчий ринок.

Економіка Німеччини сильно орієнтована на експорт і відома своєю точністю в машинобудуванні, автомобільному, хімічному та фармацевтичному секторах. Він отримує переваги від своєї кваліфікованої робочої сили, потужних ініціатив у сфері досліджень і розробок, а також відданості сприянню інноваціям.

Помітна економіка Японії вирізняється прогресивною технологією, виробничою майстерністю та сферою послуг. Видатні сектори охоплюють автомобільну, електроніку, машинобудування та фінанси. Крім того, Японія користується визнанням за свою непохитну трудову етику, новаторські технологічні досягнення та винятковий експорт найвищої якості.

У 2023 році Індія посідає 5-е місце у світовому рейтингу ВВП. Економіка Індії може похвалитися різноманітністю та швидким зростанням, завдяки таким ключовим секторам, як інформаційні технології, послуги, сільське господарство та виробництво. Країна використовує широкий внутрішній ринок, молоду та технологічно підготовлену робочу силу та зростаючий середній клас.

Економіка Сполученого Королівства складається з сфер послуг, виробництва, фінансів і творчості. Лондон функціонує як світовий фінансовий центр, який залучає іноземні інвестиції. Економічне розширення Великої Британії додатково формується її торговельними союзами та глобалізацією.

Очікується, що ВВП Франції у 2023 році становитиме 2920 мільярдів доларів США. Економіка Франції характеризується диверсифікацією, з акцентом на таких галузях, як авіакосмічна промисловість, туризм, предмети розкоші та сільське господарство. Франція відома своєю надійною системою соціального забезпечення, добре розвиненою інфраструктурою та значними інвестиціями в дослідження та розробки.

Італія може похвалитися високорозвиненим ринком як третя за величиною економіка в Європейському Союзі. Країна відома своїм впливовим і новаторським бізнес-сектором, а також старанною та конкурентоспроможною сільськогосподарською промисловістю.

Бразильська економіка демонструє широкий спектр секторів, охоплюючи сільське господарство, гірничодобувну промисловість, виробництво та послуги. Кілька факторів, зокрема ціни на сировину, внутрішнє споживання та розвиток інфраструктури, визначають зростання економіки Бразилії.

Економіка Канади значною мірою залежить від своїх багатих природних ресурсів, включаючи нафту, газ, мінерали та деревину. Крім того, нація може

похвалитися процвітаючим сектором послуг, добре налагодженою виробничою промисловістю та непохитною відданістю сприянню інноваціям і технологічним досягненням. У країнах з високим ВВП на душу населення у людей зазвичай вищі доходи, що дозволяє задовольняти не тільки базові потреби (їжа, житло, медицина), але й витратити на освіту, відпочинок та інші сфери, що підвищують якість життя. ВВП на душу населення досліджуваних країн зображено на рисунку 1.6 .

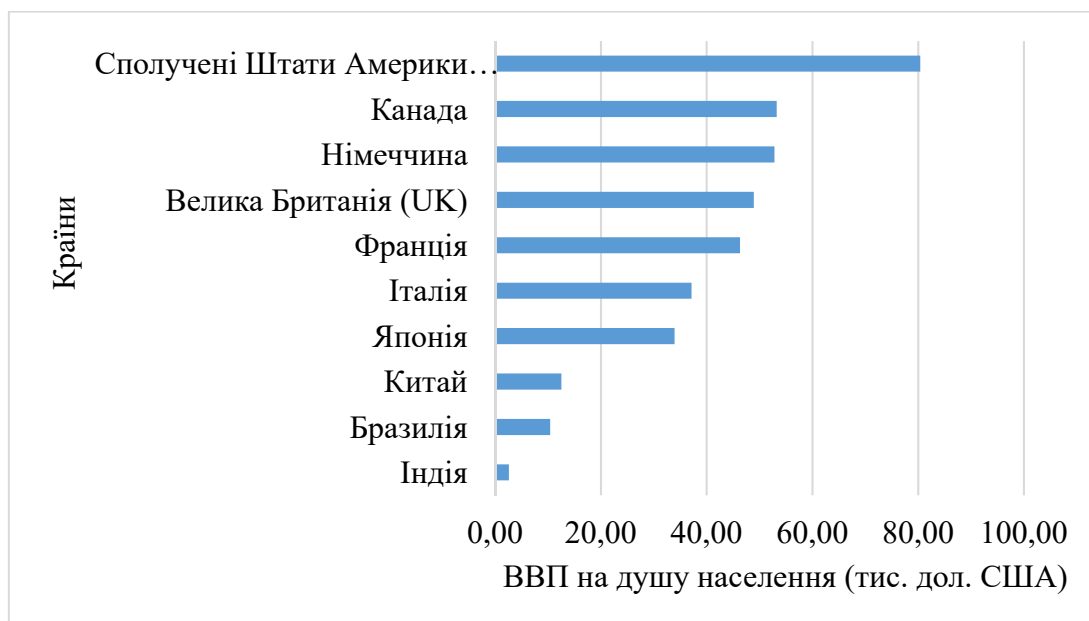

Рисунок 1.6 – ВВП на душу населення у 2023 р. (тис. дол. США)

Джерело: побудовано автором за [83].

Оскільки багато факторів, які сприяють щастю людей, не купуються і не продаються, ВВП є обмеженим інструментом для вимірювання рівня життя. Щоб краще зрозуміти його обмеження, давайте розглянемо кілька факторів, які не враховуються у ВВП.

ВВП не враховує вільний час. ВВП США на душу населення більший, ніж ВВП на душу населення Німеччини, але чи доводить це, що рівень життя в Сполучених Штатах вищий? Не обов'язково, оскільки це також правда, що середній робітник США працює на кілька сотень годин більше на рік більше, ніж

середній робітник Німеччини. Підрахунок ВВП не враховує додаткових тижнів відпустки німецьких працівників.

ВВП включає те, що витрачається на охорону навколишнього середовища, охорону здоров'я та освіту, але не включає фактичний рівень екологічної чистоти, здоров'я та навчання. ВВП включає витрати на придбання обладнання для контролю забруднення, але він не стосується того, чи повітря та вода справді чистіші чи брудніші. ВВП включає витрати на медичне обслуговування, але не враховує, чи зросла чи знизилася очікувана тривалість життя чи дитяча смертність. Подібним чином у ВВП враховуються витрати на освіту, але він не стосується безпосередньо того, скільки населення вміє читати, писати або займатися елементарною математикою.

ВВП включає виробництво, яке обмінюється на ринку, але не охоплює виробництво, яке не обмінюється на ринку. Наприклад, найняти когось для косіння газону чи прибирання будинку є частиною ВВП, але виконання цих завдань самостійно не є частиною ВВП.

ВВП нічого не говорить про рівень нерівності в суспільстві. ВВП на душу населення є лише середнім. Коли ВВП на душу населення зростає на 5%, це може означати, що ВВП для кожного в суспільстві зріс на 5% або що ВВП одних груп зріс більше, тоді як ВВП інших зріс менше або навіть знизився. ВВП також не має нічого особливого, щоб сказати про кількість доступного асортименту. Якщо сім'я купує 100 буханок хліба на рік, ВВП не має значення, чи весь це білий хліб, чи сім'я може вибирати з пшеничного, житнього, батончика та багатьох інших – ВВП лише дивиться на те, чи загальна сума, витрачена на хліб те саме.

Подібним чином ВВП не має нічого сказати про доступні технології та продукти. На рівень життя, наприклад, у 1950 чи 1900 роках вплинуло не лише те, скільки грошей було у людей, а й те, що вони могли купити. Незалежно від того, скільки грошей у вас було в 1950 році, ви не могли купити iPhone або персональний комп'ютер. У деяких випадках незрозуміло, чи є зростання ВВП навіть доброю річчю. Якщо місто постраждало від урагану, а потім відбулося сплеск будівельних робіт з відновлення, було б дивно стверджувати, що ураган

був економічно вигідним. Якщо через зростаючий страх перед злочинністю люди змушені платити за встановлення ґрат і охоронної сигналізації на всіх своїх вікнах, важко повірити, що це зростання ВВП зробило їх краще. У тому ж дусі деякі люди стверджують, що продаж певних товарів, як-от порнографія чи фільми про надзвичайно насильство, не є перевагою для рівня життя суспільства.

Той факт, що ВВП на душу населення не повністю охоплює ширшу ідею рівня життя, викликає занепокоєння, що зростання ВВП з часом є ілюзорним. Теоретично можливо, що в той час як ВВП зростає, рівень життя може падати, якщо погіршується здоров'я людей, екологічна чистота та інші фактори, які не входять до ВВП. На щастя, цей страх виявляється перебільшеним.

Певним чином зростання ВВП фактично знижує реальне зростання рівня життя. Наприклад, за останнє століття типовий робочий тиждень для робітника в США скоротився з приблизно 60 годин на тиждень до менш ніж 40 годин на тиждень. Тривалість життя та стан здоров'я різко зросли, а також середній рівень освіти. Високий рівень ВВП не повинен бути єдиною метою макроекономічної політики чи ширшої державної політики. Але, незважаючи на те, що ВВП не вимірює більш широкий рівень життя з якоюсь точністю, він добре вимірює виробництво, і він дійсно показує, коли країна матеріально краща або гірша з точки зору робочих місць і доходів. У більшості країн значно вищий ВВП на душу населення відбувається паралельно з іншими покращеннями в повсякденному житті в багатьох аспектах, таких як освіта, охорона здоров'я та охорона навколишнього середовища. Жодна цифра не може охопити всі елементи такого широкого поняття, як рівень життя. Тим не менш, ВВП на душу населення є розумним, приблизним і готовим показником рівня життя.

Причина того, що зростання ВВП, як правило, не дає результатів, яких ми могли б очікувати, полягає в тому, що переважна більшість його йде прямо в кишені багатих. Вони є справжніми бенефіціарами зростання. У Сполучених Штатах доходи 1% найбагатших зросли більш ніж утричі з 1970-х років, зросла в середньому до 1,4 млн дол. Тим часом для простих людей реальна заробітна плата нині нижча, ніж у 1970-х роках, а рівень бідності вищий.

Висновки до розділу 1

Проблема якості життя є ключовою для вирішення соціально-економічних викликів на будь-якому рівні. Згідно з концепцією якості життя, основними соціально-економічними цілями розвитку країни є забезпечення гідного рівня життя населення та всебічний розвиток особистості. Населення виступає як споживач товарів і послуг, що виробляються в країні, а якість життя оцінюється через доступ до інфраструктури та задоволення духовних, інтелектуальних та естетичних потреб.

На якість життя значно впливає державна політика та регулювання економіки. Ефективне державне управління вимагає високого рівня професіоналізму, особливо в умовах переходу до ринкової економіки. Від рішень уряду залежать не тільки макроекономічні процеси, але й рішення на мікрорівні.

Головне завдання держави – підтримувати баланс впливу на ринкову економіку, сприяти розвитку малого бізнесу та знижувати податковий тиск на громадян із низькими доходами. Держава відіграє важливу роль у створенні умов для економічної діяльності, забезпеченні соціального захисту вразливих верств населення та підтримці розвитку ринкових відносин, що позитивно впливає на якість життя.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз основних соціально-економічних показників розвитку України

Якість життя можна визначити як рівень відповідності умов та стандартів життя науково обґрунтованим нормам. Іншими словами, це оцінка ступеня задоволеності населення своїм життям з огляду на їхні потреби й інтереси. Для оцінки рівня життя населення виокремлюють дві основні складові: з одного боку, це потреби у різних життєвих благах, їхній склад і обсяги, а з іншого – можливість їхнього задоволення, яка залежить від пропозиції товарів і послуг на ринку та реальних фінансових можливостей громадян. Важливу роль у цьому процесі відіграє держава, адже благоустроєння населення є показником ефективності соціальної політики. Досягнення високих стандартів якості життя для всіх категорій населення можливе лише за умови встановлення та дотримання відповідних соціальних норм, що лягає на відповідальність держави. Кожна країна повинна піклуватися про своїх громадян і виконувати функцію соціального захисту.

На сьогодні найзначнішим чинником, що впливає на якість життя, є економічна ситуація. Існує безліч показників, які можна пов'язати з добробутом громадян, оцінюючи різні аспекти. Це можуть бути економічні показники, такі як валовий внутрішній продукт, національний дохід тощо, а також демографічні дані. Якщо акцентувати увагу на ролі соціальної політики в забезпеченні якісного життя населення, важливо звертати увагу на бюджетні показники.

Досвід міжнародних країн демонструє, що вірна політика влади є запорукою постійного покращення якості життя. Наприклад, США мають високий рівень

життя, але чітких наукових пояснень щодо цього немає. Схожа ситуація спостерігається і в країнах Євросоюзу, до яких часто порівнюють Україну.

Значним є питання доходів населення, оскільки вони забезпечують додаткові можливості для покращення добробуту. Найбільшу частку в структурі доходу становить оплата праці, тому держава має змогу впливати на фінансове становище громадян. Щороку ми спостерігаємо підвищення прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати. Кожен бюджет на наступний рік передбачає зростання платоспроможності громадян завдяки підвищенню різних соціальних гарантій та стандартів. Проте першою проблемою залишається повільне зростання доходів населення. Хоча іноді оголошують про підвищення мінімальної зарплати на 15% чи 20%, реальні зарплати з урахуванням індексу споживчих цін зростають повільніше.

Досвід інших країн свідчить, що високі зарплати є основою для успішної соціальної політики. Це виправдано, оскільки люди здатні забезпечити свої потреби та не залежать від державних виплат. Заощадження населення зазвичай використовуються для пенсійного страхування, інвестування у фінансові активи або споживання. Проте в Україні заробітні плати залишаються низькими, що потребує додаткового контролю та підтримки з боку держави. Низькі доходи пояснюються незбалансованою ціновою політикою. Наприклад, у першій половині 2017 року 12,5% домогосподарств отримували в середньому до 3000 грн на особу, а в першій половині 2018 року вже 25,5% домогосподарств отримували понад 5600 грн. Це свідчить про зростання кількості сімей із високими доходами. Однак для детальнішого аналізу варто розглянути структуру витрат домогосподарств. Відповідно до даних, у першій половині 2017 року споживчі витрати становили 97,3% усіх витрат сімей, в той час як неспоживчі витрати, такі як допомога родичам, інвестиції або ремонт, становили лише 6,3%. У першій половині 2018 року споживчі витрати все ще залишались високими — 92,5%. Це дозволяє стверджувати, що лише підвищення зарплат не призведе до значних поліпшень у якості життя. Більше 90% зароблених ресурсів витрачається на споживання, а менш ніж 10% на інвестиції чи інші цілі.

Ще однією проблемою є висока частка пенсійних виплат. Це підтверджує від'ємний баланс Пенсійного фонду. У багатьох країнах дотримуються принципу, що на одного пенсіонера припадає один працюючий. На жаль, в Україні ситуація інша, тому держава вимушена покривати дефіцит пенсій. З одного боку, держава гарантує населенню виплати при досягненні пенсійного віку, проте це не може вважатися кроком до покращення якості життя. Світовий досвід вирізняє успішну накопичувальну пенсійну систему, в якій громадяни самостійно формують розмір своєї майбутньої пенсії. Проте низькі зарплати призводять до того, що українцям не вистачає ресурсів для накопичення. Таким чином, хоча держава і забезпечує пенсійні виплати, вони не підвищують якість життя населення.

Для аналізу покажемо зміну соціальних стандартів за останні 8 років. Динаміку зарплат та прожиткового мінімуму наведено в рисунку 2.1.

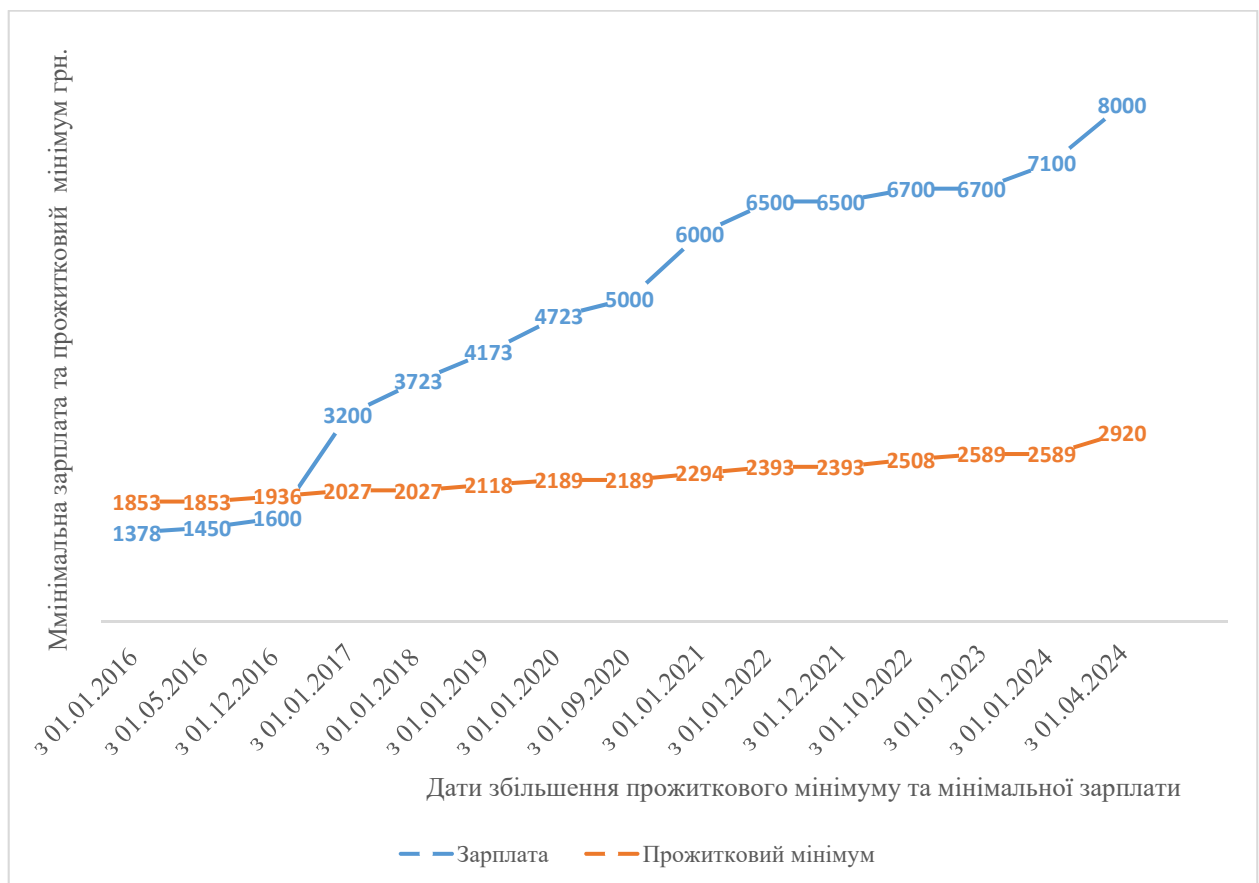

Рисунок 2.1 – Динаміка мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму в Україні за 2016–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [13].

Аналізуючи таблицю, можна помітити такі тенденції в динаміці змін зарплати та прожиткового мінімуму: Зростання зарплати: Зарплати в країні поступово зростали. Починаючи з мінімальної позначки в 1378 (в 2016 році), до квітня 2024 року вона виросла до 8000. При цьому особливо помітні стрибки спостерігалися: В 2017 році, коли зарплата підвищилася з 1600 до 3200. В 2021 році, коли мінімальна зарплата була підвищена до 6000. В 2024 році, коли з січня до квітня мінімальна зарплата збільшилася з 7100 до 8000 Зростання прожиткового мінімуму:

Прожитковий мінімум також стабільно зростає, хоча його збільшення менш інтенсивне, ніж зростання зарплати. З 1853 в 2016 році прожитковий мінімум досягнув позначки 2920 до квітня 2024 року. Основні підвищення прожиткового мінімуму відбувалися поетапно і залишалися більш плавними, ніж зростання зарплати. Співвідношення між зарплатою та прожитковим мінімумом: З плином часу мінімальна зарплата стала помітно перевищувати прожитковий мінімум. Наприклад, в 2016 році зарплата становила всього близько 1,2 прожиткового мінімуму, тоді як в 2024 році цей коефіцієнт зріс більше ніж до 2,7. Це говорить про поступове підвищення рівня доходів у порівнянні з прожитковим мінімумом, що позитивно впливає на купівельну спроможність населення.

Темпи зростання зарплат і прожиткового мінімуму: Зарплати збільшувалися більш різкими стрибками, це стало наслідком економічних рішень і спроб зменшити розрив між доходами та прожитковим мінімумом. Прожитковий мінімум зростає більш стабільно, що свідчить про поступову інфляцію та подорожчання життя.

В цілому, тенденція до збільшення мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму позитивно впливає на соціально-економічне становище, особливо якщо рівень доходів населення зростає швидше, ніж прожитковий мінімум.

За останні 8 років соціально-економічне становище в Україні характеризується складними, але водночас важливими змінами, пов'язаними з

економічними викликами, політичними реформами, інфляцією та іншими факторами

З 2016 по 2024 рік мінімальна зарплата зросла майже в шість разів — з 1378 гривень до 8000 гривень, що було відповіддю на зростання вартості життя та інфляційні процеси. Підвищення мінімальної зарплати дозволило значно покращити доходи низькооплачуваних верств населення, проте викликало додатковий тиск на бізнес, особливо малий та середній, через збільшення податкового навантаження.

Високий рівень інфляції в окремі періоди, особливо після 2014 року, був пов'язаний з макроекономічною нестабільністю, зокрема через збройний конфлікт на сході країни, політичну нестабільність та девальвацію гривні.

Інфляція призвела до збільшення вартості основних товарів і послуг, що погіршувало купівельну спроможність населення, особливо для низько- та середньодохідних груп. Були впроваджені реформи в пенсійній системі, медичній галузі та системі соціальних виплат, спрямовані на підвищення ефективності державних витрат і зниження корупції.

Пенсійна реформа забезпечила часткове підвищення пенсій, але фінансування залишається складним через дефіцит Пенсійного фонду.

Прожитковий мінімум також зростав, однак повільнішими темпами порівняно з мінімальною зарплатою. Внаслідок цього зростає розрив між рівнем доходів і витратами на базові потреби. Однак на практиці, прожитковий мінімум часто не покриває реальних потреб, що означає, що мінімальна зарплата хоч і перевищує офіційний прожитковий мінімум, але залишається на рівні, який не завжди відповідає реальним витратам.

Пандемія суттєво вплинула на економіку, призвела до скорочення робочих місць, особливо в секторі обслуговування та малого бізнесу. Держава вводила тимчасову допомогу для підприємств і громадян, що дещо допомогло стабілізувати становище, але в цілому економічний спад через пандемію створив додаткові труднощі для населення.

Від 2022 року соціально-економічне становище зазнало найглибшого впливу через повномасштабне вторгнення, що спричинило серйозний спад ВВП, зростання безробіття, міграцію населення та погіршення умов життя.

Економіка функціонує в умовах постійного дефіциту ресурсів, велика частина бюджету спрямовується на оборону. Це обмежує можливості для розвитку соціальних програм і підтримки населення.

За останні роки значна підтримка з боку міжнародних партнерів допомогла Україні забезпечити стабільність на валютному ринку, підтримати резерви та фінансувати критичні витрати.

Програми фінансової підтримки і міжнародні кредити дозволяють частково стабілізувати бюджет, але також створюють боргове навантаження на економіку країни. Помилковою є думка, що податкова політика держави є недоцільною і суттєво обмежує можливості населення. У всіх розвинутих країнах податки відіграють ключову роль у наповненні бюджету. Якщо порівняти податкове навантаження на громадян різних країн, виявляється, що українці не сплачують більше податків, а в деяких випадках навіть менше. Отже, не можна стверджувати, що низький рівень життя населення є наслідком жорсткої податкової політики. Важливо зазначити, що бідність населення формується ще до сплати податків. Уряд розглядає підвищення податків як спосіб отримання додаткових ресурсів для економічного розвитку та виконання своїх функцій, однак перед цим необхідно забезпечити підвищення можливостей для населення. Якщо проблема дійсно полягає в нестачі фінансових ресурсів, одним із шляхів її вирішення може бути виведення економіки з тіні.

Індекси основних соціально-економічних показників, таких як рівень інфляції, ВВП на душу населення, рівень зайнятості, реальна заробітна плата, а також індекси споживчих цін та бідності, суттєво впливають на рівень життя населення. Більш детально розглянуто основні економічні показники які впливають на рівень життя в Україні розглянуто в рисунках 2.2–2.5. Дані дають змогу оцінити якість життя в Україні через ключові економічні та соціальні показники. Аналіз ключових економічних показників України за період 2000-

2021 років показує значні коливання у розвитку економіки, доходів населення, промисловості, прибутків і збитків. Розглянемо основні висновки з даних.

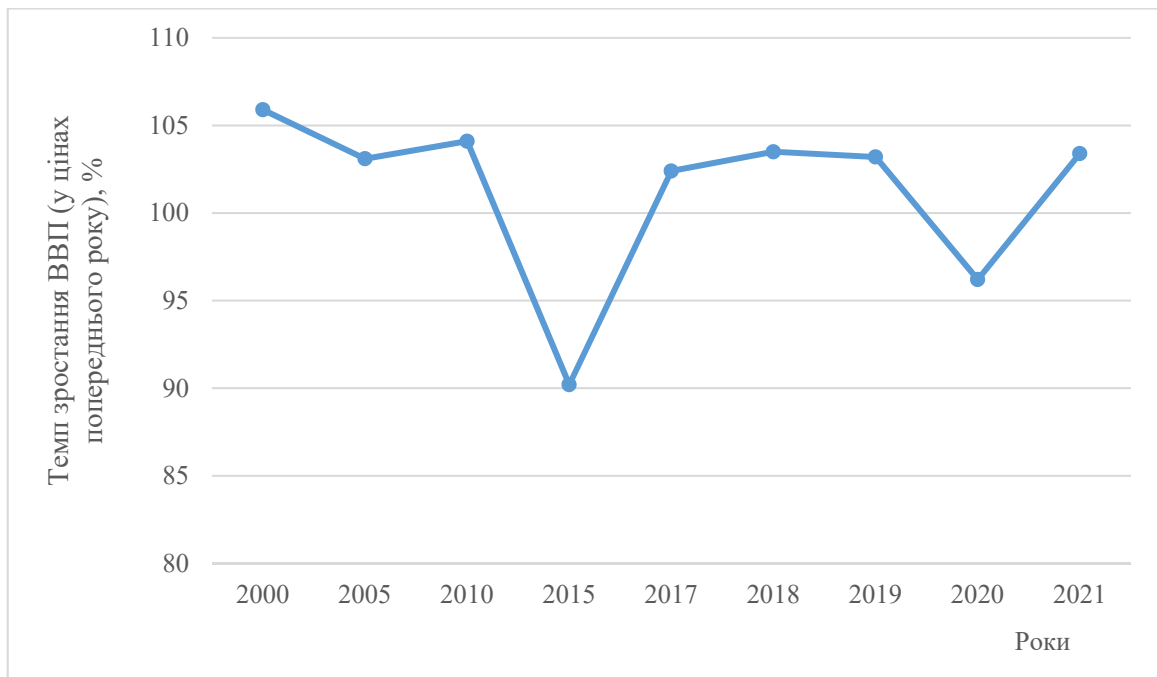

Рисунок 2.2 – Темп зростання валового внутрішнього продукту у 2000–2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [13].

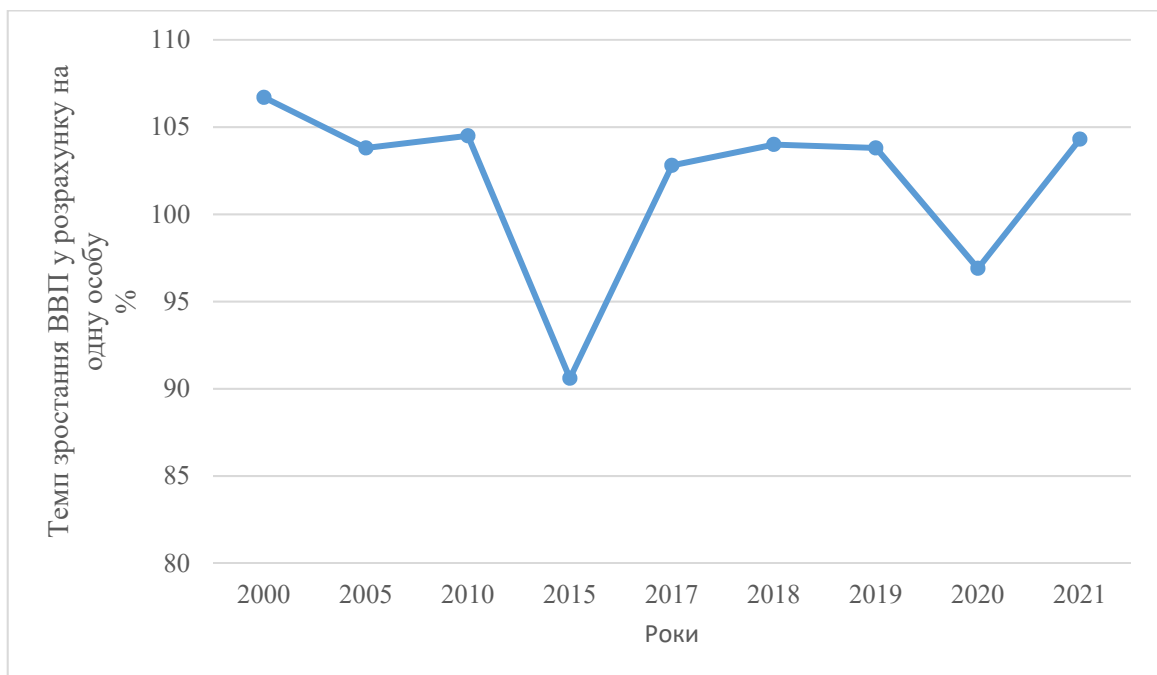

Рисунок 2.3 – Темп зростання ВВП у розрахунку на одну особу у 2000–2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [13].

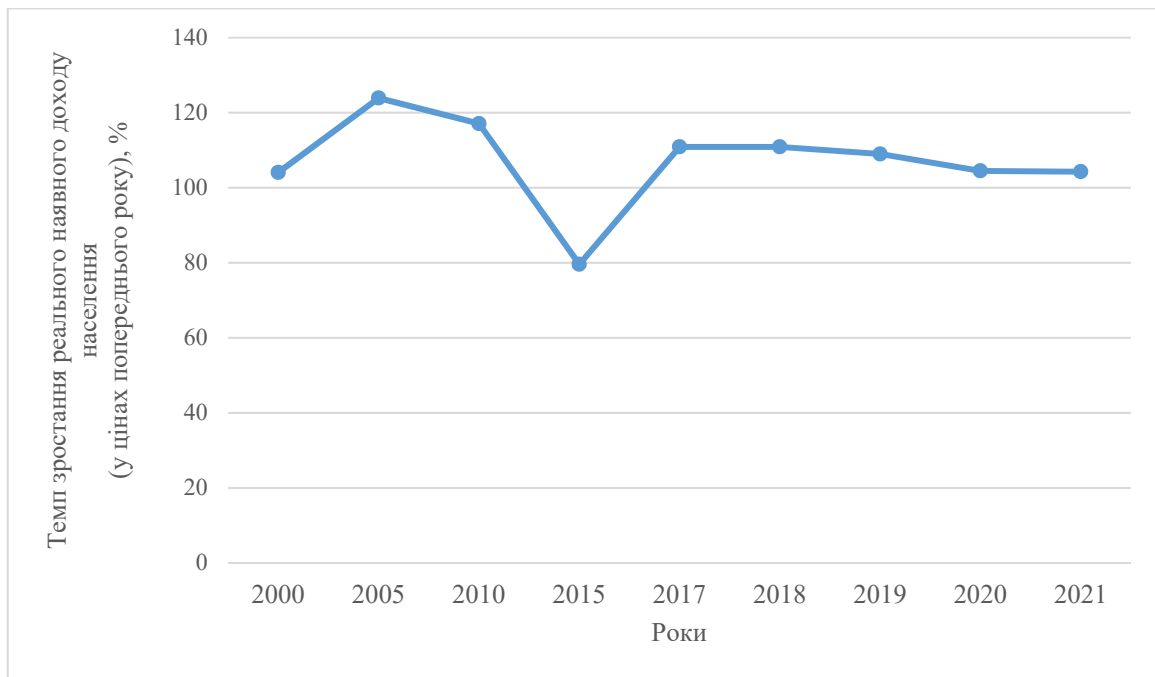

Рисунок 2.4 – Темп зростання реального наявного доходу населення у 2000–2021 рр..

Джерело: побудовано автором на основі [13].

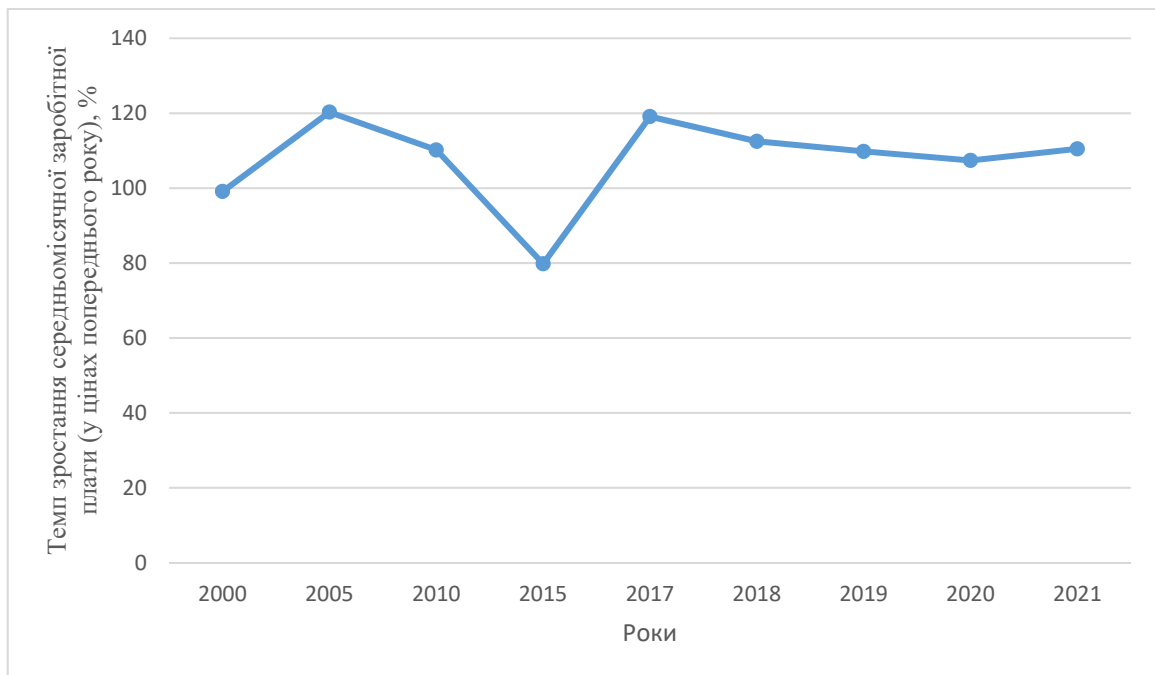

Рисунок 2.5 – Темп зростання середньомісячної заробітної плати (реальної) у 2000–2021 рр..

Джерело: побудовано автором на основі [13].

Показник ВВП (у цінах попереднього року) показує загальне економічне зростання. Високі темпи зростання ВВП свідчать про економічне зростання та розвиток, що зазвичай підвищує якість життя. ВВП на душу населення є показником економічного добробуту населення. Зростання ВВП спостерігалось в основному у 2000, 2005, 2010, 2017-2019 роках, коли показник залишався в межах 102-105%. Суттєвий спад ВВП у 2015 році до 90,21%, що було спричинено політичною нестабільністю та економічною кризою. У 2020 році ВВП знову знизився (96,21%), ймовірно через наслідки пандемії COVID-19. У 2021 році ВВП почав відновлюватися (103,41%), що свідчить про стабілізацію економічної ситуації. Динаміка ВВП у розрахунку на одну особу має схожий тренд з загальним ВВП, що свідчить про однаковий вплив кризових періодів на доходи населення. Значне падіння ВВП на душу населення в 2015 та 2020 роках вказує на зниження купівельної спроможності і добробуту.

Показник доходу відображає купівельну спроможність громадян. Різне зниження у 2015 році свідчить про важкий період для українців, коли доходи впали, що негативно вплинуло на можливість покривати базові потреби. Відновлення доходу після 2017 року показує певну стабілізацію, але зростання є відносно повільним, що обмежує можливість населення поліпшувати свій рівень життя. Зростання доходів населення було найбільш помітним у 2005 році (123,9%) та 2010 році (117,1%), що свідчить про відновлення економіки після початкових кризових періодів. У наступні роки доходи поступово відновлювалися, але повністю до рівня 2005 року не повернулися.

Прибуток до оподаткування зростав у період до 2010 року (147,5%) і продовжував коливатися до 2021 року, коли він досяг найвищого рівня (159,32%). Це свідчить про покращення бізнес-клімату в країні після криз. Збиток до оподаткування коливався, зокрема, різко зросли збитки у 2020 році (203,3%) через економічні обмеження та кризу, пов'язану з пандемією. У 2021 році збитки знизились до 42,72%, що свідчить про певну стабілізацію. Високий рівень промислового виробництва спостерігався у 2000 році (113,2%) та в 2010 році (112,0%), що вказує на періоди економічного підйому. Зниження

промислової продукції відбулося у 2015 році (87,7%) та знову в 2020 році (95,5%), відображаючи вплив криз на промисловість. Проте у 2021 році показник покращився до 101,9%, що може свідчити про початок відновлення.

Інвестиції є основою для довгострокового економічного зростання. Високий рівень інвестицій сприяє розвитку інфраструктури, створенню робочих місць і покращенню умов для бізнесу, що позитивно впливає на якість життя. Зростання капітальних інвестицій спостерігалось з 2015 по 2017 рік, коли показник досяг 122,1%, що свідчить про активні інвестиції в економіку, можливо, завдяки позитивним економічним реформам або стимулюючим заходам. Значне падіння в 2020 році до 61,8% через економічні обмеження та кризу, спричинену пандемією. У 2021 році капітальні інвестиції частково відновилися (113,0%), що може свідчити про стабілізацію ситуації. 2. Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію

Показник житлового будівництва демонструє активне зростання до 2010 року (145,9%), що може бути результатом зростаючого попиту на житло та сприятливих умов для будівельного сектору. Після падіння у 2020 році (76,6%) показник почав відновлюватися у 2021 році (135,3%), що вказує на поступове відновлення житлового будівництва після пандемії. Показник вантажних перевезень демонструє зростання до 2010 року (108,7%), що свідчить про розвиток логістики та торгівлі. Значне падіння у 2015 році (90,8%) та коливання в наступні роки відображають вплив економічних і політичних криз, а також обмеження, пов'язані з пандемією.

Пасажирські перевезення знижуються з 2010 року, особливо у 2020 році (60,3%), що вказує на обмеження в мобільності населення через пандемію. У 2021 році відновлення до 103,3% показує, що транспортний сектор почав виходити з кризи.

Оборот роздрібної торгівлі зростав до 2005 року (122,4%) та стабільно збільшувався в 2017-2021 роках, свідчачи про відновлення споживчого попиту після періоду криз. Падіння у 2015 році до 80,2% показує вплив економічних

труднощів на купівельну спроможність населення, але подальше відновлення до 110,7% у 2021 році є позитивним сигналом для економіки.

Експорт різко знизився у 2015 році (73,0%), але з 2017 року поступово зростав і досяг піку у 2021 році (133,6%), що свідчить про відновлення міжнародної торгівлі. Імпорт також знизився у 2015 році (70,7%) і зростає з 2017 року, досягнувши 134,2% у 2021 році, що вказує на поживлення внутрішнього ринку. Показник стабільно знижується, що може бути пов'язано з демографічними проблемами, еміграцією та низьким рівнем народжуваності. Зниження чисельності населення негативно впливає на економічний потенціал.

Кількість зайнятих показує стабільність до 2019 року, після чого у 2020 році знижується (96,0%), що пов'язано з пандемією та економічними труднощами. Безробіття різко зросло у 2020 році (112,5%), що свідчить про важку економічну ситуацію, але у 2021 році спостерігається деяке зниження до 102,2%, що показує поступове відновлення ринку праці[10].

Реальна зарплата важлива, оскільки вона враховує інфляцію і показує, наскільки зросла купівельна спроможність населення. Підвищення реальної зарплати означає, що населення має більше можливостей покривати свої потреби. Номінальна зарплата зростала до 2017 року, а у 2020 році знизилася до 110,4% через вплив пандемії. У 2021 році номінальна зарплата відновилася до 120,9%. Реальна зарплата коливалася, знижуючись у кризові роки, особливо у 2015 році (79,8%), але поступово зростала, що свідчить про підвищення купівельної спроможності населення.

2.2 Визначення позиції України в міжнародних рейтингах якості життя

Процес оцінки якості життя населення є дуже комплексним і тісно пов'язаним із багатьма сферами життя людства. При його дослідженні слід

проаналізувати систему показників, які обираються для проведення оцінки та інші показники, що є інформативними для визначення рівня якості життя населення. Для цього можна використовувати електронний ресурс Numbeo адже він щорічно складає рейтинг якості життя серед країн. Рівень життя автори оцінюють за такими критеріями та індексами: клімат, рівень забруднення довкілля, купівельна спроможність населення, співвідношення цін на житло і доходу, вартість життя, рівень безпеки, якість охорони здоров'я, час у дорозі на роботу.

Numbeo — це збірка веб-сторінок, що містять числові та інші дані про міста та країни, які можна безкоштовно використовувати. Numbeo використовує данні з перевірених джерел для отримання найнадійнішої інформації. Numbeo надає вам статистичний аналіз зібраних даних. Крім того, Numbeo пропонує різноманітні систематичні можливості для досліджень своїм читачам завдяки своїй компіляції інформації з усього світу.

Якість життя країн за версією Numbeo зображено на рисунку 2.6.

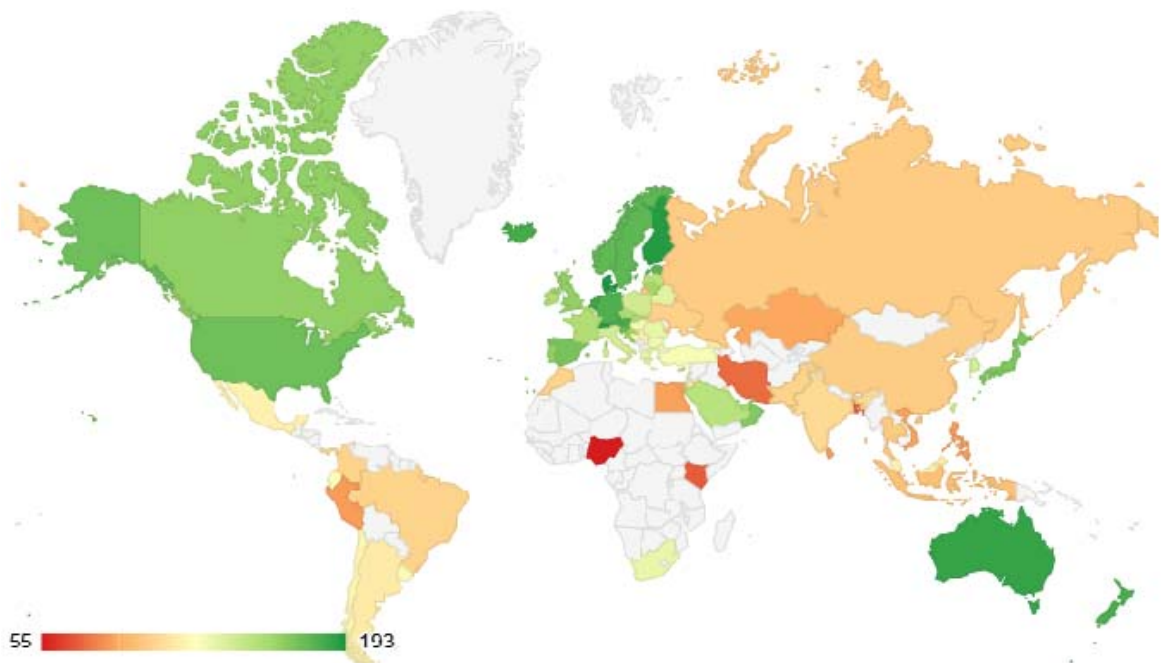

Рисунок 2.6 – Індекс якості життя за країнами світу у 2020 році
Джерело: розроблено за [70].

За підсумками 2020 року в рейтингу якості життя Україна опинилася на 65 позиції з 80. У «помаранчевій» зоні з нами виявилися Індія, Панама, Ліван, Колумбія, Бразилія, Марокко, Пакистан, Китай, Росія, Таїланд, Гонконг.

Загалом, хоча Україна має низьку вартість життя та помірний рівень безпеки, такі фактори, як низька купівельна спроможність та високий рівень забруднення, знижують загальну якість життя для більшості мешканців.. Якщо дивитися по містах, то найвищий рівень життя у Львові, далі йдуть Харків, Київ, Одеса та Дніпро.

1. Індекс якості життя (104.8)

Цей індекс відображає загальний рівень якості життя, і значення 104.8 є середнім показником. Порівнюючи з країнами з вищими індексами, Україна має дещо нижчий загальний рівень, але цей показник свідчить про наявність важливих переваг у певних сферах, наприклад, у вартості життя.

2. Індекс купівельної спроможності (31.8)

Цей показник досить низький, що свідчить про те, що середні доходи громадян значно менші порівняно з іншими країнами. Це впливає на можливість купувати товари та послуги, що знижує рівень фінансового комфорту населення.

3. Індекс безпеки (51.1)

Показник безпеки також відносно низький. Це може свідчити про високий рівень злочинності або нестабільність у певних регіонах, що впливає на відчуття безпеки громадян.

4. Індекс охорони здоров'я (52.3)

Рівень охорони здоров'я є середнім. Це означає, що хоча медична система має доступ до базових послуг, їхня якість або доступність можуть бути обмеженими, порівняно з розвиненими країнами.

5. Індекс вартості життя (33.2)

Україна має досить низький індекс вартості життя. Це свідчить про те, що життя тут відносно дешеве, особливо порівняно з країнами Європи. Це може бути привабливим для іноземців, але водночас низька вартість життя пов'язана з низькою купівельною спроможністю.

6. Співвідношення ціни нерухомості та доходу (12.2)

Цей показник досить низький, що означає, що ціни на нерухомість відносно доступні для населення. В Україні легше купити житло порівняно з багатьма іншими країнами, хоча це може бути пов'язано з низькими доходами.

7. Індекс часу поїздки на дорогу (38.7)

Цей індекс показує середній час, який громадяни витрачають на поїздки, і він є досить високим. Це може свідчити про проблеми з транспортною інфраструктурою або великі відстані між роботою та домом.

8. Індекс забруднення (65.1)

Високий індекс забруднення є одним із негативних аспектів життя в Україні. Це може вказувати на погану екологічну ситуацію, особливо в великих містах, що впливає на здоров'я та якість життя населення.

9. Кліматичний індекс (71.4)

Показник клімату в Україні є досить високим, що вказує на те, що кліматичні умови тут сприятливі для життя. Це може бути перевагою для багатьох людей, оскільки комфортний клімат часто асоціюється з вищою якістю життя.

Переваги: Україна має низьку вартість життя та доступне житло, що робить її привабливою для тих, хто шукає економічно вигідне місце для проживання. Сприятливий клімат також додає позитивного впливу на якість життя.

Недоліки: Низька купівельна спроможність, середній рівень охорони здоров'я та безпеки, а також високий рівень забруднення є основними викликами, які знижують загальну якість життя.

Таким чином, хоча Україна має певні переваги, пов'язані з низькою вартістю життя та сприятливим кліматом, вона стикається з проблемами в сфері доходів, охорони здоров'я, безпеки та екології, що потребує уваги для покращення загальної якості життя.

Оцінка якості життя в найбільш розвинених країнах є важливим аспектом досліджень соціально-економічного розвитку, що дозволяє краще зрозуміти загальні умови життя, добробут населення та рівень доступу до основних послуг.

Такі країни, як Швейцарія, Норвегія, Данія та Нідерланди, зазвичай входять до переліку країн із найвищими показниками якості життя. Їхні досягнення обумовлені стабільною економікою, високим рівнем доходів, доступом до якісної медичної допомоги, розвинутою соціальною інфраструктурою, низьким рівнем злочинності та екологічною стабільністю.

Данні для аналізу якості життя в розвинених країнах наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 –Індекси якості життя розвинених країн

Країна	Індекс якості життя	Індекс купівельної спроможності	Індекс безпеки	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя	Співвідношення ціни нерухомості та доходу
Данія	193,0	100,9	74,9	80,0	83,0	45,4
Швейцарія	192,0	119,5	78,4	72,4	122,4	45,5
Фінляндія	190,2	100,0	76,7	75,8	70,3	45,4
Австралія	186,2	107,3	58,6	77,4	73,5	45,4
Нідерланди	184,0	90,7	72,4	74,6	73,7	45,4
Австрія	183,0	82,4	76,3	78,7	70,4	45,5
Ісландія	181,7	79,4	76,6	65,9	101,0	45,5
Нова Зеландія	181,0	92,7	59,1	73,8	72,5	45,4
Німеччина	180,0	102,4	65,2	73,3	65,3	45,4
Естонія	178,0	71,3	76,9	72,7	50,9	45,3
Швеція	176,0	101,7	52,9	69,2	70,0	45,4
Норвегія	175,2	88,4	64,6	74,4	101,4	45,5
Словенія	172,2	66,3	78,9	64,6	53,4	45,4

Джерело: побудовано автором на основі [70].

Аналізуючи якість життя в зазначених країнах на основі наданих даних, можна виділити кілька ключових факторів, що впливають на загальний рівень життя: індекс купівельної спроможності, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс вартості життя та співвідношення ціни нерухомості до доходу.

Індекс якості життя:

Найвищі показники мають Данія (193), Швейцарія (192) і Фінляндія (190.2). Це свідчить про високий рівень загальної якості життя, який включає безпеку, охорону здоров'я, рівень доходів та інші аспекти.

Індекс купівельної спроможності: Швейцарія має найвищий індекс купівельної спроможності (119.5), що означає високий рівень доходів, який дозволяє громадянам купувати більше товарів і послуг у порівнянні з іншими країнами.

Естонія має найнижчий індекс купівельної спроможності (71.3), що вказує на менший рівень доходів, і відповідно, меншу можливість купівлі товарів та послуг.

Індекс безпеки:

Найвищий рівень безпеки спостерігається у Словенії (78.9) і Швейцарії (78.4), що робить ці країни привабливими для життя завдяки стабільності і низькому рівню злочинності.

Найнижчий рівень безпеки у Швеції (52.9) та Австралії (58.6), що може бути пов'язано з певними соціальними або економічними факторами, які впливають на рівень злочинності.

Індекс охорони здоров'я:

Данія (80) та Австрія (78.7) мають найвищі індекси охорони здоров'я, що свідчить про якісну та доступну медицину.

Найнижчий індекс охорони здоров'я у Словенії (64.6) та Ісландії (65.9), що може свідчити про менший доступ до медичних послуг або їхню якість.

Індекс вартості життя:

Найдорожче життя у Швейцарії (122.4) і Норвегії (101.4), що вказує на високі ціни на товари та послуги, що може створювати додатковий фінансовий тягар для мешканців.

Найдешевше життя у Естонії (50.9) та Словенії (53.4), що робить ці країни привабливими з точки зору вартості життя, хоча це може супроводжуватися й нижчою купівельною спроможністю.

Співвідношення ціни нерухомості та доходу:

В усіх країнах це співвідношення однакове – 45 419 – 45 545, що свідчить про подібний доступ до нерухомості з погляду середніх доходів населення.

Висновок:

Швейцарія, Данія та Фінляндія мають найвищу загальну якість життя, завдяки високій купівельній спроможності, хорошій охороні здоров'я і високому рівню безпеки.

Естонія і Словенія мають меншу купівельну спроможність і нижчий рівень охорони здоров'я, але ціни на життя та нерухомість значно нижчі, що робить їх привабливими з точки зору доступності життя.

Таким чином, рівень життя значною мірою залежить від балансу між купівельною спроможністю, вартістю життя та доступністю послуг, таких як охорона здоров'я і безпека

Також ,для більш детальної картини, слід розглянути країни які займають найнижчі сходинки рейтингу. Данні для аналізу якості життя в найменш розвинених країнах наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 –Індекси якості життя малорозвинених країн

Країна	Індекс якості життя	Індекс купівельної спроможності	Індекс безпеки	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя	Співвідношення ціни нерухомості та доходу
65	Україна	104,8	45,5	51,1	52,3	33,2
66	Китай	102,8	60,9	68,2	64,5	40,0
67	Росія	102,3	38,9	58,9	57,6	39,2
68	Таїланд	101,9	35,5	59,5	77,9	49,8
69	Гонконг	99,1	65,3	79,3	66,1	77,2
70	Індонезія	97,5	45,3	54,2	60,5	37,3
71	Казахстан	88,3	38,4	38,0	50,7	45,5
72	В'єтнам	87,5	45,3	54,7	57,7	38,3
73	Єгипет	86,5	45,4	53,1	45,8	45,5
74	Перу	85,5	34,0	45,5	56,2	38,7
75	Філіппіни	85,4	45,4	57,8	67,5	37,6
76	Шрі-Ланка	85,2	45,4	59,8	72,5	31,6
77	Іран	74,1	45,4	50,7	51,7	39,0
78	Кенія	70,6	45,4	38,3	55,6	40,2
79	Бангладеш	70,0	33,2	36,1	42,8	32,3
80	Нігерія	55,7	45,4	36,2	51,6	31,0

Джерело: побудовано автором на основі [70].

Аналізуючи таблицю з показниками якості життя, можна виділити кілька важливих тенденцій і висновків щодо різних країн: Україна має індекс якості життя 104,8, що ставить її на 65-ту позицію серед розглянутих країн. Це вказує

на помірно низький рівень якості життя порівняно з іншими країнами. Китай і Росія мають близькі показники — 102,8 і 102,3 відповідно, що також свідчить про обмежений рівень життя, зокрема через низькі доходи та проблеми з інфраструктурою, охороною здоров'я та безпекою. Країни з дуже низьким рівнем індексу якості життя, такі як Нігерія (55,7) та Бангладеш (70), демонструють серйозні економічні та соціальні виклики [70].

Найвищі показники купівельної спроможності мають Китай (60,9) і Гонконг (65,3), що свідчить про високий рівень доходів у цих країнах і можливість населення придбати більше товарів і послуг.

Україна має набагато нижчий показник (45,5), що вказує на обмежену здатність середньостатистичних громадян купувати продукцію та послуги на високому рівні. Країни з найменшими значеннями (Таїланд — 35,5, Перу — 34) мають більш обмежений доступ до споживчих товарів, що в свою чергу впливає на рівень життя населення.

Найвищі показники безпеки мають Гонконг (79,3), Таїланд (59,5) і Філіппіни (57,8), що свідчить про стабільніші умови для життя у порівнянні з іншими країнами, хоча в окремих з них, таких як Філіппіни, все ще можуть бути проблеми з безпекою. Україна, з показником 51,1, знаходиться на середньому рівні безпеки, що вказує на певні проблеми в цій сфері, але не критичні, порівняно з країнами, де рівень безпеки значно нижчий, такими як Нігерія (36,2) або Бангладеш (36,1). Вищий рівень охорони здоров'я відзначається в Таїланді (77,9) і Філіппінах (67,5), що свідчить про загальну доступність медичних послуг [70].

Україна має середній показник 52,3, що вказує на не найкращий рівень охорони здоров'я порівняно з іншими країнами, де медична інфраструктура може бути більш розвиненою, наприклад, у Гонконгу (66,1) [70]..

Найвища вартість життя в таблиці – у Гонконгу (77,2) та Шрі-Ланці (72,5), що вказує на високі витрати на житло та інші товари в цих країнах. Україна має значення 33,2, що робить її однією з найбільш доступних за вартістю життя країн, що компенсується низькими доходами та проблемами в інших аспектах

якості життя. Найгірші показники за співвідношенням ціни нерухомості та доходу мають країни, де нерухомість значно дорожча у відношенні до доходів, такі як Гонконг, з його дуже високим співвідношенням — 77,2. Це означає, що для покупки нерухомості потрібно витратити значну частину доходів. Країни з найкращим співвідношенням — Україна та Таїланд, де ціни на нерухомість є більш доступними для середнього класу [70].

Україна знаходиться в групі країн з низьким рівнем купівельної спроможності та безпеки, хоча вартість життя є низькою, що може бути привабливим для деяких категорій населення, зокрема для тих, хто шукає дешевше місце для проживання. У порівнянні з країнами з високим рівнем економічного розвитку, такими як Китай або Гонконг, Україна має значні проблеми у сфері безпеки та охорони здоров'я [70].

2.3 Проблеми забезпечення якості життя населення в Україні та шляхи їх вирішення

Дослідження, присвячені якості життя та соціальним стандартам, мають велике значення. Їхній рівень та динаміка розвитку відображають зміни в соціально-економічних процесах і є важливими чинниками розвитку суспільства. Україні потрібне ефективне функціонування системи державної підтримки якості життя та соціальних стандартів, зокрема, шляхом використання як міжнародного, так і внутрішнього досвіду. Якість життя населення є складним явищем, що охоплює багато аспектів людського існування, і її підвищення або підтримка є критично важливими для кожної країни.

Державна політика в цій сфері не повинна обмежуватися лише допомогою малозабезпеченим, але має також включати заходи, які впливають на більш заможні верстви населення. Це вимагає забезпечення економічного розвитку та активного залучення робочої сили, що, в свою чергу, покращить ситуацію на

ринку праці. Незважаючи на поступове поліпшення позицій України в міжнародних рейтингах якості життя, вигоди економічного зростання все ще доступні лише небагатьом. На жаль, протягом багатьох років у нашій країні спостерігається тенденція, коли багатші люди швидко накопичують статки, тоді як менше забезпечені не відчувають суттєвих змін.

Проте, аналізуючи цю ситуацію в ширшому контексті, слід зазначити, що Україна за останні десятиліття піддалася значним політичним змінам та змінила свою роль на міжнародній арені. З початку 2014 року, внаслідок незаконної анексії Росією частини української території, багато людей втратили все за короткий проміжок часу. Вимушеним переселенцям довелося починати життя заново, шукати нову роботу, житло та соціальний статус. У цьому контексті важливо розглядати методи підвищення якості життя, беручи до уваги можливі сценарії розвитку подій після закінчення військових дій.

В умовах військового конфлікту необхідно усвідомити людські наслідки, оскільки травматичні події можуть суттєво знизити якість життя на роки після завершення бойових дій. Війна впливає на самопочуття, фізичні здібності, а також емоційне та психічне здоров'я населення. Фактори, що знижують якість життя, включають низький рівень освіти та зарплат, втрати сімейного благополуччя, психічні розлади та тривалість військового конфлікту. Серед осіб, які пережили війну чи інші конфлікти, приблизно кожен п'ятий протягом останніх десяти років переживає депресію, тривогу або посттравматичний стресовий розлад.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року з країни виїхало понад 7,7 мільйона осіб, що також спричинило зниження якості життя, особливо у похилому віці. Найгірші умови життя спостерігаються у внутрішньо переміщених осіб. В багатьох країнах, незалежно від типу політичного режиму, іноземне військове втручання може призводити до зниження фізичної якості життя на 20% у порівнянні з доінвазійним періодом.

Оскільки поняття якості життя є складним та багатогранним, необхідно розглядати його з різних аспектів. Економічна ситуація потребує суттєвих змін,

і, хоча майбутнє після війни є невизначеним, варто вивчити актуальні шляхи покращення якості життя.

Загальні пропозиції щодо розв'язання основних проблем представлені в рисунку 2.7.

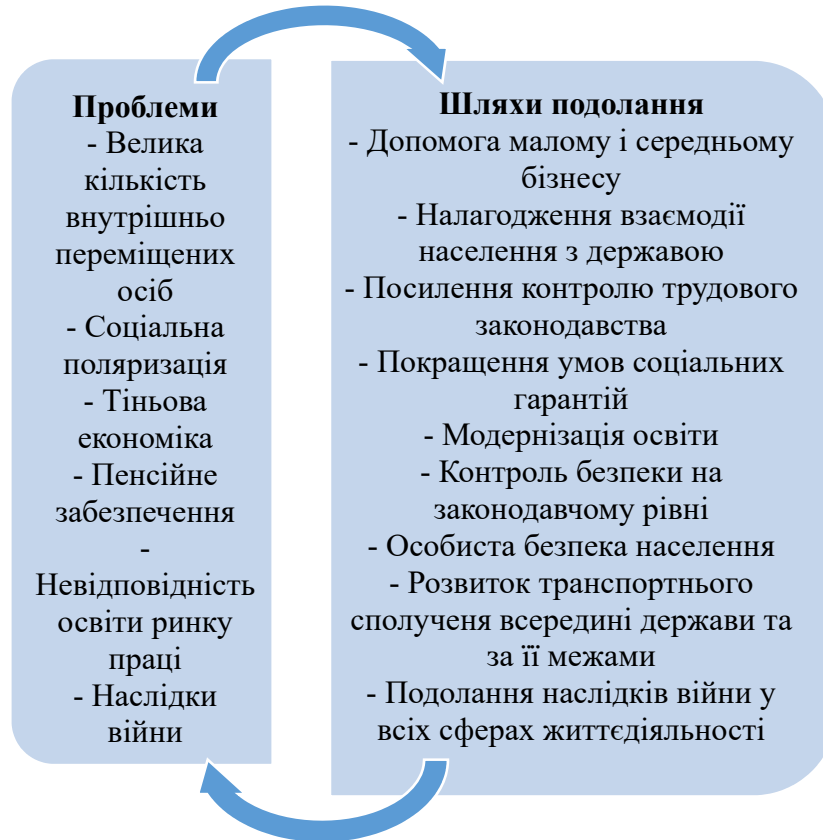

Рисунок 2.7 – Шляхи підвищення якості життя населення

Джерело сформоване автором на основі [1, 2, 4, 5].

Для покращення економічних показників слід зосередити державну політику на підвищенні соціальної рівності в суспільстві. Перш за все, необхідно зменшити соціальну поляризацію, яка спостерігається в Україні. Цей процес розподілу ресурсів є очевидним, і для його вирівнювання варто впровадити відповідні податкові заходи, що сприятимуть усуненню нерівності. Наразі найбільшу підтримку з боку держави отримують великі компанії, які функціонують на території всього українського ринку та мають зв'язки з міжнародними партнерами, справляючи тиск на систему.

Серед основних проблем країни можна виділити: велику кількість внутрішньо переміщених осіб, соціальну поляризацію, тіньову економіку, питання пенсійного забезпечення, невідповідність освітніх програм вимогам ринку праці та наслідки війни.

Щоб подолати ці виклики, потрібні такі рішення: підтримка малого та середнього бізнесу, налагодження взаємодії між громадянами та державою, посилення контролю за дотриманням трудового законодавства, поліпшення соціальних гарантій, модернізація освітніх програм, забезпечення безпеки на законодавчому рівні, особиста безпека громадян, розвиток транспортної інфраструктури як всередині країни, так і за її межами, а також подолання наслідків війни у всіх сферах життя.

Малий та середній бізнес, який відіграє ключову роль в економічному розвитку, часто стикається з труднощами через недостатню державну підтримку. Хоча ці підприємства також сплачують податки, їм бракує ресурсів для вирішення таких питань, як започаткування діяльності, отримання кредитів та боротьба з непередбаченими обставинами.

Для сприяння розвитку таких підприємств доцільно було б створити державні програми, що регулюють їхні проблеми, а також спеціалізовані фонди для надання державних кредитів. Іншим варіантом вирішення цієї ситуації може бути ініціатива залучення великих банків до програми пільгового кредитування для малого та середнього бізнесу.

Щодо вирішення інших питань малого та середнього бізнесу, важливо встановити ефективну взаємодію між державою та підприємцями в зручній і продуктивній спосіб. Оскільки наша країна прагне до максимального цифрового впровадження, це може стати важливим напрямком для розвитку. Створення єдиного порталу електронних державних послуг «Дія» значно полегшило вирішення багатьох питань. Було б корисно розвивати також сферу взаємодії з підприємствами на цьому порталі. Ми живемо в епоху, коли автоматизація процесів є необхідною. Простішу процедуру вирішення таких питань можна розглядати як додатковий стимул для потенційних підприємців розпочати свій бізнес.

До економічних питань варто також віднести проблему тіньової економіки, яка негативно впливає на функціонування держави та якість життя населення. Приховані бюджети таких підприємств призводять до ненадходження податків, що сприяє збільшенню їх прибутків без дотримання трудового законодавства. Працівникам можуть не виплачувати належні суми, а соціальні гарантії не виконуються у повному обсязі. Існування таких підприємств серйозно гальмує розвиток економіки України, призводячи до недоходів у державний бюджет, що негативно відбивається на всіх сферах життя суспільства. Останніми роками кількість таких підприємств поступово зменшується, оскільки держава посилила контроль і вводить санкції для підприємств, які не дотримуються законодавства. Для покращення якості життя необхідно посилити контроль з боку держави шляхом оптимізації податків на заробітну плату. Облік доходів тіньових підприємств дозволить збільшити державний бюджет і покращити якість життя не лише працівників таких підприємств, а й усього населення загалом.

Інша сфера, що потребує серйозних змін, – соціальне середовище. В Україні функціонує система соціального страхування, яка поступово вдосконалюється, але все ще має потребу в поліпшеннях. З початком повномасштабної війни зросла кількість непрацездатних громадян. Багато людей втратили доходи через вимушений переїзд, скорочення робочих місць, хвороби та інші причини. За останні роки був підвищений пенсійний вік, проте рівень матеріального забезпечення пенсіонерів залишає бажати кращого. Україні необхідна ефективна пенсійна реформа, здатна суттєво поліпшити ситуацію. Добрим рішенням стало б запровадження державної системи добровільного страхування, що могло б позитивно вплинути на бідність серед людей похилого віку. На жаль, ця проблема дійсно існує і є дуже серйозною. Чимало людей похилого віку знаходяться на межі бідності; їхні пенсії ледве покривають витрати на комунальні послуги та основні продукти харчування. Ті, хто пожертвував значну частину свого життя праці та сплаті податків, змушені виживати. Іншою групою населення, яка потребує підтримки держави, є вразливі категорії. Надання такої допомоги має бути під строгим контролем держави і

призначатися лише тим, хто дійсно її потребує. Потрібно встановити чіткі критерії, за якими визначатиметься необхідність надання допомоги конкретним особам або родинам. Допомога може бути не лише у вигляді фінансів або продуктивних наборів. Хорошим варіантом було б також надання можливості виконання оплачуваних суспільних робіт, що не перевищували б межу бідності, однак це стосується лише працездатних громадян. Очевидно, що зміни в цій сфері мають бути комплексними і враховувати безліч факторів. Проте, як свідчить досвід інших країн, створення такої системи цілком можливе.

Оскільки Україна перебуває на етапі інтеграції до Європейського Союзу, усі аспекти життя поступово адаптуються до європейських стандартів. Це стосується і освітньої системи, яка постійно еволюціонує, особливо в останні роки. Міністерство освіти і науки України впровадило ряд реформ, спрямованих на євроінтеграцію. Країна активізує співпрацю в освітніх сферах з європейськими державами, збільшуючи кількість університетів, що створюють партнерства та можливості для академічної мобільності. Наша освітня система останніми роками активно впроваджує та розвиває принципи інклюзивного навчання, які є ключовими для європейської освіти. Внаслідок пандемії COVID-19, що розпочалася у 2020 році, освітній процес повністю адаптувався до онлайн-формату. Навчальні заклади були змушені перейти на дистанційне навчання, що сприяло частковій модернізації навчальних методів. Проте, ця проблема залишається актуальною: багато викладачів користуються застарілими методиками, що негативно впливає на мотивацію учнів. Одним із можливих рішень цієї ситуації могло б стати заохочення викладачів старшого віку до впровадження сучасних методів навчання.

Однією з актуальних проблем є відсутність спеціалізованого навчання в старшій школі. Учні все частіше стикаються з ситуацією, коли протягом навчання намагалися освоїти всі предмети на високому рівні, але так і не виявили, яка сфера їм найбільше цікава. Це призводить до того, що вступаючи до вищих навчальних закладів, вони обирають спеціальність, але зрештою не працюють за нею, оскільки під час навчання розуміють, що вибір був невірним.

Необхідно провести реформи в освіті в цьому напрямі. Включення психологів, які допоможуть кожному учневі виявити їхні індивідуальні сили, дасть можливість приймати усвідомлені рішення щодо професійного майбутнього і підвищити зацікавленість у вивченні тих предметів, що найбільше цікаві. Важливо також зазначити, що спостерігається все більша невідповідність між системою вищої освіти та вимогами ринку праці. Багато людей отримують вищу освіту, а потім працюють у зовсім інших сферах, де диплом не є необхідним. Часто буває так, що особа, маючи вищу освіту, намагається знайти роботу за спеціальністю, але отриманих знань недостатньо для успішної працевлаштування. Для вирішення цієї проблеми слід активізувати залучення до навчання студентів фахівців із відповідних галузей, які зможуть поділитися досвідом. Це допоможе здобувачам краще знайти роботу та визначити пріоритети в навчанні, що сприятиме їхньому подальшому працевлаштуванню. Сфера охорони здоров'я також потребує модернізації. Хоча значні ресурси бюджету спрямовуються на цю галузь, умови в більшості державних лікарень залишають бажати кращого. Попри безкоштовні базові медичні послуги, населення часто стикається з необхідністю проведення платних оперативних втручань чи інших послуг. Безкоштовна медицина не завжди відповідає вимогам якості та комфорту. На жаль, у цій сфері має місце корупція. Запровадження обов'язкового медичного страхування могло б стати ефективним рішенням цієї проблеми, адже це дозволило б залучити додаткові фінансові кошти та покращити розвиток галузі охорони здоров'я.

У світі існує чотири основні моделі медичного страхування які наведено в таблиці 2.3. Наразі в Україні використовуються дві з цих моделей: модель Бевериджа – у державних медичних закладах і модель прямої оплати – у приватних. При здійсненні системи обов'язкового медичного страхування слід обрати найбільш адекватну для умов нашої країни. Надзвичайно важливим аспектом якості життя населення, що набув особливого значення з початком повномасштабного вторгнення росії, є питання безпеки.

Таблиця 2.3 – Основні моделі страхування

Назва моделі	Країни	Опис
Модель Бісмарка	Німеччина, Австрія, Бельгія, Франція, Нідерланди, Швейцарія, Японія	Оплата медичних послуг здійснюється фондом страхування працівників, який фінансується за рахунок відрахувань із зарплати.
Модель Беверіджа	Велика Британія, Ірландія, Нова Зеландія, Швеція, Греція, Португалія, Куба	Оплата медичних послуг фінансується державою за рахунок податків. Якість послуг контролює держава.
Модель національного медичного страхування	Канада, Тайвань, Південна Корея	Медичні послуги надаються приватними установами, але фінансуються за рахунок коштів державних страхових програм, які оплачує кожен громадянин.
Модель прямої оплати	Більшість країн, що розвиваються	Медичні послуги оплачує безпосередньо пацієнт.

Джерело: побудовано автором на основі [70].

Якщо контроль над криміногенною ситуацією поступово покращується, то зараз загальна безпека громадян стала критично важливою. Незважаючи на активну роботу силових структур України для захисту населення, безпека на територіях без бойових дій стала ще більш актуальною. Уряд вже прогнозує підвищення рівня безпеки під час відновлення країни після війни. Це питання є надзвичайно важливим, оскільки відчуття захищеності дозволяє людям спокійно займатися своїм життям і сприяти розвитку економіки країни. На сьогодні питання безпеки є критичним для більшості громадян, які покинули Україну. Все більше людей висловлюють намір не повертатися, поки в Україні не відновиться безпека. Завдяки підтримці наших міжнародних партнерів, Україні вдалося суттєво модернізувати армію. Посилилися оборонні зв'язки з іншими країнами, дедалі більше держав беруть участь у навчанні наших військових і допомагають їм оволодівати озброєнням стандарту НАТО.

Запровадження обов'язкового безкоштовного навчання для населення з надання першої медичної допомоги стало б корисною ініціативою. Це буде вгодно не лише під час війни, а й після її завершення. Через бойові дії значна частина території України залишається замінованою, тому важливо підвищити

обізнаність людей про правильне поводження з вибухонебезпечними предметами. Створення безпечних укриттів також може позитивно вплинути на безпеку населення в довгостроковій перспективі. Покращення якості життя є спільним завданням як держави, так і її громадян, які теж повинні дотримуватися всіх правил безпеки.

Покращення також потрібні в транспортній галузі. Як показують приклади європейських країн, розвиток залізничного сполучення в Україні є необхідним. Багато громадян Європейського Союзу вважають залізницю найзручнішим способом пересування як у межах країни, так і між державами. Україні також слід налагодити ефективну систему залізничного сполучення між містами, оскільки нинішня система є незручною через тривалість подорожей. Хоча процес оснащення новими потягами вже триває, цього недостатньо. Поліпшення умов користування залізницею підвищить її популярність, що, в свою чергу, збільшить доходи державної економіки.

Ринок праці в Україні перебуває у складному стані. У зв'язку з тим, що наша країна все більше орієнтується на стандарти Європейського Союзу, виправданим кроком було б вирівняти рівні заробітної плати в різних секторах. Існуючі норми потребують істотної модернізації та адаптації до міжнародних вимог. Суспільство потребує збільшення державних ініціатив, спрямованих на створення високотехнологічних робочих місць, які допоможуть збалансувати попит і пропозицію на ринку праці. Державна політика повинна стимулювати населення до офіційного працевлаштування, розширювати програми підтримки молоді у працевлаштуванні та контролювати дотримання норм охорони праці на підприємствах. Питання житлового забезпечення нині є надзвичайно актуальним, оскільки значна частина українців залишилася без домівок через бойові дії. Багато будинків і цілі райони міст були знищені і не можуть бути відновлені чи відремонтовані. Без даху над головою залишилося велике число людей. Держава вже розпочала програму компенсації за зруйноване житло[5].

Щодо природного середовища, наразі важко оцінити масштаби проблем, з якими ми стикнемося після завершення бойових дій у нашій країні. Очевидно,

що наслідки для земельних та водних ресурсів вимагатимуть тривалої боротьби. Відомо про значну кількість мінувань у вітчизняних лісах, містах та морях. Природно, показники екологічної ситуації значно погіршаться у порівнянні з попередніми роками. На жаль, ані громадяни, ані держава наразі не мають можливості вплинути на цю ситуацію. Рішення цих проблем зможуть з'явитися тільки після завершення бойових дій та оцінки наслідків відповідними органами.

Висновки до розділу 2

Якість життя в Україні стикається з низкою проблем, які необхідно вирішувати для підтримки її на нинішньому рівні або для покращення. Для цього корисно враховувати досвід інших країн, проте важливо також брати до уваги особливості життя українців і на їх основі розробляти відповідні рішення. Умови життя в кожній країні є унікальними, тому не існує універсальної системи, здатної назавжди вирішити питання якості життя у всьому світі. Підвищення життєвих стандартів має відбуватися комплексно, але поступово. Необхідно усвідомлювати, що зміни в одному аспекті життя населення вплинуть на інші сфери, де також знадобляться відповідні коригування. Питання покращення якості життя стане ще більш актуальним у період післявоєнного відновлення держави. Оскільки всі сфери життя будуть зазнавати значних змін, населення вже морально готується до цих трансформацій і усвідомлює їх неминучість.

Проведене дослідження дозволяє зробити низку важливих висновків щодо стану та перспектив покращення якості життя в Україні. Аналіз різних аспектів, що впливають на цей показник – економічних, соціальних, екологічних та інфраструктурних – виявив, що, попри певні позитивні зрушення, Україна стикається з суттєвими викликами, які знижують рівень життя її громадян.

Економічні аспекти залишаються одним із найвагоміших факторів, що визначають якість життя. Низький рівень доходів, високий рівень безробіття та

значна нерівність у розподілі багатства є причинами економічної нестабільності багатьох домогосподарств. Ці фактори підривають відчуття фінансової захищеності населення, що негативно впливає на загальне задоволення життям.

Соціальна інфраструктура та система охорони здоров'я в Україні потребують покращення. Доступ до якісних медичних послуг залишається нерівномірним, а проблеми в освітній сфері обмежують можливості для професійного розвитку й особистого зростання багатьох українців. Прогрес у цих сферах є важливим чинником підвищення якості життя, оскільки він створює умови для стабільного зростання людського капіталу.

Екологічні питання також впливають на якість життя населення. Забруднення довкілля, особливо в промислових регіонах, негативно позначається на здоров'ї громадян та екологічній безпеці, що потребує уваги з боку держави та відповідних органів.

На основі проведеного дослідження можна рекомендувати кілька стратегічних напрямів, які можуть сприяти покращенню якості життя в Україні:

- підвищення рівня доходів населення та розвиток економіки, орієнтований на рівність можливостей;
- вдосконалення медичної та освітньої інфраструктури для забезпечення доступу до якісних послуг;
- екологічні реформи, спрямовані на зменшення рівня забруднення та збереження природних ресурсів.

Отже, покращення якості життя в Україні можливе за умов цілеспрямованих змін у державній політиці та реалізації соціально-економічних реформ. Реалізація запропонованих заходів може створити передумови для досягнення стабільного зростання добробуту громадян та підвищення їхнього задоволення життям у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3

РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

3.1 Аналіз основних складових якості життя населення регіонів України

Окрім дослідження якості життя населення України загалом за останні роки, варто більш детально зупинитися на аналізі параметрів для усіх регіонів нашої держави. Показники якості життя населення для кожного з них є надзвичайно важливими для аналізу загальної ситуації в Україні. Основним і найважливішим показником є чисельність населення кожного з регіонів яке наведено в Додатку А, адже саме населення своєю діяльністю здійснює розвиток кожного регіону.

За даними видно, що у 2021 р. Донецька область була найбільш густонаселеним регіоном України, з населенням, яке становить близько 10% від загальної кількості населення країни в цьому році. Хоча офіційні джерела вказують, що кількість мешканців Донецької області перевищує 4 мільйони, встановити точну цифру наразі дуже складно через тимчасову окупацію частини територій, що ускладнює збір даних. Натомість, найменш густонаселеним регіоном виявилася Чернівецька область, чисельність населення якої становить лише 2% від загальної кількості. Це невелике населення можна пояснити тим, що Чернівецька область є найменшою за площею серед усіх областей України. Регіони з найвищим рівнем урбанізації: м. Київ (100% міського населення), Донецька область (90,9%), Луганська область (87,1%), та Дніпропетровська область (84,1%). Ці області мають дуже високу частку міського населення, що може бути пов'язано з високою індустріалізацією та економічною активністю.

Області з найвищою часткою сільського населення: Закарпатська (62,8%), Івано-Франківська (55,5%), Чернівецька (56,7%) та Тернопільська області

(54,1%). Це свідчить про переважно аграрний характер цих регіонів, де населення залишається проживати в селах.

Економічна сфера значно впливає на якість життя населення країни. Кожен регіон характеризується різними кліматичними умовами, пріоритетними економічними сферами, виробництвом та іншими чинниками, які впливають на стан його економіки. Важливо детальніше розглянути індекс споживчих цін у кожному з регіонів данні про який наведено в рис. 3.1. Оскільки наша країна має значні розміри, споживчі потреби та звички населення в різних регіонах відрізняються. Це викликано особливостями природно-кліматичних умов, економічної ситуації та іншими факторами.

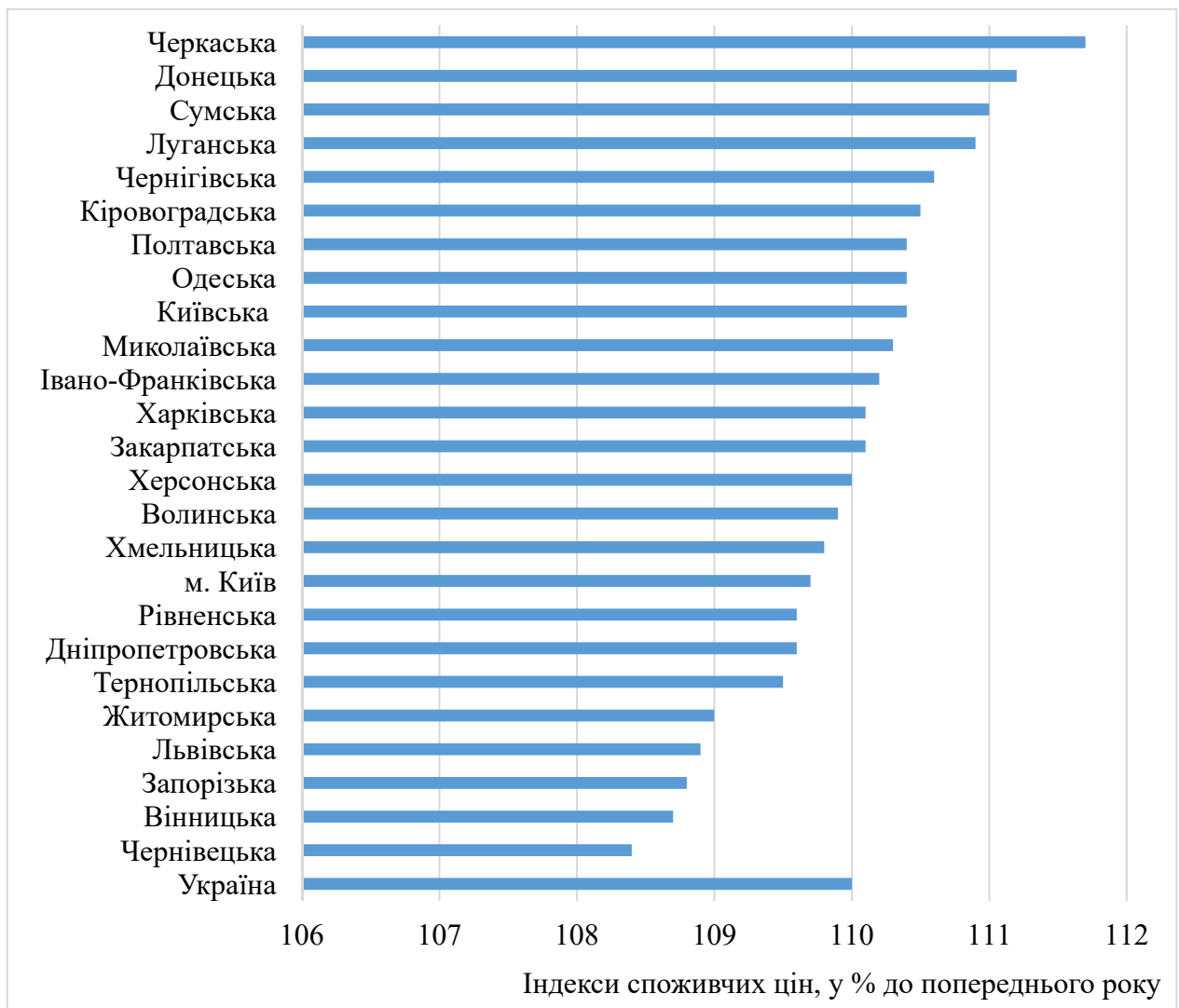

Рисунок 3.1 – Індекси споживчих цін (у % до попереднього року)

Джерело: побудовано автором на основі [14, 15].

У 2021 році регіоном з найвищим індексом споживчих цін стала Черкаська область, тоді як Вінницька область виявилася з найнижчим показником. За даними Державної служби статистики України, інфляція в 2021 році перевищила цільовий рівень, визначений Національним банком України (НБУ), і досягла близько 10% (при цільовому показнику близько 5%). Це вказує на високий рівень інфляційного тиску на споживчий ринок. Індекс споживчих цін в Україні за 2021 рік значно зріс, що було зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Збільшення цін на продукти харчування, транспортні та комунальні послуги суттєво вплинуло на добробут населення. Ефективне управління інфляцією вимагало зусиль НБУ, але для довготривалого стримування інфляції потрібна комплексна економічна стратегія, зокрема заходи для підтримки внутрішнього виробництва та стабілізації енергоринку[9].

Ще одним важливим показником економічної ситуації є середня зарплата штатних працівників по регіонах за місяць у 2021 році (рис. 3.2).

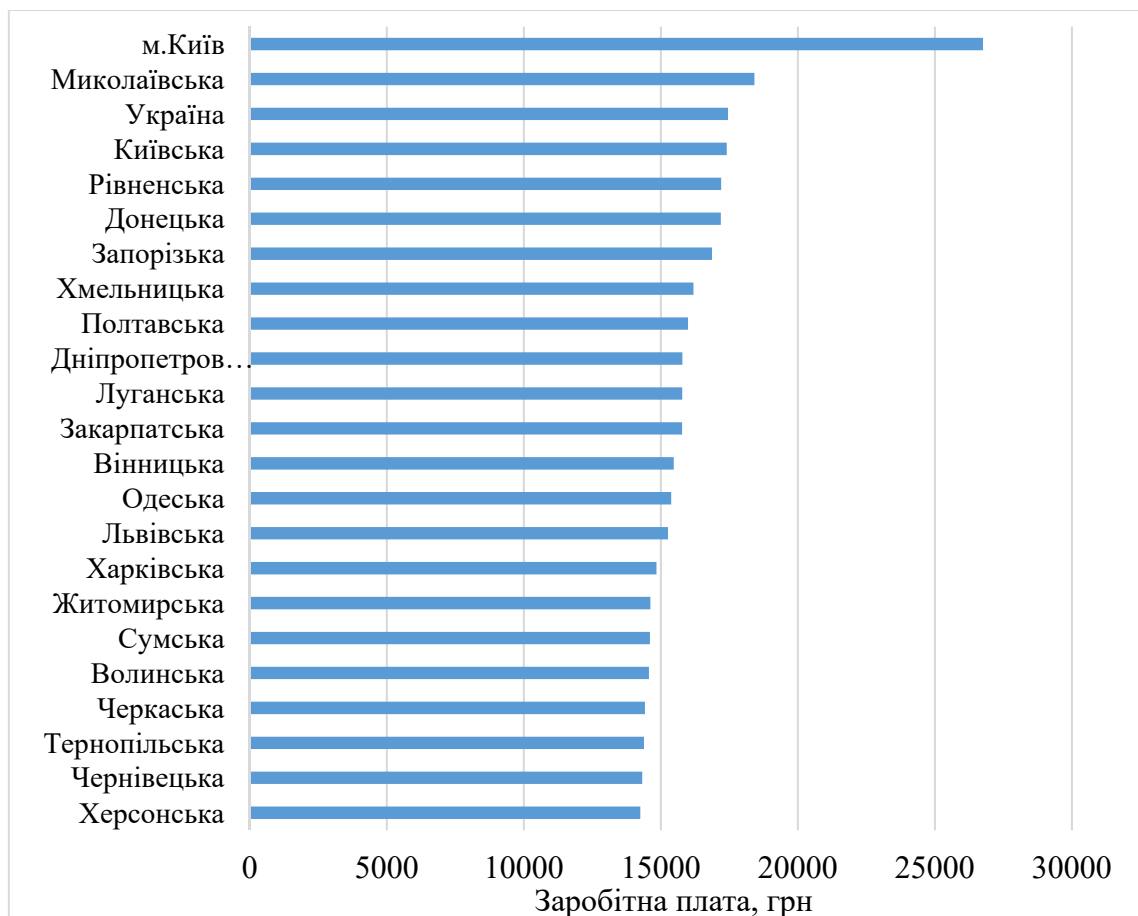

Рисунок 3.2 – Середня заробітна плата по регіонах за грудень 2021

Джерело: побудовано автором на основі [14, 15].

Для аналізу було обрано середній рівень зарплат за грудень 2021 року. Цей показник також варіюється за різними регіонами з кількох причин.

У грудні 2021 року найвищі середні заробітні плати зафіксовані в місті Києві (26759 грн) та Миколаївській області (18414 грн). Високий рівень заробітних плат у столиці є типовим явищем, що відображає економічну активність і розвинену інфраструктуру Києва.

Щодо Миколаївської області, підвищений рівень зарплат пояснюється високою оплатою праці на Південноукраїнській атомній електростанції. У той же час, найнижчі заробітні плати зафіксовані в Чернігівській та Кіровоградській областях.

Регіони з розвиненими промисловими кластерами та об'єктами стратегічної інфраструктури (як атомні електростанції) мають вищий рівень зарплат. У той же час, області, де домінують аграрний сектор або малі підприємства, показують нижчий рівень оплати праці [7].

Для оцінки екологічних умов життя населення доцільно звернути увагу на ключовий індикатор — обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Данні наведено на рисунку 3.3.

Найвищий рівень викидів забруднюючих речовин у повітря спостерігається в Донецькій (744,1 тис. тонн) і Дніпропетровській (537,6 тис. тонн) областях, що пов'язано з великою концентрацією металургійних і енергетичних підприємств у цих регіонах.

Ці підприємства є основними джерелами шкідливих викидів, що негативно впливають на якість повітря та, відповідно, на здоров'я і тривалість життя місцевого населення.

Аналіз даних свідчить про необхідність системного підходу до покращення екологічної ситуації та посилення стандартів для великих промислових підприємств, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості життя населення та зменшенню ризиків для здоров'я.

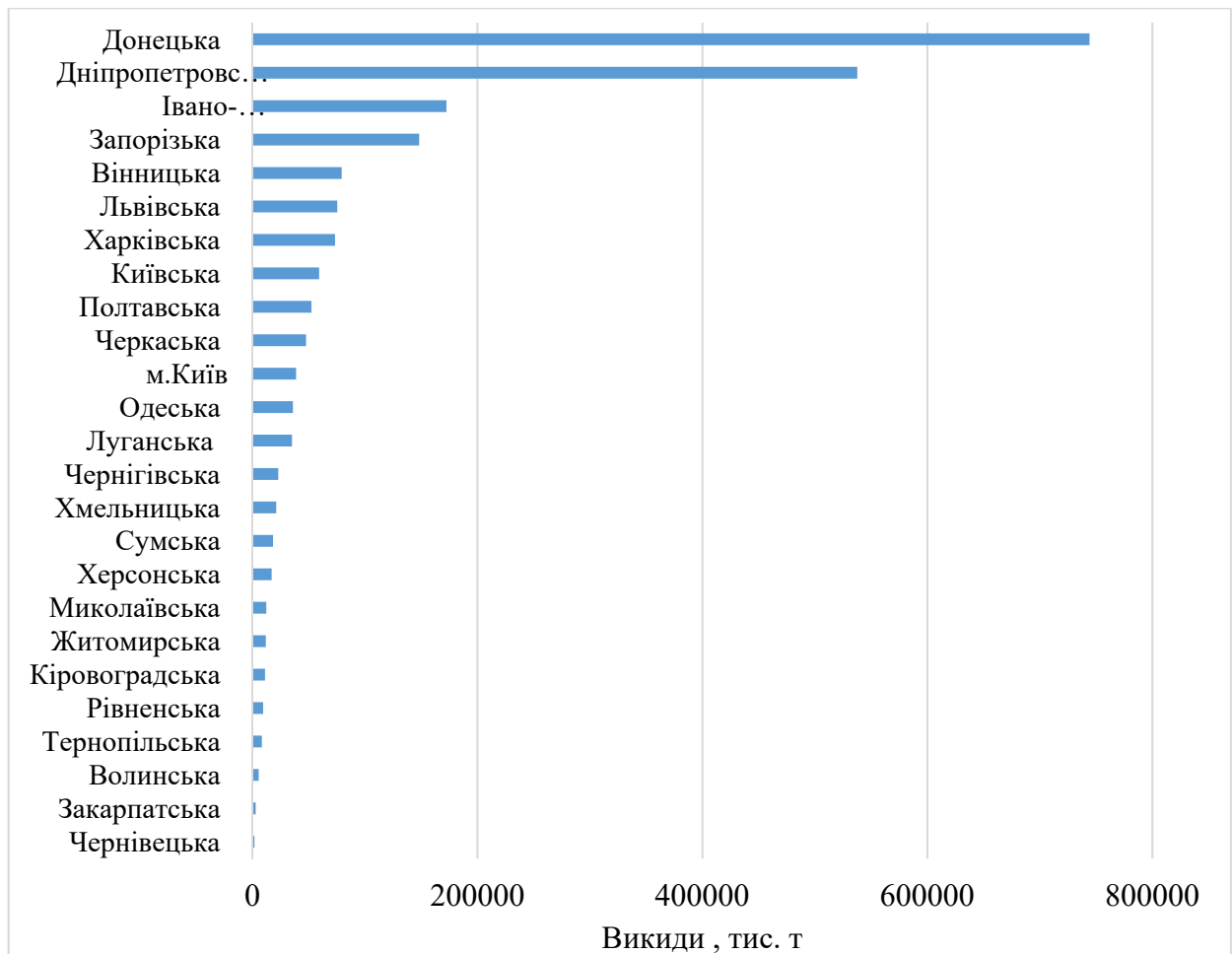

Рисунок 3.3 – Викиди забруднюючих речовин за регіонами України

Джерело: побудовано автором на основі [14, 15].

Соціальна складова якості життя охоплює багато аспектів, серед яких важливими є освіта, доступність медичних послуг та рівень екологічної безпеки. Зокрема, показник якості освіти є однією з ключових характеристик кожного регіону, оскільки він впливає на загальний рівень розвитку населення та можливості для професійного зростання (рис. 3.4).

Аналіз розподілу кількості закладів вищої освіти по регіонах України показує значні відмінності, зумовлені рівнем урбанізації, економічним розвитком і традиціями в галузі освіти. Лідери за кількістю ЗВО — це регіони з високорозвиненими індустріальними та освітніми центрами: Харківська область (55 закладів) і Дніпропетровська область (51 заклад) займають перші місця, що пояснюється наявністю великих міст із розвинутою освітньою інфраструктурою. Харків і Дніпро — міста з давніми освітніми традиціями та численними

престижними університетами, такими як Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна та Дніпровський національний університет.

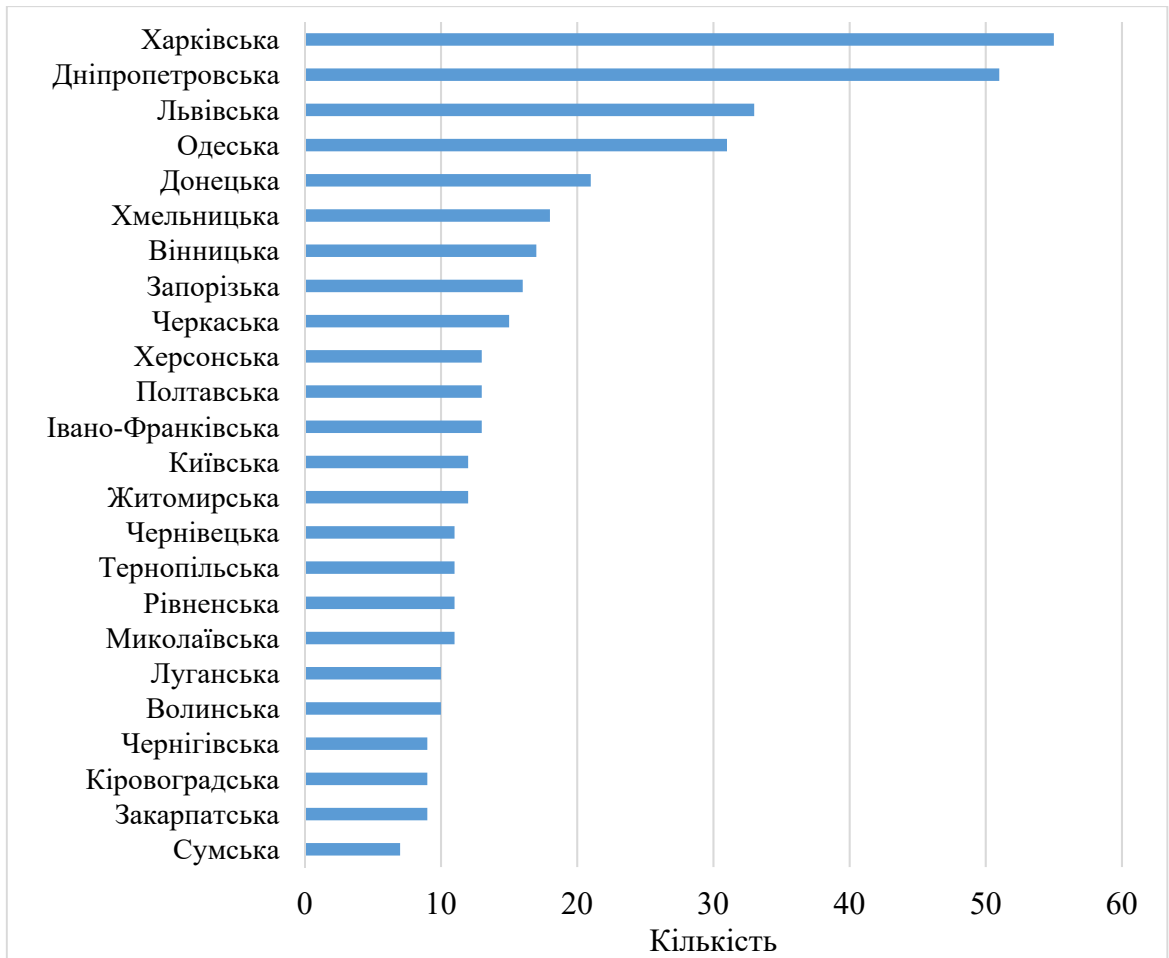

Рисунок 3.4 – Кількість закладів вищої освіти

Джерело: побудовано автором на основі [14, 15].

Львівська область (33 заклади) та Одеська область (31 заклад) також виділяються високою кількістю навчальних закладів, оскільки Львів і Одеса є важливими культурними та освітніми центрами країни. Середній рівень спостерігається в областях, де розташовано кілька великих міст, але сфера вищої освіти менш розвинена, ніж у вищезазначених лідерах: Запорізька (16), Черкаська (15), Полтавська (13), Івано-Франківська (13) і Херсонська (13) області мають від 10 до 20 закладів вищої освіти, що пов'язано з наявністю освітніх установ, які задовольняють регіональні потреби. Невелика кількість закладів — у областях з меншою концентрацією міст і меншою часткою

населення: Сумська область із 7 закладами, Закарпатська, Кіровоградська та Чернігівська області з 9 закладами є регіонами з найнижчим рівнем присутності закладів вищої освіти, що може бути пов'язано з географічною віддаленістю та меншим економічним потенціалом.

Такий розподіл закладів вищої освіти відображає загальні демографічні та економічні особливості України. Більш розвинені й густонаселені регіони мають тенденцію до більшої кількості освітніх закладів, що дозволяє краще задовольнити потреби населення та сприяє залученню студентів і фахівців.

Ще однією сферою, що має велике значення для життя людей, є медична галузь та рівень її надання. Окрім параметрів, таких як кількість медичних установ та ліжок, важливим якісним показником є наявність спеціалістів у відповідних галузях, які надають свої послуги населенню (рис. 3.5).

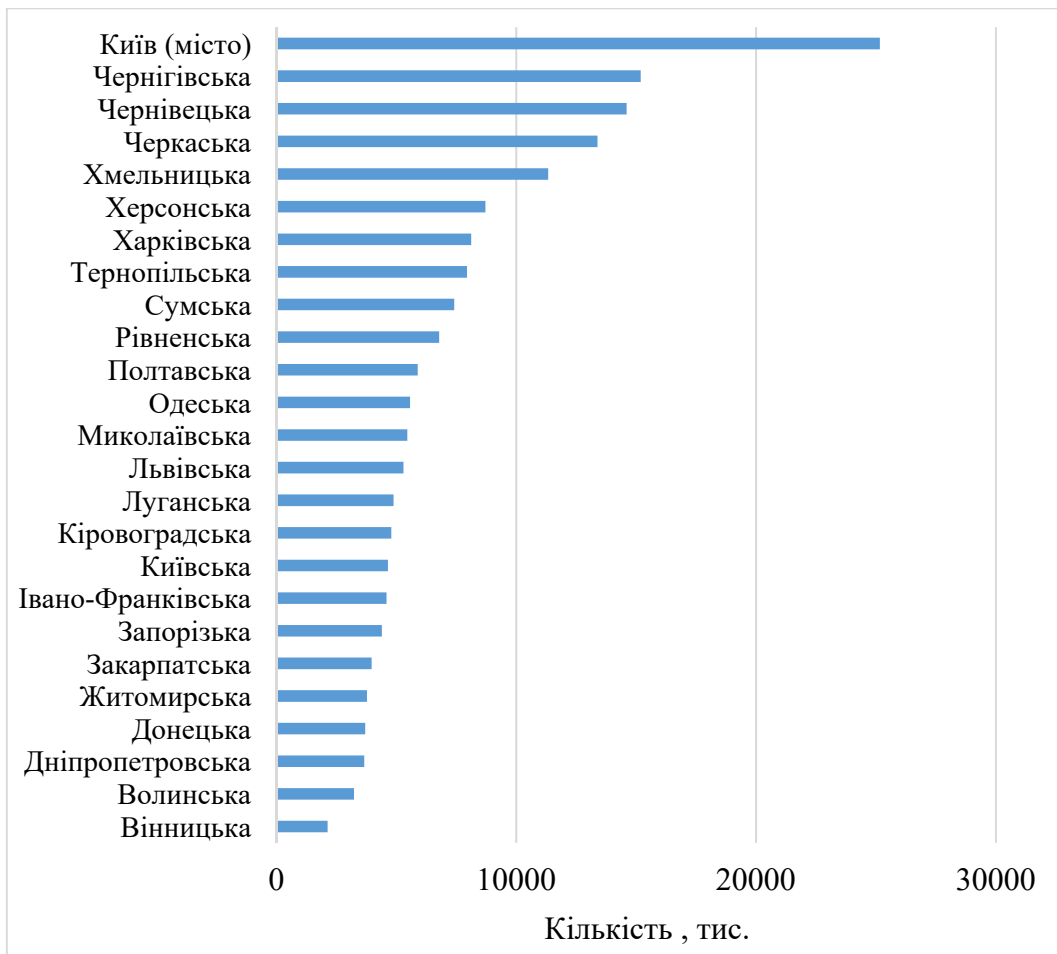

Рисунок 3.5 – Кількість лікарів усіх спеціальностей

Джерело: побудовано автором на основі [14, 15].

Найбільша частка спеціалістів сконцентрована у м. Київ, що становить 10% від загальної кількості по Україні. Значна кількість лікарів працює також у Львівській та Дніпропетровській областях. Найменша кількість спеціалістів розташована в Луганській області — лише 1% від загальної кількості. Через відсутність офіційних даних за останні 5 років неможливо оцінити якість цієї сфери в кожному регіоні. Однак, на основі наявних показників інших компонентів можна зробити деякі висновки. Очевидно, що якість життя є багатокомпонентною та складається з низки характеристик. Відповідно до діаграм, немає жодного регіону, який би мав найнижчі чи найвищі показники у всіх аспектах. Якість життя кожного регіону має свої особливості, що підтверджує проведений аналіз[3].

3.2 Аналіз показників якості життя населення в Харківській області

Доходи та витрати населення є важливими індикаторами якості життя в Харкові, оскільки вони відображають економічний стан громадян, їх купівельну спроможність, доступ до базових послуг і товарів, а також рівень соціального забезпечення. Доходи і витрати населення Харківської області наведено в табл. Г1 Додатку Г.

Аналіз даних про доходи та витрати населення Харкова за період з 2005 по 2021 роки дозволяє оцінити зміни в економічній ситуації країни та добробуту громадян. Загальні доходи зросли з 22,926 млн грн у 2005 році до 321,587 млн грн у 2021 році. Це свідчить про значне збільшення фінансових ресурсів населення, що відображає економічне зростання. Прибуток та змішаний дохід (з доходів підприємців і фермерів): збільшився з 9,494 млн грн у 2005 році до 139,501 млн грн у 2021 році. Це свідчить про розвиток приватного сектора та підприємницької діяльності в Харкові. Дохід від власності (доходи від оренди, дивідендів, відсотків): виріс із 3,979 млн грн у 2005 році до 72,298 млн грн у 2021

році, що показує зростання інвестиційної активності та володіння активами. Соціальні допомоги та інші трансферти: із 6,607 млн грн у 2005 році зросли до 101,414 млн грн у 2021 році. Зростання витрат на соціальні виплати може бути пов'язане зі збільшенням державної підтримки, особливо в умовах економічних і соціальних потрясінь (кризи, пандемії, війни).

Витрати населення зросли навіть швидше, ніж доходи, збільшившись із 22,926 млн грн у 2005 році до 351,762 млн грн у 2021 році. Це свідчить про високі витрати населення на споживчі товари, послуги та інші потреби. Придбання товарів та послуг: значно зросли з 22,196 млн грн у 2005 році до 316,862 млн грн у 2021 році. Це відображає збільшення споживчого попиту та розвиток ринку. Нагромадження нефінансових активів: є нестабільним показником. У 2020 та 2021 роках цей показник був від'ємним (-17,399 млн грн у 2020 році та -4,251 млн грн у 2021 році). Це свідчить про зменшення інвестицій у довгострокові активи або навіть їх скорочення через економічні кризи.

Поточні податки на доходи та майно також зросли, що відображає зміни у податковій системі та підвищення податкового навантаження: Податки на доходи та майно: зросли з 1,509 млн грн у 2005 році до 32,777 млн грн у 2021 році. Поточні податки (безпосередньо пов'язані із доходами): збільшились із 1,055 млн грн у 2005 році до 23,887 млн грн у 2021 році. В цілому, доходи населення зросли значно, особливо за рахунок заробітної плати, підприємницької діяльності та інвестицій. Соціальні виплати також суттєво зросли, що є ознакою активної соціальної політики держави, але також може свідчити про необхідність підтримки населення у важкі економічні часи. Витрати населення зростали ще швидше за доходи, що може вказувати на збільшення споживчої активності, але також на зростання цін і інфляції. Негативне нагромадження нефінансових активів в останні роки може бути пов'язане з економічними кризами або нестабільністю на ринку. Такі дані показують не лише покращення добробуту населення, але й деякі виклики, зокрема в сфері податків, інфляції та інвестицій.

Також важливий показник при оцінці якості життя це динаміка кількості

населення в регіоні. Загальна кількість населення в регіоні може мати вагомий вплив на якість життя через кілька факторів:

Загальну кількість населення Харківської області наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Загальна кількість населення Харкова за роками

Рік	Усього, тис. осіб	Темп зростання ланцюговий, %	Темп зростання базисний, %	До загальної чисельності населення, %	
				міське	сільське
1939	2553,8	-	-	52,6	47,4
1959	2518,7	98,6	98,6	62,5	37,5
1970	2826,0	112,2	110,7	69,3	30,7
1979	3058,0	108,2	119,7	75,0	25,0
1989	3197,2	104,6	125,2	78,6	21,4
2002	2914,2	91,1	114,1	78,5	21,5
2006	2829,0	97,1	110,8	79,3	20,7
2011	2755,1	97,4	107,9	80,0	20,0
2016	2718,6	98,7	106,5	80,7	19,3
2021	2633,8	96,9	103,1	81,3	18,7
2022	2599,0	98,7	101,8	81,4	18,6

Джерело: побудовано автором на основі [16, 17].

Аналіз даних про чисельність населення в Харкові за період з 1939 до 2022 року показує значні демографічні зміни, пов'язані зі зміною урбанізації, скороченням загальної чисельності населення та перерозподілом між міськими та сільськими жителями.

Спостерігається стабільне зростання частки міського населення:

- У 1939 році 52,6% населення проживало у містах, а 47,4% – у сільській місцевості.
- У 2022 році 81,4% населення проживає в міських районах, і лише 18,6% – у сільських. Це свідчить про значний процес урбанізації, який був зумовлений індустріалізацією та розвитком економіки, особливо в радянський період.

Розвиток інфраструктури: Регіони з більшим населенням, як правило, мають більше інвестицій в інфраструктуру, що включає дороги, медичні заклади, школи та громадський транспорт. Це покращує доступність та якість послуг. Економічні можливості: Більше населення часто асоціюється з вищим рівнем економічної активності, що призводить до більшої кількості робочих місць та

можливостей для бізнесу. Це може підвищити рівень доходів мешканців та їх добробут.

Соціальні та культурні ресурси: У великих містах зазвичай більше культурних, освітніх та розважальних закладів, що позитивно впливає на якість життя мешканців. Це включає театри, музеї, парки, бібліотеки тощо. Доступ до медичних послуг: У густонаселених регіонах часто розташовано більше лікарень та медичних центрів, що забезпечує кращий доступ до медичних послуг та підвищує загальний рівень здоров'я населення.

Різноманітність послуг і товарів: Велике населення сприяє розвитку різних бізнесів, що пропонують широкий спектр товарів і послуг, задовольняючи різні потреби населення. Однак, великий населений регіон також може стикатися з певними викликами, такими як перенаселеність, забруднення навколишнього середовища та вищий рівень стресу[5].

В останні десятиліття Україна стикається з демографічною кризою, що характеризується зменшенням народжуваності, збільшенням смертності та міграційними процесами, особливо в результаті економічних труднощів та війни. Депопуляція сіл: Сільські райони зазнають значного скорочення населення, що веде до занепаду інфраструктури та зниження якості життя в цих місцевостях. Війна, яка розпочалася у 2022 році, також призвела до значної внутрішньої та зовнішньої міграції населення, що посилює демографічні виклики.

Якість освіти є ключовим фактором, що впливає на загальний рівень життя населення кожного регіону, адже вона впливає на загальний рівень розвитку населення та можливості для професійного зростання. Якісна освіта починається ще з закладів дошкільної освіти адже вони надають батькам можливість поєднувати роботу та догляд за дітьми, що сприяє економічній стабільності родини та загальному благополуччю. Інформацію про Заклади дошкільної освіти наведено в таблиці 3.2. Аналізуючи представлені дані за період з 2000 до 2022 року, можна зробити кілька важливих висновків щодо розвитку закладів для дітей, їхньої кількості та охоплення дітей цими закладами.

Таблиця 3.2 – Заклади дошкільної освіти

	2000	2005	2010	2015	2020	2022	2022
Кількість закладів ³ , од	742	612	633	712	753	745	728
у міській місцевості	372	364	376	409	429	431	427
у сільській місцевості	370	248	257	303	324	314	301
У них місць ⁴ , тис. од	65,3	56,7	61,1	73,6	79,7	80	75
у міській місцевості	50,7	48,2	51,7	61,6	66,5	66,8	63,1
у сільській місцевості	14,6	8,5	9,4	12	13,2	13,2	11,9
Кількість дітей у закладах, тис. осіб	55,1	55,4	67,9	79	74,1	71,7	57,6
у міській місцевості	47,7	50,4	60,7	69,5	65,5	63,3	50,9
у сільській місцевості	7,4	5	7,2	9,5	8,6	8,4	6,7
Охоплення дітей закладами, відсотків до кількості дітей відповідного віку	46	53	54	62	69	72	535
у міській місцевості	51	63	61	69	77	81	585
у сільській місцевості	25	21	27	38	41	41	315

Джерело: побудовано автором на основі [16, 17].

Загальна кількість закладів: дошкільної освіти У 2000 році було 742 заклади, після чого кількість поступово зменшувалась, досягнувши мінімуму в 2005 році (612 закладів). Після цього почалося поступове зростання, і до 2020 року кількість закладів збільшилася до 753. Проте в 2022 році спостерігається певне скорочення до 728 закладів.

В міських районах кількість закладів стабільно зростала з 372 у 2000 році до 431 у 2022 році. У сільській місцевості кількість закладів спочатку суттєво скоротилася (з 370 у 2000 році до 248 у 2005), але потім почала зростати і досягла 324 закладів у 2020 році, після чого знову знизилася до 301 у 2022. Загальна кількість місць у закладах також показує тенденцію до зростання. У 2000 році було 65,3 тис. місць, тоді як у 2022 році ця кількість зросла до 75 тис. Максимум був досягнутий у 2020 році – 80 тис.: У міських закладах кількість місць зростала з 50,7 тис. у 2000 році до 66,8 тис. у 2022, але в останні роки (2022 рік) кількість місць дещо скоротилася до 63,1 тис. У сільській місцевості кількість місць значно скоротилася у період з 2000 по 2005 рік (з 14,6 тис. до 8,5 тис.), але знову почала зростати з 2010 року і досягла максимуму 13,2 тис. у 2020 році, після чого також відбулося незначне скорочення до 11,9 тис. у 2022.

Загальна кількість дітей: Кількість дітей, які відвідують заклади, зросла з 55,1 тис. у 2000 році до 79 тис. у 2015 році, що є піковим значенням. Після цього спостерігається зниження, і в 2022 році кількість дітей зменшилась до 57,6 тис. У міських районах кількість дітей значно зросла з 47,7 тис. у 2000 році до 69,5 тис. у 2015, але потім поступово знизилася до 50,9 тис. у 2022. У сільській місцевості спостерігалось зниження кількості дітей з 7,4 тис. у 2000 році до 5 тис. у 2005, після чого кількість знову почала зростати до 9,5 тис. у 2015, але потім знову скоротилася до 6,7 тис. у 2022.

Загальне охоплення: Охоплення дітей закладами показує стійке зростання. У 2000 році цей показник становив 46%, а до 2022 року він зріс до 72%, з невеликим спадом до 53% у 2022. Міська та сільська місцевість: У міських районах охоплення дітей зросло з 51% у 2000 році до 81% у 2020 році, проте в 2022 спостерігається зниження до 58%. У сільській місцевості цей показник значно зріс з 25% у 2000 році до 41% у 2020, але в 2022 році впав до 31%.

Кількість закладів і місць для дітей зростала в період з 2005 по 2020 роки, що свідчить про розвиток інфраструктури, але з 2020 року починається тенденція до незначного скорочення. Охоплення дітей закладами у міських районах стабільно зростало, хоча в останні роки є деяке зниження. У сільських районах ситуація стабілізувалася після різкого скорочення на початку 2000-х. Держава та місцеві громади повинні звернути увагу на підтримку сільських закладів, де скорочення кількості закладів та місць може впливати на доступність освітніх та соціальних послуг.

Більш вагомий вплив на якість життя має загальна кількість навчальних закладів та загальна кількість осіб, які навчалися у закладах освіти адже чим більше людей отримують освіту, тим вищий загальний рівень освіченості в суспільстві. Це сприяє кращому розумінню та вирішенню соціальних, економічних та екологічних проблем. А також регіони з високим рівнем освіти часто мають нижчий рівень безробіття, оскільки освічена робоча сила є більш конкурентоспроможною на ринку праці. Крім того освічені громадяни краще розуміють свої права та обов'язки, активніше беруть участь у громадському

житті та прийнятті рішень на місцевому та національному рівні. Інформацію про загальну кількість закладів освіти наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Кількість осіб, які навчалися у закладах освіти (на початок навчального року; тис.)

	2000/01	2005/06	2010/11	2015/16	2020/21	2021/22
Усього	609,6	594,5	497,3	426,4	402,3	406,9
У закладах загальної середньої освіти ¹	372,6	284,6	223,0	229,7	258,8	260,9
денних	364,8	277,6	218,0	226,9	257,0	248,9 ^{2, 3}
вечірніх (змінних), включаючи тих, хто навчався заочно	7,8	7,0	5,0	2,8	1,8	1,5 ^{3, 4}
У закладах професійної (професійно-технічної) освіти ¹	29,1	23,8	18,6	15,0	13,7	13,9
У закладах фахової передвищої освіти	–	–	–	–	5,7	9,8
У закладах вищої освіти ⁶	207,9	286,2	255,7	181,7	124,3	122,5

Джерело: побудовано автором на основі [16, 17].

Аналізуючи дані за період з 2000/01 до 2021/22 навчальних років, можна зробити кілька висновків щодо змін в системі освіти, зокрема у кількості учнів і студентів у різних закладах освіти.

Загальна кількість: Кількість учнів і студентів значно скоротилася з 609,6 тис. у 2000/01 навчальному році до 406,9 тис. у 2021/22 році. Найбільше зниження відбулося між 2000/01 і 2015/16 навчальними роками (з 609,6 тис. до 426,4 тис.). Однак у 2021/22 році спостерігається невелике зростання до 406,9 тис. після періоду спаду. Кількість учнів у цих закладах суттєво знизилася з 372,6 тис. у 2000/01 до 223 тис. у 2010/11 навчальному році, але з 2015/16 року показники починають повільно зростати, досягнувши 260,9 тис. у 2021/22 році.

Денні школи: Кількість учнів у денних школах також показує подібну динаміку — зниження з 364,8 тис. у 2000/01 до 218 тис. у 2010/11, після чого кількість почала зростати до 248,9 тис. у 2021/22 році.

Вечірні (змінні) школи: Кількість учнів у вечірніх школах та тих, хто навчався заочно, суттєво скоротилася з 7,8 тис. у 2000/01 до 1,5 тис. у 2021/22 році, що свідчить про зменшення популярності цього формату навчання.

Кількість учнів у закладах професійної освіти також значно знизилася — з 29,1 тис. у 2000/01 до 13,9 тис. у 2021/22 навчальному році. Це може свідчити про зменшення попиту на професійно-технічну освіту або зміни в її структурі. Дані про фахову передвищу освіту з'являються лише з 2020/21 року, коли кількість студентів складала 5,65 тис., а в 2021/22 навчальному році — вже 9,75 тис. Це свідчить про розвиток цього рівня освіти та його зростаючу популярність.

Заклади вищої освіти: У 2000/01 кількість студентів у закладах вищої освіти складала 207,9 тис., і до 2005/06 вона зросла до 286,2 тис. Проте після цього спостерігається значне зниження до 122,45 тис. у 2021/22 навчальному році. Це може бути пов'язано з демографічними змінами, зниженням кількості випускників шкіл або змінами в попиті на вищу освіту.

Загальна кількість учнів і студентів у всіх типах закладів освіти суттєво знизилася за аналізований період. Особливо це помітно в професійно-технічній та вищій освіті.

Проте спостерігається відновлення кількості учнів у загальноосвітніх школах після значного скорочення, а також зростання популярності фахової передвищої освіти.

Зниження кількості учнів у вечірніх школах та професійно-технічних закладах вказує на зміни в системі освіти та в підходах до підготовки кадрів

Іншою важливою сферою для життя людей є охорона здоров'я та рівень її надання. Важливими показниками в цій сфері є кількість медичних установ і ліжок, значним показником якості є наявність фахівців у відповідних галузях, які надають свої послуги населенню. Інформацію про ці показники наведено в таблиці 3.4.

Аналізуючи дані щодо системи охорони здоров'я за період з 1913 по 2022 рік, можна зробити кілька важливих висновків стосовно динаміки змін у кількості лікарів, медичного персоналу, лікарняних закладів та ліжок, а також амбулаторно-поліклінічних закладів.

Таблиця 3.4 – Мережа та кадри закладів охорони здоров'я в Харкові у 1913–2022 роках

Рік	Кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб	Кількість середнього медичного персоналу, осіб	Кількість лікарняних закладів, од	Кількість лікарняних ліжок, од	Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, од
1913	715	...	139	4229	136
1940	4782	9499	169	16016	383
1960	7541	19229	275	22495	463
1965	8807	21897	274	28520	405
1970	10265	25841	274	33395	424
1975	11655	29702	228	36630	364
1980	12174	30049	205	38925	322
1985	14527	32552	203	40390	323
1990	15699	35621	208	42390	354
1995	15995	36323	213	41900	376
2000	15197	32334	212	29016	387
2005	15792	28705	145	27781	515
2010	15884	26402	146	25201	689
2015	15633	24035	128	23970	716
2020	14784	19764	115	21455	730
2021	10540	15655	80	17922	424
2022	11297	16425	99	19840	484

Джерело: побудовано автором на основі [16, 17].

У 1913 році кількість лікарів становила лише 715 осіб, проте до 1940 року цей показник значно виріс до 4782 осіб, що свідчить про активний розвиток медичної системи після початку радянської епохи. Максимального значення було досягнуто у 1995 році – 15 995 лікарів. Після цього почалася тенденція до зменшення кількості лікарів, і в 2022 році їхня кількість склала 11 297 осіб, що свідчить про скорочення медичного персоналу останніми роками. Кількість середнього медичного персоналу також значно зросла з 1940 року (9 499 осіб) до 1990 року (35 621 осіб). Після цього спостерігається скорочення персоналу до 19 764 у 2020 році, і в 2022 році кількість середнього медичного персоналу становила 16 425 осіб. Це зниження може бути результатом економічних і соціальних змін, реформ у системі охорони здоров'я або скорочення витрат на медичні установи.

Кількість лікарняних закладів поступово зростала з 139 у 1913 році до 275 у 1960-х роках, а потім почала знижуватися. У 2022 році кількість лікарняних закладів скоротилася до 99, що є значним падінням порівняно з попередніми

десятиліттями. Це може свідчити про оптимізацію медичних установ або скорочення кількості лікарень через їх реорганізацію або об'єднання. У 1913 році кількість лікарняних ліжок була 4 229, і цей показник стабільно зростав до 1990 року, коли кількість ліжок досягла 42 390. Проте після 1990 року почалася тенденція до зменшення кількості ліжок, і в 2022 році їх стало 19 840. Скорочення лікарняних ліжок може бути пов'язане з реформами в системі охорони здоров'я, спрямованими на перехід до амбулаторного лікування та скорочення витрат на стаціонарну медицину.

Кількість амбулаторно-поліклінічних закладів зростала з 136 у 1913 році до 716 у 2015 році, що свідчить про розвиток цієї форми медичної допомоги. Проте в 2021 році кількість закладів знизилася до 424, але в 2022 році знову зросла до 484. Зростання кількості амбулаторних закладів може бути пов'язане з реформуванням медичної системи і фокусом на надання амбулаторної допомоги замість стаціонарної [13, 15]. Історично система охорони здоров'я переживала періоди значного зростання, особливо у радянський час, коли збільшувалась кількість лікарів, медичного персоналу, лікарень та лікарняних ліжок.

Однак з 1990-х років спостерігається скорочення більшості показників, включно з кількістю лікарень, лікарняних ліжок та медичного персоналу, що може бути результатом економічних змін та реформ у сфері охорони здоров'я.

Останні роки свідчать про певну стабілізацію кількості лікарів і лікарняних установ, але рівень все ще залишається нижчим, ніж у попередні десятиліття.

3.3 Кластерний аналіз диференціації якості життя населення в регіонах України

Кластерний аналіз є потужним інструментом для вивчення якості життя в різних регіонах, оскільки він дозволяє групувати схожі області на основі різних соціально-економічних показників. Кластерний аналіз дозволяє виявити групи

регіонів, які мають подібні характеристики щодо якості життя. Це важливо для розуміння, як різні фактори впливають на життя людей у різних областях.

Результати кластеризації можуть допомогти зрозуміти специфічні потреби різних груп регіонів. Наприклад, регіони з низькими доходами можуть мати інші пріоритети в політиках соціального забезпечення в порівнянні з економічно розвинутими.

Кластерний аналіз дозволяє виявити різні рівні якості життя, наприклад, між містами та селами, або між економічно розвиненими і відсталими регіонами. Це створює можливості для цілеспрямованих дій з покращення ситуації. Кластерний аналіз має широкий спектр застосування в різних сферах, таких як археологія, антропологія, медицина, психологія, хімія, біологія, державне управління, філологія, маркетинг, соціологія та багато інших дисциплінах. Однак ця універсальність призвела до створення великої кількості несумісних термінів, методів і підходів, що ускладнює однозначне використання та чітку інтерпретацію результатів кластерного аналізу.

На основі кластерного аналізу можна розробити конкретні рекомендації для державних політик, які сприятимуть покращенню якості життя в проблемних регіонах. Це може включати спрямування ресурсів, розробку програм підтримки.

Кластерний аналіз дозволяє дослідити різні аспекти якості життя (економічні, соціальні, екологічні), відокремлюючи їх один від одного для детального аналізу та інтерпретації. З часом, кластерний аналіз може використовуватися для моніторингу змін у якості життя в різних регіонах, що дозволяє оцінити ефективність реалізованих політик та програм [11].

Кластерний аналіз є складовим інструментом у дослідженні соціально-економічних явищ і може значно полегшити зрозуміння складних даних про якість життя. Для проведення кластерного аналізу за регіонами України було обрано 6 показників, що характеризують якість життя в країнах ЄС та Україні:

- Var1 (Зайнятість населення);
- Var2 (Середньомісячна зарплата);
- Var3 (ВРП);

- Var4 (Рівень безробіття);
- Var5 (Викиди забруднюючих речовин);
- Var6 (Індекси споживчих цін);

При проведенні кластерного аналізу в кваліфікаційній роботі було використано дані за 2021 р. Результати групування регіонів України наведені на рисунку 3.6 та 3.7.

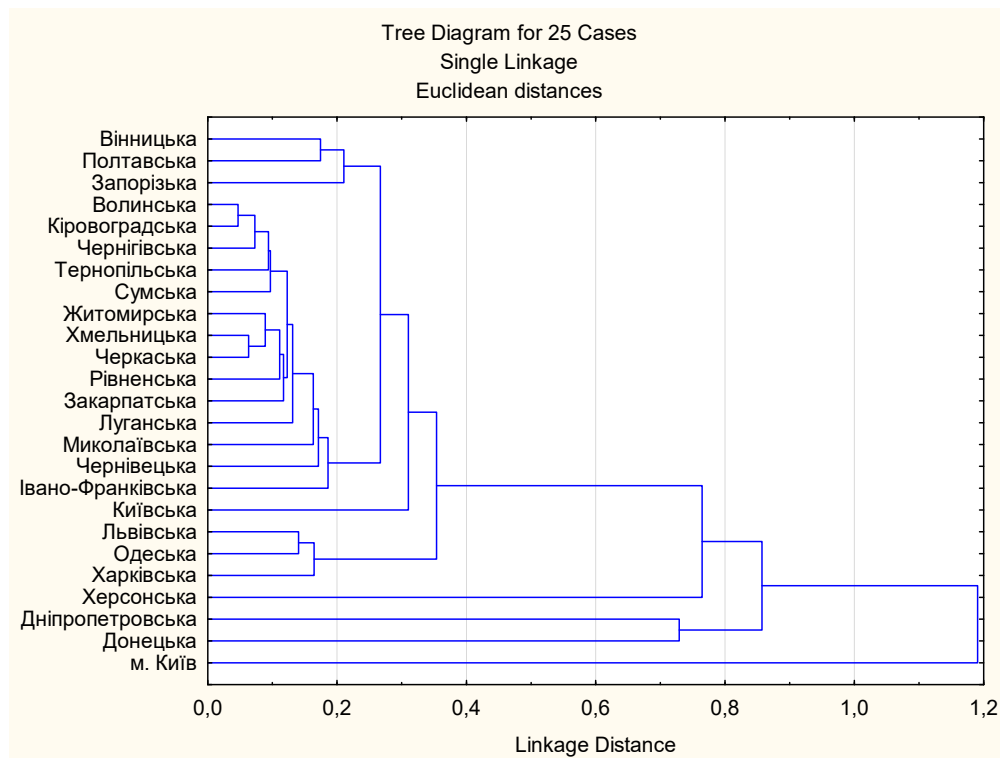

Рисунок 3.6 – Дендрограма для 25 регіонів України, збудована за методом кластерного аналізу Single linkage (метод найближчого сусіда).

Джерело: побудовано автором.

Дане зображення представляє дендрограму для 25 регіонів України, збудовану за методом кластерного аналізу. На основі вказаних показників (зайнятість, заробітна плата, ВРП тощо) регіони групуються за схожістю.

Метод зв'язування: Single linkage (метод найближчого сусіда), що забезпечує об'єднання кластерів з мінімальною відстанню. Міра відстані: Евклідова відстань, яка враховує багатовимірні відмінності між регіонами.

Результати кластеризації: на дендрограмі видно, які регіони України об'єднуються в кластери при певних відстанях. Наприклад, м. Київ виділяється окремо через значно вищі показники (зокрема, ВРП та заробітної плати).

Інші регіони, як Донецька та Дніпропетровська, формують близький до столиці кластер, через високі промислові показники.

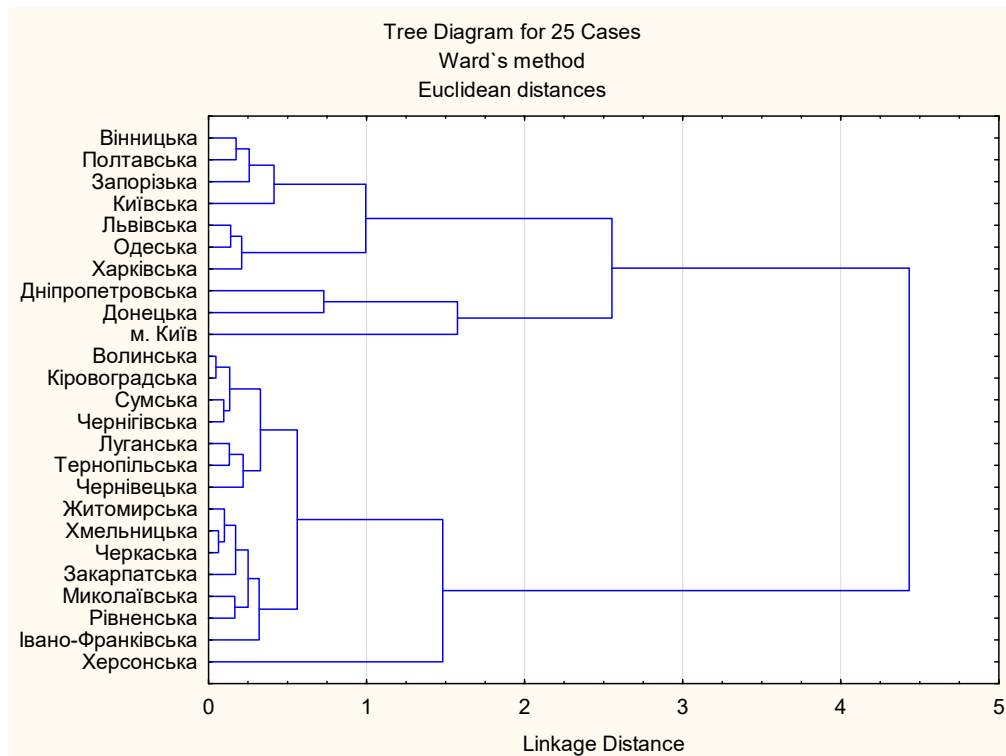

Рисунок 3.7 – Групування регіонів України методом Уорда

Джерело: складено автором.

На основі представлених даних за 2021 рік, проведемо аналіз факторів, які вплинули на кластеризацію регіонів, та порівняємо їх з рівнем економічного розвитку і географічним розташуванням.

1. Основні фактори, що вплинули на кластери

Зайнятість та середня зарплата. Середньомісячна номінальна заробітна плата показує великий розрив між м. Київ (20,558 грн) і іншими регіонами, що визначає відокремлення столиці у власний кластер.

Рівень зайнятості населення варіюється від Луганської області (278,5 тис. осіб) до Дніпропетровської області (1347 тис. осіб), що також впливає на кластеризацію регіонів.

ВРП (валовий регіональний продукт) Найбільш значущий фактор у групуванні. Наприклад, м. Київ (1276,376 млн грн) значно перевищує інші регіони. Промислові регіони (Дніпропетровська, Харківська, Львівська області) мають середній або високий ВРП, утворюючи окремі групи.

Викиди забруднюючих речовин. Промислові регіони з високими викидами (Донецька — 744,1 тис. т, Дніпропетровська — 537,6 тис. т) формують один кластер. Екологічно чисті області (Закарпатська — 2,8 тис. т, Чернівецька — 1,7 тис. т) групуються окремо.

Безробіття. Найнижчий рівень безробіття в м. Київ (3,79%) та Чернівецькій області (37,9%), що впливає на їхнє групування з іншими регіонами зі схожими показниками. Регіони зі значно вищим безробіттям (Дніпропетровська, Донецька області) виділяються в інші групи.

Індекси споживчих цін. Незначний вплив через вузький діапазон значень, але регіони із найвищим індексом (Херсонська область — 142,3%) трохи виділяються.

Порівняння кластерів із географією. Кластери відповідно до дендрограми.

Київ (окремий кластер):

- Значно перевищує всі регіони за ВРП, зарплатами та рівнем зайнятості.
- Виділяється через свою економічну унікальність.
- Промислово розвинені області (Донецька, Дніпропетровська):
- Великі ВРП, високі викиди забруднюючих речовин.
- Висока частка зайнятості, але й підвищене безробіття.

Центральні області (Полтавська, Київська, Харківська):

– Середній рівень зайнятості, помірний ВРП, середній рівень забруднення.

- Високі середні зарплати, що вирізняють їх серед інших.

Західна Україна (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська):

- Низький рівень забруднення, середній рівень ВРП та зарплат.
- Порівняно низький рівень безробіття.
- Слабкорозвинені регіони (Чернівецька, Кіровоградська, Луганська):
- Низький ВРП, зарплати та рівень зайнятості.
- Відокремлюються через слабкий рівень розвитку.

Географічний розподіл. Регіони групуються переважно за економічними показниками, а не суто географічно. Західні регіони мають спільні риси з точки зору низьких забруднень і помірного розвитку. Східні регіони відображають сильну промислову орієнтацію та високі рівні забруднень.

На графіку (рис. 3.8) відображено середні значення змінних (Var1–Var6) для трьох кластерів.

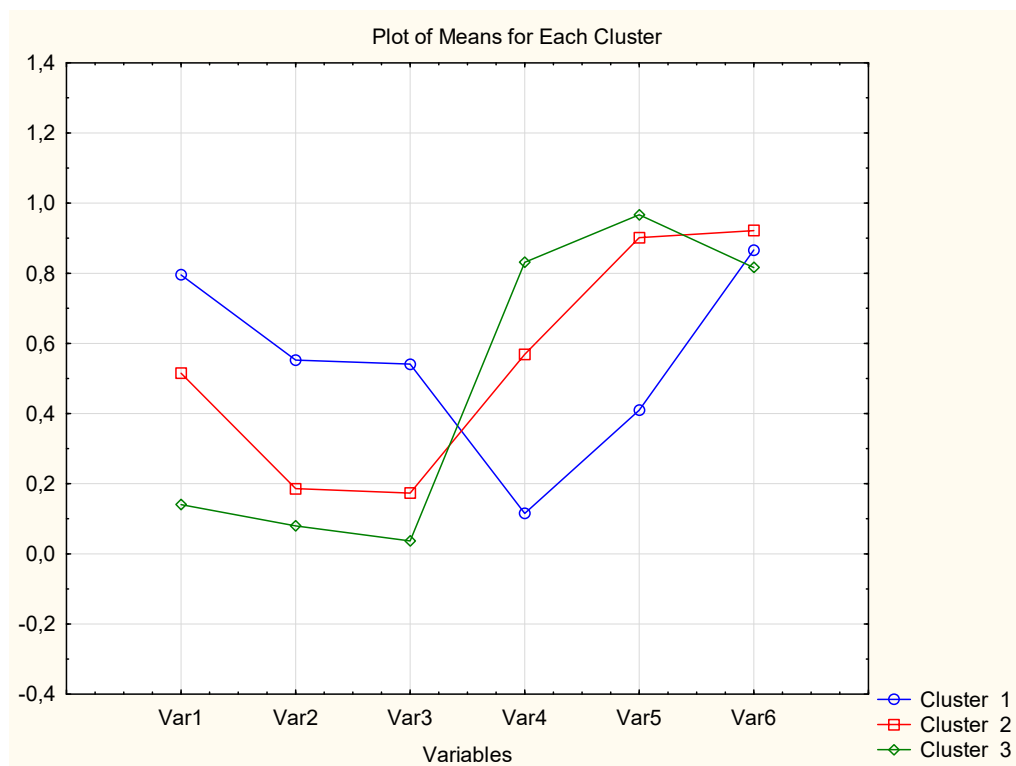

Рисунок 3.8 – Графік середніх значень змінних за кластерами у 2021 р.

Джерело: складено автором.

Розглянемо кожну змінну, її вплив на кластеризацію та особливості кластерів. Аналіз змінних за отриманими кластерами представлений у табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Аналіз змінних за кластерами, отриманими за методом к-середніх

Показники	Кластер 1 (синій):	Кластер 2 (червоний):	Кластер 3 (зелений):	Висновок:
Var1 (Зайнятість населення)	Високе значення зайнятості	Середнє значення.	Низьке значення зайнятості.	Зайнятість стала важливим фактором для виділення кластерів. Регіони з більшою зайнятістю тяжіють до кластеру 1.
Var2 (Середньомісячна зарплата)	Середній рівень	Найвищий рівень (наприклад, м. Київ та інші економічно розвинені області).	Найнижчий рівень.	Зарплата чітко розділяє економічно активні та менш розвинені регіони.
Var3 (ВРП):	Високий рівень.	Найвищий рівень (м. Київ).	Найнижчий рівень.	ВРП є вирішальним фактором для утворення кластерів, особливо для виокремлення столиці в кластер 2
Var4 (Рівень безробіття):	Найнижчий рівень.	Середній рівень.	Високий рівень безробіття.	Регіони з низьким рівнем безробіття тяжіють до кластеру 1, що демонструє стабільність ринку праці.
Var5 (Викиди забруднюючих речовин):	Помірний рівень.	Високий рівень (промислові регіони, зокрема Донецька та Дніпропетровська області).	Низький рівень (екологічно чисті регіони).	Екологічний фактор відіграє помітну роль у розділенні кластерів.
Var6 (Індекси споживчих цін)	Значення подібні, але кластер 3 має дещо нижчий рівень.			Цей фактор має найменший вплив на кластеризацію.

Джерело: побудовано автором

Аналіз кластерів за відстанями до центрів кластерів наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Аналіз першого кластеру за відстанню до центру кластерів

Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 3 cases	
Регіони	Відстань
Дніпропетровська	0,168824
Донецька	0,284278
м. Київ	0,360600

Джерело: складено автором.

Кластер 1 (3 регіони): Дніпропетровська, Донецька, м. Київ.

Характеристика кластеру: цей кластер включає найбільш економічно розвинені області з високим ВРП, зайнятістю і зарплатою. М. Київ відзначається найбільшою відстанню від центру кластеру (0,3606), що може вказувати на певну специфіку столиці (вищі зарплати та концентрація ресурсів). Дніпропетровська (0,1688) і Донецька (0,2843) ближчі до центру кластеру, відображаючи схожість між промисловими регіонами. Цей кластер охоплює найбільш розвинуті регіони України з високою індустріалізацією та економічною активністю.

Аналіз другого кластеру за відстанню до центру кластерів наведено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Аналіз другого кластеру за відстанню до центру кластерів

Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 7 cases	
Регіони	Відстань
Вінницька	0,091350
Запорізька	0,090191
Київська	0,116821
Львівська	0,088082
Одеська	0,067524
Полтавська	0,109694
Харківська	0,144486

Джерело: складено автором.

Кластер №2 об'єднує 7 регіонів України: Вінницьку, Запорізьку, Київську, Львівську, Одеську, Полтавську та Харківську області. Ці регіони характеризуються середньо-високими показниками економічного розвитку та якості життя.

Близькість до центру кластеру: найближчими до центру кластеру є Одеська (0,067524) та Львівська (0,088082) області. Це свідчить про їхню відповідність середнім характеристикам кластеру.

Найбільша відстань до центру кластеру в Харківській області (0,144486), що може свідчити про певні відмінності в її показниках, порівняно з іншими регіонами.

Спільні характеристики регіонів – сильні аграрні й промислові сектори (наприклад, у Вінницькій, Запорізькій і Полтавській областях) поєднуються з розвинутими сферами послуг (Київська, Львівська, Одеська області).

Ці області мають середні або вищі за середні рівні зайнятості та заробітних плат. Приклад: Львівська та Одеська області демонструють потужну динаміку розвитку туризму, що сприяє створенню робочих місць.

Регіони мають розвинуті транспортні та логістичні системи, що забезпечує активну інтеграцію в національну та міжнародну економіку.

Для регіонів з інтенсивною промисловістю (Запорізька, Полтавська, Харківська області) характерні проблеми з викидами забруднюючих речовин[6].

Аналіз третього кластеру за відстанню до центру кластерів наведено в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Аналіз третього кластеру за відстанню до центру кластерів

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 15 cases	
Регіони	Відстань
Волинська	0,037166
Житомирська	0,060988
Закарпатська	0,042576
Івано-Франківська	0,095743
Кіровоградська	0,044390
Луганська	0,083172
Миколаївська	0,094465
Рівненська	0,064192
Сумська	0,025384
Тернопільська	0,051767
Херсонська	0,334265
Хмельницька	0,048371
Черкаська	0,054192
Чернівецька	0,089049
Чернігівська	0,036699

Джерело: складено автором.

Кластер 3 (15 регіонів): Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська

Характеристика кластеру: найчисленніший кластер, що охоплює менш розвинені регіони з низькими показниками зайнятості, ВРП і зарплати.

Найменша відстань до центру має Волинська область (0,0371), що вказує на її відповідність типовим характеристикам кластеру. Найбільша відстань — Івано-Франківська (0,0957) і Миколаївська (0,0945), , через специфіку зайнятості (сільське господарство чи природні ресурси).

Цей кластер представляє менш економічно розвинені регіони із загальними тенденціями низької зайнятості та економічної активності.

Для поглибленого аналізу кластерів ми можемо розглянути додаткові аспекти: вплив окремих змінних, середні показники по кластерах, та відмінності між регіонами у кожному кластері. Нижче наведено докладний аналіз.

Розрахуємо середні значення для змінних по кожному кластеру, щоб виявити загальні тренди. Результати розрахунків наведені в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Середні значення показників у кожному кластері

Показник	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
Зайнятість (тис. осіб)	1144,7	802,5	431,8
Середня зарплата (грн)	16360,7	13015,7	11715,8
ВРП (млн грн)	714,3	272,7	97,2
Рівень безробіття (%)	87,0	72,1	55,6
Викиди (тис. т)	440,2	70,5	21,3
Індекс споживчих цін (%)	126,5	125,7	126,3

Джерело: складено автором.

Кластер 1: Має найвищі показники зайнятості, зарплати та ВРП.

Високі викиди забруднюючих речовин свідчать про індустріальний характер регіонів.

Кластер 2: Займає проміжне місце: середній рівень зайнятості, зарплати та ВРП.

Викиди значно нижчі, ніж у кластері 1.

Кластер 3: Найменш економічно активний: низькі значення ВРП, зайнятості та зарплати.

Мінімальні викиди, характерні для сільськогосподарських регіонів.

Порівняння регіонів у межах кластерів

Кластер 1 (Дніпропетровська, Донецька, м. Київ):

Дніпропетровська:

Високий рівень ВРП (582,4 млн грн) і зарплат, що підкреслює її промисловий потенціал.

Донецька: значно вищі викиди (744,1 тис. т), пов'язані з домінуванням важкої промисловості.

м. Київ найвищий ВРП (1276,4 млн грн) і зарплати, що підтверджує статус столиці як економічного центру.

Кластер 2 (Вінницька, Запорізька, Київська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська):

Усі регіони демонструють баланс між економічною активністю та відносно невисоким рівнем забруднення.

Одеська область: Найбільш типова для кластеру (найменша відстань до центру — 0,0675).

Харківська область: Віддаленіша від центру кластеру (0,1445), , через дещо вищі рівні зайнятості та ВРП.

Кластер 3 (15 областей):

Значна гомогенність регіонів за всіма показниками.

Волинська область: Найбільш типова для кластеру (найменша відстань — 0,0371).

Івано-Франківська та Миколаївська області: Дещо відрізняються від середніх значень (найбільші відстані — 0,0957 та 0,0945), можливо, через специфіку економіки (природні ресурси, транспортна інфраструктура).

Вплив змінних на утворення кластерів

На основі графіку середніх значень (Plot of Means for Each Cluster):

Змінні з найбільшим впливом: Var1 (зайнятість) і Var3 (ВРП): Найбільша варіативність між кластерами. Високі значення для кластеру 1 та помітне зниження в кластері 3.

Var2 (середня зарплата): Також сильно відрізняється між кластерами.

Var5 (викиди забруднюючих речовин): Виділяє індустриальні області (кластер 1).

Змінні з меншим впливом:

Var6 (індекс споживчих цін): Мінімальна варіативність, тому менше впливає на групування.

Регіональні відмінності за кластерами

Географія кластерів: кластер 1: Представлений центральними та східними регіонами з індустріальним домінуванням.

Кластер 2: Західні, південні та центральні регіони з розвинутою економікою.

Кластер 3: Переважно західні та північні області з аграрним характером.

Рекомендації: Для кластеру 1: Зосередити увагу на модернізації промисловості для зниження викидів.

Для кластеру 2: Підтримувати збалансований економічний розвиток через інвестиції в інноваційні сектори.

Для кластеру 3: Розвивати інфраструктуру та підтримувати малий і середній бізнес[8].

Висновки до розділу 3

У цьому розділі виконано статистичний аналіз якості життя населення. Оцінка якості життя та ефективність соціальної політики проводиться з використанням комплексної методики, яка ґрунтується на економічному аналізі, експертних оцінках, теорії класифікації та інших підходах [18]. У дипломній роботі аналіз здійснено за допомогою структурно-динамічної оцінки та статистичних методів моделювання і прогнозування. У розділі 3 дипломної роботи вивчені показники диференціації населення в динаміці, різниця в доходах по регіонах, проаналізовано показники доходів, чисельності економічно активного населення та середньої заробітної плати, застосовано метод кластерного аналізу. Кластерний аналіз регіонів України дозволив виділити три основні групи, які відображають диференціацію регіонів за рівнем соціально-

економічного розвитку та якістю життя. Результати дають можливість краще зрозуміти проблеми та потенціали різних регіонів, а також визначити напрями для подальшого розвитку. Також було проаналізовано соціально-економічну політику держави та було виявлено ключові аспекти покращення якості життя в Україні це – підвищення купівельної спроможності населення, поліпшення якості життя та загального добробуту. Наші дослідження доводять, що цього можна досягти через забезпечення адекватного рівня прожиткового мінімуму, регулювання цін та збільшення доходів громадян. Якість життя в Україні оцінюється як середня. Хоча держава вжила чимало заходів для боротьби з бідністю, ресурси українців все ще не порівнянні з населенням європейських країн. Статистичні дані свідчать про те, що зростання соціальних стандартів не завжди призводить до значного покращення рівня життя. Найбільшими проблемами є неадекватний розрахунок прожиткового мінімуму та те, що підвищення доходів домогосподарств не суттєво розширює їхні можливості. Попри це, пріоритети влади визначені вірно, що свідчить про реальне бажання держави покращити добробут своїх громадян.

ВИСНОВКИ

В процесі написання дипломної роботи було розглянуто основні методи дослідження, які прийняті на міжнародному рівні (Загально – методологічна концепція стандартів і якості життя; Методологія ЄС European Statistical System Committee; Індекс людського розвитку) та індекси, що застосовуються при розрахунку якості життя (Індекс добробуту, Індекс/рейтинг міст з найвищою якістю життя, Індекс якості життя, Індекс людського розвитку за Методикою моніторингу регіонального людського розвитку)

Поняття якості життя має широке значення, в яке входять не лише числові показники різних категорій. В сучасному контексті воно відображає рівень задоволеності життям населення, матеріальний добробут, відчуття щастя, реалізацію в професійній сфері, стресостійкість, а також здатність справлятися з життєвими викликами. Протягом історії акценти на цих якостях змінювались, з часом поняття включало все більше характеристик, демонструючи міжгалузеві зв'язки. Якість життя населення має безліч підходів до визначення та оцінки, які розвивались протягом століть. Ці дослідження умовно поділяються на три етапи, останній з яких триває й нині. Неясно, як цей напрямок наукових досліджень буде розвиватися далі та до яких висновків дослідники прийдуть в умовах зміни глобального середовища.

У результаті виконання дипломної роботи було здійснено комплексний аналіз підходів до оцінки якості життя населення в Україні та світі, а також виявлено основні фактори, що впливають на цей показник. Ось основні результати та висновки, які були отримані в процесі дослідження:

Аналіз еволюції теоретичних підходів до оцінки якості життя показав, що з часом концепція якості життя розширювалася і набувала багатогранності, враховуючи не тільки економічні, а й соціальні, екологічні та психологічні аспекти. Зокрема, концепція людського розвитку, що була сформульована ООН,

підтвердила, що якість життя є не лише показником матеріального добробуту, а й показником загального благополуччя людини.

Проведено детальний аналіз зв'язку між валовим внутрішнім продуктом (ВВП) та якістю життя. У роботі встановлено, що зростання ВВП на душу населення часто супроводжується покращенням матеріального добробуту, доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних благ, однак його вплив обмежений без врахування соціальної рівності та екологічної стійкості. Було проаналізовано ВВП в найбільш розвинених країнах та і визначено, як це впливає на загальний рівень життя у різних країнах країни.

Дослідження показників та індексів, що використовуються у міжнародній практиці для оцінки якості життя, дозволило виявити важливість таких індексів, як Індекс людського розвитку (ІЛР), Індекс щастя та Індекс соціального прогресу. Ці індекси використовуються для порівняльної оцінки рівня життя між країнами і регіонами, що дозволяє створювати глобальні і національні політики, спрямовані на підвищення якості життя.

Оцінка місця України в міжнародних рейтингах якості життя показала, що країна займає низькі позиції у глобальних рейтингах якості життя, що пов'язано з економічними та соціальними проблемами, включаючи низький рівень доходів, обмежений доступ до соціальних послуг та високу нерівність між регіонами. Однак наявність ресурсів і потенціалу для покращення ситуації вказує на можливості для розвитку.

Визначення ключових соціально-економічних та екологічних чинників дозволило виявити, що до основних факторів, які визначають якість життя в Україні, відносяться рівень економічної стабільності, доступність освіти і медичних послуг, рівень зайнятості, а також екологічні умови, зокрема забруднення навколишнього середовища та зміни клімату.

Регіональний аналіз якості життя в Україні із застосуванням кластерного підходу дозволив виявити значну диференціацію в рівні життя між різними регіонами країни. Найвищі показники спостерігаються в центральних і західних областях, тоді як східні та південні регіони мають більш низький рівень

благополуччя. озробка практичних рекомендацій для покращення якості життя в Україні включає підвищення ефективності соціальних програм, розширення доступу до освіти і охорони здоров'я, а також впровадження заходів, спрямованих на покращення екологічної ситуації та забезпечення рівномірного розвитку регіонів.

Проведений аналіз можна запропонувати як основу розроблення таких заходів підвищення рівня життя населення як:

- 1) подолання корупції в країні на всіх рівнях;
- 2) встановлення прозорої системи оподаткування;
- 3) розробка чіткого та прозорого механізму фінансування державних програм економічного та соціального розвитку, а саме: програм освіти, охорони здоров'я, державної підтримки молодих сімей, вдосконалення системи надання відповідної кваліфікованої медичної допомоги;

- 4) ефективна реалізація політики зайнятості населення – розвиток ринку праці, створення нових робочих місць, забезпечення випускників ВНЗ та ПТНЗ робочими місцями, сприяння зниженню рівня безробіття населення та скорочення тіньового сектору економіки шляхом удосконалення податкового законодавства, а також забезпечення умов гідної праці;

- 5) зміна мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму згідно з реальними потребами людини та споживчими цінами у країні; Активізація та впровадження комплексу перерахованих заходів потребують значного фінансування, а також переведення тіньової економіки в статус легальної, у тому числі і за рахунок зниження податкового тягаря.

Отже, кожне соціально-економічне явище є складним і багатогранним. Тому набір моделей і методів дозволяє виявляти взаємозалежні процеси та проблеми в різних сферах. Це свідчить про те, що жоден процес не може бути стабільним, якщо в його елементах є слабкі місця. Наприклад, рівень якості життя не може бути задовільним в умовах доходної нерівності або якщо середня зарплата не забезпечує основні потреби населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальний стан та проблеми діючої системи соціального захисту в Україні. URL: <http://gurt.org.ua/news/recent/3803/> (дата звернення: 14.09.2024).
2. Банерджі А., Дуфло Е. Економіка бідності. Як звільнити світ від злиднів. Київ: Наш формат, 2018. 312 с.
3. Бесчастна Д. О., Овчаренко К. С., Ткаченко І. О. Статистична оцінка диференціації населення України за рівнем його доходів у сучасних умовах // Економіка і фінанси. 2014. № 5. С. 15–21.
4. Власик А., Яценко Л. Регіональна нерівність рівня життя населення України у 2019 році. URL: <http://www.liga.net/smi/show.html?id=147841> (дата звернення: 05.10.2024).
5. Гуцан Т. Г. Аналіз матеріальної складової рівня життя населення та особливості її регулювання в національній економіці // Бізнес-інформ. 2013. № 7. С. 192–196.
6. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку // Вісник НАНУ. 2010. № 1. С. 20–28.
7. Данченко Л. О. Методологія статистичного дослідження цін на споживчому ринку: дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2016.
8. Дериховська В. І. Аналіз проблеми молодіжного безробіття // Економіка та суспільство. 2017. № 9. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/90.pdf (дата звернення: 20.09.2024).
9. Куйбіда М., Черніцина К. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik5/fail/+Kujbida.pdf> (дата звернення: 30.09.2024).
10. Мірошников М. А. Чала Т. Г. Регіональні аспекти якості життя в Україні: виклики, тенденції та шляхи вирішення проблем. Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. «Science in the Modern World: Innovations and Challenges». 21-23.11.2024 р. Торонто, Канада. С. 872–876. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp->

content/uploads/2024/11/SCIENCE-IN-THE-MODERN-WORLD-INNOVATIONS-AND-CHALLENGES-21-23.11.2024.pdf

11. Підгорний А. З., Вітковська К. В. Моніторинг диференціації рівня доходів населення на регіональному рівні // Формування ринкових відносин в Україні. 2017. № 9/1(148). С. 65.

12. Смирнова І., Сімакова О., Карлаш Ю. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа ефективного розвитку соціального захисту населення в Україні. Економіка та суспільство, (34). 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/977> (дата звернення 19.10.2024).

13. Ставки, індекси, тарифи. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/> (дата звернення: 25.09.2024).

14. Статистичний збірник «Регіони України» 2021. За редакцією Вернера І. Київ 2022. URL <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-07/Статистичний%20збірник%20Регіони%20України%20книга%201.pdf> (дата звернення 19.10.2024).

15. Статистичний щорічник України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf (дата звернення: 25.09.2024).

16. Харківська область у 2022 році (статистичний щорічник). Головне управління статистики у Харківській області. Харків. 2022. 315 с.

17. Харківська область у 2023 році (статистичний щорічник). Головне управління статистики у Харківській області. Харків. 2023. 215 с.

18. Хаустова В. Є., Узунов Ф. В. Міжнародний порівняльний аналіз рівня та якості життя населення країн світу // Вісник ДонДУЕТ. 2013. № 4 (20). С. 47–55.

19. Ahmad S. Paradigms of Quality of Work Life // *Journal of Human Values*. 2013. Vol. 19, No. 1. P. 73–82. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0971685812470345> (дата звернення: 10.10.2024).

20. Armenta C., Bao K. J., Lyubomirsky S., et al Is Lasting Change Possible? Lessons from the Hedonic Adaptation Prevention Model // *Stability of Happiness*.

2014. P. 57–74. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780124114784000047> (дата звернення: 15.10.2024).

21. Arndt C., et al. 2015 Indicators of Regulatory Policy and Governance: Design, Methodology and Key Results // OECD Regulatory Policy Working Papers. 2015. No. 1. OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/governance/2015-indicators-of-regulatory-policy-and-governance_5jrnwqm3zp43-en (дата звернення: 10.10.2024).

22. Baj B., Gupta R., Pande N. Self-esteem mediates the relationship between mindfulness and well-being // Personality and Individual Differences. 2016. Vol. 94. P. 96–100. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886916000155> (дата звернення: 14.10.2024).

23. Bakas T., McLennon S. M., Carpenter J. S., et al. Systematic review of health-related quality of life models // Health and Quality of Life Outcomes. 2012. Vol. 10, No. 1. P. 134. URL: <https://hqlo.biomedcentral.com/articles/10.1186/1477-7525-10-134> (дата звернення: 16.10.2024).

24. Barlow D. H., Allen L. B., Choate M. L. Toward a Unified Treatment for Emotional Disorders – Republished Article // Behavior Therapy. 2016. Vol. 47, No. 6. P. 838–853. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0005789416300782> (дата звернення: 18.10.2024).

25. Better Education for Stronger Growth. Europe and Central Asia Economic Update. World Bank. 2024. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/94bdc078-9c64-4833-992a-fda7b3d1a640/content> (дата звернення 17.11.2024).

26. Bjullar N., Schutte N. S., Malouff J. M. The Nature of Well-Being: The Roles of Hedonic and Eudaimonic Processes and Trait Emotional Intelligence // *The Journal of Psychology*. 2013. Vol. 147, No. 1. P. 1–16. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00223980.2012.667016> (дата звернення: 24.10.2024).

27. Breaking the gridlock. Reimagining cooperation in a polarized world. Human Development Report 2023/2024. United Nations Development Programme

(UNDP). URL: <https://www.undp.org/turkiye/publications/human-development-report-2023> (дата звернення 17.11.2024).

28. Bruni L., Porta P. L. Handbook of research methods and applications in happiness and quality of life, (Eds.) Northampton, MA, US: Edward Elgar Publishing. DOI: URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/handbook-of-research-methods-and-applications-in-happiness-and-quality-of-life-9781783471171.html> (дата звернення: 01.10.2024).

29. Comparison of Quality of Life Worldwide. URL: <https://www.worlddata.info/quality-of-life.php> (дата звернення: 27.10.2024).

30. Coughlan K., Tata P., MacLeod A. K. Personal Goals, Well-Being and Deliberate Self-Harm // *Cognitive Therapy and Research*. 2016. Vol. 41, № 3. P. 434–443. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10608-016-9769-x> (дата звернення: 28.10.2024).

31. Cummins R. A. Normative life satisfaction: Measurement issues and a homeostatic model // *Social Indicators Research*. 2003. Vol. 64. P. 159–190. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1024748414615> (дата звернення: 30.10.2024).

32. Cummins R. A. Objective and Subjective Quality of Life: an Interactive Model // *Social Indicators Research*. 2000. Vol. 52, No. 1. P. 55–72. URL: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1007027822521> (дата звернення: 15.09.2024).

33. Cummins R. A., Li L., Wooden M., Stokes M. A demonstration of set-points for subjective well-being // *Journal of Happiness Studies*. 2014. Vol. 15. P. 183–206. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10902-013-9444-9> (дата звернення: 29.10.2024).

34. Curry O. S., Rowland L., Van Lissa C. J., et al. Happy to Help? A systematic review and meta-analysis of the effects of performing acts of kindness on the well-being of the actor // *PLoS One*. 2018. Vol. 13, № 3. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0195075> (дата звернення: 01.10.2024).

35. Czekierda K., Horodyska K., Banik A. et al Meaning in life and physical quality of life: Cross-lagged associations during inpatient rehabilitation // *Rehabilitation Psychology*. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/rep0000281> (дата звернення: 23.09.2024).

36. Dahiya R., Rangnekar S. Validation of the positive and negative affect schedule (PANAS) among employees in Indian manufacturing and service sector organisations // *Industrial and Commercial Training*. 2019. Vol. 51, No. 3. P. 184–194. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ICT-08-2018-0070/full/html> (дата звернення: 25.09.2024).

37. Dawson A. F., Brown W. W., Anderson J., et al. Mindfulness-Based Interventions for University Students: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomised Controlled Trials // *Applied Psychology: Health and Well-Being*. 2019. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/aphw.12188> (дата звернення: 02.10.2024).

38. Deaton, A. What do Self-Reports of Wellbeing Say about Life-Cycle Theory and Policy? URL: <https://www.nber.org/papers/w24369> (дата звернення: 15.10.2024).

39. Denovan A., Macaskill A. Building resilience to stress through leisure activities: a qualitative analysis // *Annals of Leisure Research*. 2016. Vol. 20, No. 4. P. 446–466. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/11745398.2016.1211943> (дата звернення: 20.10.2024).

40. Diener E. Happiness: the science of subjective well-being. In: Biswas-Diener R., Diener E. (Eds). *Noba textbook series: Psychology*. Champaign, IL: DEF publishers, 2017. URL: <https://nobaproject.com/modules/happiness-the-science-of-subjective-well-being> (дата звернення: 28.10.2024).

41. Diener E., Inglehart R., Tay L. Theory and validity of life satisfaction scales // *Social Indicators Research*. 2013. Vol. 112. P. 497–527. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-012-0076-y> (дата звернення: 30.10.2024).

42. Dimitropoulou C., Leontopoulou S. A positive psychological intervention to promote well-being in a multicultural school setting in Greece // *The European Journal of Counselling Psychology*. 2017. Vol. 6, No. 1. P. 113–137. URL: <https://ejcop.psychopen.eu/index.php/ejcop/article/view/141> (дата звернення: 12.09.2024).
43. Dolan P., Kudrna L., Stone A. The Measure Matters: An Investigation of Evaluative and Experience-Based Measures of Wellbeing in Time Use Data // *Social Indicators Research*. 2016. Vol. 134, No. 1. P. 57–73. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-016-1429-8> (дата звернення: 15.09.2024).
44. Domaradzka E., Fajkowska M. Structure of Affect in Types of Anxiety and Depression // *Journal of Individual Differences*. 2019. Vol. 40, No. 2. P. 82–91. URL: <https://econtent.hogrefe.com/doi/10.1027/1614-0001/a000279> (дата звернення: 17.09.2024).
45. Eckermann E. (Ed.) *Gender, Lifespan and Quality of Life* // *Social Indicators Research Series*. 2014. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-94-007-7829-0> (дата звернення: 20.09.2024).
46. Forbes L. J., Marchand C., Doran T., Peckham S. The role of the Quality and Outcomes Framework in the care of long-term conditions: a systematic review // *British Journal of General Practice*. 2017. Vol. 67, No. 664. P. e775–e784. URL: <https://bjgp.org/content/67/664/e775> (дата звернення: 22.09.2024).
47. Hanley A., Warner A., Garland E. L. Associations Between Mindfulness, Psychological Well-Being, and Subjective Well-Being with Respect to Contemplative Practice // *Journal of Happiness Studies*. 2014. Vol. 16, No. 6. P. 1423–1436. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10902-014-9569-5> (дата звернення: 03.10.2024).
48. Hawthorne B. S., Vella-Brodrick D. A., Hattie J. Well-Being as a Cognitive Load Reducing Agent: A Review of the Literature // *Frontiers in Education*. 2019. Vol. 4. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2019.00121/full> (дата звернення: 05.10.2024).

49. Hirshberg, M. J., Flook, L., Enright R., Davidson, R. J. A mindfulness and loving-kindness intervention results in durable preservice teacher reductions in implicit race bias. URL: <https://osf.io/prmc9/> (дата звернення: 07.10.2024).

50. Hirshberg, M. J., Frye, C., Dahl, C. J., et al. A randomized controlled trial of a smartphone-based well-being training in public school system employees during the COVID-19 pandemic // *Journal of Educational Psychology*. 2022. Vol. 114, No. 8. P. 1895–1911. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/edu0000739> (дата звернення: 09.10.2024).

51. How's Life? 2020. Measuring Well-being. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9870c393-en.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

52. Human Development Index - United Nations. URL: <https://hdr.undp.org/data-center> (дата звернення: 12.10.2024).

53. Jebb A. T., Morrison M., Tay L., Diener E. Subjective Well-Being Around the World: Trends and Predictors Across the Life Span. 2020. URL: <https://psyarxiv.com/5fj9c/> (дата звернення: 14.10.2024).

54. Jones P. Mindfulness-based heroism: creating enlightened heroes // *Journal of Humanistic Psychology*. 2018. Vol. 58, No. 5. P. 501–524. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0022167817711303> (дата звернення: 15.10.2024).

55. Juszczak E., Altman D. G., Hopewell S., Schulz K. Reporting of Multi-Arm Parallel-Group Randomized Trials // *JAMA*. 2019. Vol. 321, No. 16. P. 1610. URL: <https://jamanetwork.com/journals/jama/fullarticle/2730630> (дата звернення: 17.10.2024).

56. Karimi M., Brazier J. Health, Health-Related Quality of Life, and Quality of Life: What is the Difference? // *Pharmacoeconomics*. 2016. Vol. 34, No. 7. P. 645–649. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40273-016-0389-9> (дата звернення: 20.10.2024).

57. Kjell O. N. E., Diener E. F. Abbreviated Three-Item Versions of the Satisfaction with Life Scale and the Harmony in Life Scale Yield Improved

Psychometric Properties. URL: <https://psyarxiv.com/w5qt/> (дата звернення: 22.10.2024).

58. Kreplin U., Farias M., Brazi I. A. The limited prosocial effects of meditation: A systematic review and meta-analysis // *Scientific Reports*. 2018. Vol. 8. P. 2403. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-018-20299-z> (дата звернення: 23.10.2024).

59. Lamoureux-Lamarche C., Vasiliadis H. M. Lifetime traumatic events, health-related quality of life, and satisfaction with life in older adults // *Quality of Life Research*. 2017. Vol. 26, No. 10. P. 2683–2692. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11136-017-1593-6> (дата звернення: 25.10.2024).

60. Life expectancy at birth. UNECE. URL: <https://w3.unece.org/PXWeb/en/Table?IndicatorCode=37> (дата звернення: 25.10.2024).

61. Muhli U. H., Svensson A. M. Well-being in Old Age: A Question of Both Continuity and Change // *Well-Being and Quality of Life - Medical Perspective*. 2017. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/68680> (дата звернення: 28.10.2024).

62. Neff K., Seppälä E. Compassion, Well-Being, and the Hypo-egoic Self // *Oxford Handbooks Online*. 2016. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199328079.001.0001/oxfordhb-9780199328079-e-13> (дата звернення: 29.10.2024).

63. Nickel, L. B., Roberts, B. W., Chernyshenko, O. S. No evidence of a curvilinear relation between conscientiousness and relationship, work, and health outcomes // *Journal of Personality and Social Psychology*. 2019. Vol. 116, No. 2. P. 296–312. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/pspp0000176> (дата звернення: 30.10.2024).

64. OECD Data Explorer. URL: <https://data-explorer.oecd.org/?tm=life&pg=0&snb=94> (дата звернення: 14.09.2024).

65. OECD Guidelines on Measuring Trust. OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/governance/measuring-trust.htm> (дата звернення: 12.09.2024).

66. OECD Regulatory Policy Outlook 2018. OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/publications/oecd-regulatory-policy-outlook-2018-9789264303072-en.htm> (дата звернення: 14.09.2024).
67. OECD. How's Life? 2017: Measuring Well-being. OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/statistics/how-s-life-2017-9789264285712-en.htm> (дата звернення: 10.09.2024).
68. Parfyonova N. M., Meyer J. P., Espinoza J. A., et al Managerial support for employees' psychological needs: A multidimensional approach // *Canadian Journal of Behavioural Science*. 2019. Vol. 51, No. 2. P. 122–134. URL: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/cbs0000126> (дата звернення: 15.09.2024).
69. Peasgood T., Carlton J., Brazier J., Evans J. A Qualitative Study of the Views of Health and Social Care Decision-makers on the Role of Wellbeing in Resource Allocation Decisions in the UK // *Economies*. 2019. Vol. 7, No. 1. P. 14. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7099/7/1/14> (дата звернення: 16.09.2024).
70. Quality of Life Index by Country 2024 Mid-Year. NUMBEO URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (дата звернення: 20.09.2024).
71. Quality of life indicators. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators (дата звернення: 22.09.2024).
72. Sakiris N., Berle D. A systematic review and meta-analysis of the Unified Protocol as a transdiagnostic emotion regulation-based intervention // *Clinical Psychology Review*. 2019. Vol. 72. P. 101751. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272735818303046> (дата звернення: 24.09.2024).
73. Salvador-Carulla L., Lucas R., Ayuso-Mateos J. L., et al Use of the terms “Wellbeing” and “Quality of Life” in health sciences: A conceptual framework // *The European Journal of Psychiatry*. 2014. Vol. 28, No. 1. P. 50–65. URL: <https://www.elsevier.es/en-revista-european-journal-of-psychiatry-431-articulo-use-of-the-terms-wellbeing-S0213616314000010> (дата звернення: 26.09.2024).

74. Schoenberg P., Vago D. R. Mapping Meditative States and Stages with Electrophysiology: Concepts, Classifications, and Methods. URL: <https://osf.io/3r46u> (дата звернення: 28.09.2024).

75. Skevington S. M., Böhnke J. R. How is subjective well-being related to quality of life? Do we need two concepts and both measures? // *Social Science & Medicine*. 2018. Vol. 206. P. 22–30. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953618302468> (дата звернення: 30.09.2024)..

76. Sörös A., Pető K. Measuring of Subjective Quality of Life // *Procedia Economics and Finance*. 2015. Vol. 32. P. 809–816. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115014665> (дата звернення: 02.10.2024).

77. Standard of Living by Country. Quality of Life by Country 2024 World Population Review. Standard of Living by Country. 2024. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/standard-of-living-by-country> (дата звернення: 01.10.2024).

78. Steca P., Monzani D., Greco A., et al The Effects of Short-Term Personal Goals on Subjective Well-Being // *Journal of Happiness Studies*. 2015. Vol. 17, No. 4. P. 1435–1450. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10902-015-9651-7> (дата звернення: 04.10.2024).

79. Stronge S., Overall N. C., Sibley C. G. Gender differences in the associations between relationship status, social support, and wellbeing // *Journal of Family Psychology*. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1037/fam0000540> (дата звернення: 06.10.2024).

80. Symeonidou D., Moraitou D., Pezirkianidis, C., Stalikas, A. Promoting subjective wellbeing through a kindness intervention // *Hellenic Journal of Psychology*. 2019. Vol. 16. P. 1–21. URL: https://pseve.org/wp-content/uploads/2019/03/Volume16_Issue1_Symeonidou.pdf (дата звернення: 08.10.2024).

81. Tan K., Tay L. Relationships and well-being. In: Noba textbook series: Psychology. Champaign, IL: DEF publishers, 2017. URL: <https://nobaproject.com/modules/relationships-and-well-being> (дата звернення: 10.10.2024).

82. The Comparative Candidates Survey (CCS). URL: <http://comparativecandidates.org/node/1> (дата звернення: 12.10.2024).
83. The top 10 largest economies in the world in 2023. URL: <https://www.360tf.trade/the-top-10-largest-economies-in-the-world-in-2023/> (дата звернення: 14.10.2024).
84. The World's Best Countries For Quality of Life. CEO World. URL: <https://ceoworld.biz/2021/06/20/the-worlds-best-countries-for-quality-of-life-2021/> (дата звернення: 14.10.2024).
85. Top Places for a Top Quality of Life (& Where Not to Move). URL: <https://www.internations.org/expat-insider/2024/quality-of-life-index-40451> (дата звернення: 18.10.2024).
86. Tripathi N., Moakumla L. A valuation of Abraham Maslow's theory of self-actualization for the enhancement of quality of life // *Indian Journal of Health and Wellbeing*. 2018. Vol. 9, No. 3. P. 499–504. URL: <https://www.i-scholar.in/index.php/ijhw/article/view/181554> (дата звернення: 20.10.2024).
87. Uncertain times, unsettled lives. Shaping our future in a transforming world. Human Development Report 2021/2022. United Nations Development Programme (UNDP). URL: https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22reportenglish_0.pdf (дата звернення 17.11.2024)
88. United Nations Praia City Group. Praia City Group Handbook on Governance Statistics (forthcoming). URL: <https://unstats.un.org/wiki/display/PGG/Home> (дата звернення: 22.10.2024).
89. UNODC. Manual on Corruption Surveys. 2018. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/CorruptionManual_2018_web.pdf (дата звернення: 24.10.2024).
90. Van Gordon W., Shonin E. Second-Generation Mindfulness-Based Interventions: Toward More Authentic Mindfulness Practice and Teaching // *Mindfulness*. 2020. Vol. 11. P. 1–4. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12671-019-01239-4> (дата звернення: 26.10.2024).

91. Veenhoven R. Quality of life and happiness: concepts and measures. In: Handbook of research methods and applications in happiness and quality of life, Bruni, L., Porta, P. L. (Eds.). Northampton, MA, US: Edward Elgar Publishing. 2016. P. 1–20. URL: <https://doi.org/10.4337/9781783471171.00020> (дата звернення: 28.10.2024).
92. Wang J. L., Wang H. Z., Gaskin J. et al The Mediating Roles of Upward Social Comparison and Self-esteem and the Moderating Role of Social Comparison Orientation in the Association between Social Networking Site Usage and Subjective Well-Being // *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00771> (дата звернення: 29.10.2024).
93. Whisman M. A., Judd C. M. A cross-national analysis of measurement invariance of the Satisfaction With Life Scale // *Psychological Assessment*. 2016. Vol. 28, No. 2. P. 239–244. URL: <https://doi.org/10.1037/pas0000181> (дата звернення: 30.10.2024).
94. Yap S. C. Y., Wortman J., Anusic I. et al. The Effect of Mood on Judgments of Subjective Well-Being: Nine Tests of the Judgment Model. URL: <https://osf.io/5fj9c/> (дата звернення: 03.10.2024).
95. Zalta A. Contribution of Buddhist Mindfulness to the Transformation of Conflicts – Dependent Origination (paticca-samuppāda) and Deconstruction of Identity // *Asian Studies*. 2016. Vol. 4, No. 2. P. 139–151. URL: <https://doi.org/10.4312/as.2016.4.2.139-151> (дата звернення: 05.10.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму в Україні

Таблиця А.1 – Динаміка мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму в Україні за 2016–2024 рр.

Дата	Зарплата	Прожитковий мінімум
з 01.04.2024	8000	2920
з 01.01.2024	7100	2589
з 01.01.2023	6700	2589
з 01.10.2022	6700	2508
з 01.01.2022	6500	2393
з 01.12.2021	6500	2393
з 01.01.2021	6000	2294
з 01.09.2020	5000	2189
з 01.01.2020	4723	2189
з 01.01.2019	4173	2118
з 01.01.2018	3723	2027
з 01.01.2017	3200	2027
з 01.12.2016	1600	1936
з 01.05.2016	1450	1853
з 01.01.2016	1378	1853

Джерело: побудовано автором на основі [13, 15].

Додаток Б

Індекси основних соціально-економічних показників

Таблиця Б.1 – Індекси основних соціально-економічних показників в Україні за 2000-2021 роки

Показник	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020	2021
Валовий внутрішній продукт (у цінах попереднього року)	105,9	103,1	104,1	90,2	102,4	103,5	103,2	96,2	103,4
ВВП у розрахунку на одну особу	106,7	103,8	104,5	90,6	102,8	104,0	103,8	96,9	104,3
Реальний наявний дохід населення	104,1	123,9	117,1	79,6	110,9	110,9	109,0	104,5	104,3
Прибуток до оподаткування	–	121,0	147,5	142,1	128,8	110,7	125,0	90,9	159,3
Збиток до оподаткування	–	85,2	81,4	95,0	73,2	79,4	84,5	203,3	42,7
Продукція промисловості	113,2	103,1	112,0	87,7	101,1	103,0	99,5	95,5	101,9
Продукція сільського господарства	109,8	100,1	98,5	95,2	97,8	108,2	101,4	89,9	116,4
Капітальні інвестиції	–	–	–	98,3	122,1	116,4	115,5	61,8	113,0
Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію	90,4	103,3	145,9	113,4	110,5	94,3	126,9	76,6	135,3
Перевезення вантажів усіма видами транспорту	99,5	104,3	108,7	90,8	102,6	103,9	96,1	103,9	–
Відправлення пасажирів транспортом загального користування	98,3	102,5	94,1	87,5	100,3	96,5	95,0	60,3	103,3
Оборот роздрібною торгівлі	106,6	122,4	109,8	80,2	106,5	106,2	110,3	107,6	110,7
Експорт товарів і послуг	–	106,2	128,0	73,0	116,6	108,9	111,8	92,7	133,6
Імпорт товарів і послуг	–	125,8	130,8	70,7	123,6	115,3	106,7	88,8	134,2
Чисельність постійного населення (на кінець року)	99,1	99,3	99,6	99,6	99,5	99,4	99,4	99,3	99,0
Кількість зайнятих віком 15–70 років	101,1	101,9	100,4	–	99,3	101,3	101,3	96,0	98,1
Кількість безробітних віком 15–70 років	101,6	84	91,2	–	101,2	93	94,2	112,5	102,2
Середньомісячна заробітна плата (номінальна)	129,6	136,7	120	120,5	137,1	124,8	118,4	110,4	120,9
Середньомісячна заробітна плата (реальна)	99,1	120,3	110,2	79,8	119,1	112,5	109,8	107,4	110,5

Джерело: побудовано автором на основі [15].

Додаток В

Чисельність наявного населення за регіонами України

Таблиця В.1 – Чисельність наявного населення за регіонами України у 2021 році

Регіон	Населення, осіб			Питома вага населення у загальній чисельності, відсотків	
	усього	міське	сільське	міського	сільського
Україна	41 588 354	28 959 536	12 628 818	69,6	30,4
Вінницька	1 529 123	795 837	733 286	52,0	48,0
Волинська	1 027 397	537 242	490 155	52,3	47,7
Дніпропетровська	3 142 035	2 642 094	499 941	84,1	15,9
Донецька	4 100 280	3 728 069	372 211	90,9	9,1
Житомирська	1 195 495	711 127	484 368	59,5	40,5
Закарпатська	1 250 129	465 330	784 799	37,2	62,8
Запорізька	1 666 515	1 291 103	375 412	77,5	22,5
Івано-Франківська	1 361 109	605 411	755 698	44,5	55,5
Кіровоградська	920 128	585 056	335 072	63,6	36,4
Луганська	2 121 322	1 848 299	273 023	87,1	12,9
Львівська	2 497 750	1 526 767	970 983	61,1	38,9
Миколаївська	1 108 394	761 278	347 116	68,7	31,3
Одеська	2 368 107	1 591 976	776 131	67,2	32,8
Полтавська	1 371 529	859 042	512 487	62,6	37,4
Рівненська	1 148 456	545 767	602 689	47,5	52,5
Сумська	1 053 452	733 310	320 142	69,6	30,4
Тернопільська	1 030 562	472 540	558 022	45,9	54,1
Харківська	2 633 834	2 140 944	492 890	81,3	18,7
Херсонська	1 016 707	624 661	392 046	61,4	38,6
Хмельницька	1 243 787	718 063	525 724	57,7	42,3
Черкаська	1 178 266	673 511	504 755	57,2	42,8
Чернігівська	976 701	642 237	334 464	65,8	34,2
м. Київ	2 962 180	2 962 180	–	100,0	–
Чернігівська	976 701	642 237	334 464	65,8	34,2

Джерело: побудовано автором на основі [14].

Додаток Г

Доходи і витрати населення Харківщини

Таблиця Г.1 – Доходи і витрати населення Харківщини в 2005–2021 рр.

	2005	2010	2015	2020	2021
Доходи(млн грн.)	22926	67102	116880	263215	321587
прибуток та змішаний дохід(млн грн.)	9494	26066	44709	114911	139501
дохід від власності, (млн грн.)	3979	11189	25093	52162	72298
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти(млн грн.)	607	3825	4363	9191	8374
соціальні допомоги(млн грн.)	8846	26022	42715	86951	101414
Витрати та заощадження(млн грн.)	22926	64711	139652	295419	351762
придбання товарів та послуг(млн грн.)	22196	59011	127935	267410	316862
дохід від власності, сплачений(млн грн.)	197	1656	842	2316	2123
поточні податки на доходи, майно (млн грн.)	1509	4044	10875	25693	32777
поточні податки (млн грн.)	1055	2821	7485	18910	23887
нагромадження нефінансових активів(млн грн.)	273	850	-359	-17399	-4251

Джерело: побудовано автором на основі [16, 17].

Додаток Д

Сертифікат про участь у IV Міжнародній науково-практичній конференції

«CURRENT TRENDS IN SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT»

14-16.11.2024 року Бостон, США

CERTIFICATE
is awarded to
Miroshnikov Mykola
for being an active participant in
III International Scientific and Practical Conference
**“SCIENCE IN THE MODERN WORLD:
INNOVATIONS AND CHALLENGES”**
24 Hours of Participation
(0,8 ECTS credits)
TORONTO
21-23 November 2024
sci-conf.com.ua

